

ئىزدىنىش

ئومۇمىي 3-سان

2018-يىللىق 1-سان

«مەھمۇد قەشقىرى»، «يۈسۈپ خاس ھاجىپ»، «ئەلىشىر نەۋائىي»، «مۇقام»، «گېلەم»، ... قاتارلىق ئۆلمەس ئەسەرلەرنى بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن ئۇيغۇر ھازىرقى زامان سەنئەت تارىخىدىكى مۇھىم شەخسلەردىن بىرى ھېسابلىنىدىغان رەھسەم غازى ئەھمەد (1935~2017) ۋە ئۇنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرى.

ژۇرنالىمىز ھەققىدە

مەزكۇر ژۇرنال ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەرنى ئوقۇرمەنلەرگە تەقدىم قىلىش، ئۇيغۇر تىلىدا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كەسپ ئىگىلىرى ۋە ھەۋەسكارلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلىش، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنى ۋە ئەدەبىي تىلىنى باشقا تۈركىي مىللەتلەرگە تونۇشتۇرۇش، شۇنداقلا ئۇيغۇر تىلىدىكى بىر ژۇرنالنى مەزمۇن ۋە سۈپەت جەھەتتىن تەرەققىي قىلدۇرۇپ، خەلقئارادىكى سۈپەتلىك ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ سەۋىيەسىگە يەتكۈزۈشنى مەقسەت قىلىدىغان پەسىللىك ئەدەبىي ژۇرنال. مەزكۇر ژۇرنالدا پەقەت ئەدەبىي ئەسەرلەرلا ئېلان قىلىنىدىغان بولۇپ، بىۋاستە ئۇيغۇرچە يېزىلغان ياكى باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر قوبۇل قىلىنىدۇ.

ژۇرنالغا قوبۇل قىلىنىدىغان ئەدەبىي ئەسەرلەر:

1. ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىكى كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر
2. ئىجادىي ئەسەرلەر
3. باشقا تىللاردىن ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەر
4. خەلق ئارىسىغا تارقالغان ئەقلىيە سۆز، ماقال-تەمسىل، چۆچەك، قوشاق، يۇمۇر قاتارلىقلار
5. ئۇيغۇرلار تەسۋىرلەنگەن رەسىملەر، فوتو-سۈرەت، ھەجۋىي رەسىملەر
6. مەلۇم رايونلاردىكى ئۇيغۇر ئارىسىدىلا قوللىنىلىدىغان سۆزلەر (لۇغەت)

ئەسەر ئەۋەتىش ھەققىدە:

1. ئەسەرلەر uyjournal@gmail.com ئادرېسى ئارقىلىق قوبۇل قىلىنىدۇ.
2. كىلاسسىك ۋە نادىر ئەسەرلەر ھەققىدىكى ئۇچۇرلار (ئاپتورى، ژانىرى، ئېلان قىلىنغان ژۇرنال، كىتاب، يىلنامە قاتارلىقلار) ئېنىق ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
3. تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ ئەسلى تىلى ھەققىدىكى ئىزاھات ۋە ئەسلى تېكىستى تەمىنلىنىشى كېرەك.
4. ئىجادىي ئەسەرلەرنىڭ ژانىرى ئەسكەرتىلىشى كېرەك.
5. ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئەۋەتكۈچىلەرنىڭ (ئاپتورلار ۋە نەشرگە تەييارلىغانلار) ئىسمى يېزىلماسلىقى كېرەك.

ئەسەرنىڭ باھالىنىشى ۋە قوبۇل قىلىنىشى:

1. ژۇرنالغا ئەۋەتىلگەن بارلىق ئەسەرلەر ژانىرىغا قاراپ ئۈچ باھالاش ھەيئىتىگە ئەۋەتىلىدۇ.
2. قوبۇل قىلىنىشى ئۈچۈن ئەسەر ئاز دېگەندە ئىككى باھالاش ھەيئىتىنىڭ تەستىقىدىن ئۆتۈشى كېرەك. ئەسەرلەرنىڭ ئادىل باھالىنىشى ئۈچۈن، ئەۋەتىلگەن ئەسەرلەردە ئاپتورلارنىڭ ئىسمى ياكى كىملىكى ھەققىدىكى ئۇچۇرلار بىلدۈرۈلمەيدۇ.
3. ئەسەرلەر ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى بىلەن، تىل-يېزىق ئىملا قائىدىسىگە رىئايە قىلىنغان ئاساستا يېزىلىشى كېرەك.
4. مەزمۇن جەھەتتىن ژۇرنالنىڭ قوبۇل قىلىش دائىرىسى ئىچىدە بولۇش كېرەك.
5. ئەسەر قوبۇل قىلىنسا، ئەسەر ئاپتورىدىن ئىسىم، تەخەللۇس (ئەگەر ئىشلىتىدىغان بولسا) ۋە قىسقىچە تونۇشتۇرۇش (ئەگەر ئاپتور تەمىنلەشنى خالىسا) تەلەپ قىلىنىدۇ.
6. ئەسەر قوبۇل قىلىنمىسا، قوبۇل قىلىنغانلىق ئۇچۇرى تەكلىپ ۋە پىكىرلەر بىلەن ئەۋەتىلىدۇ.
7. ئەسەرلەرنىڭ قوبۇل قىلىنىشى پۈتۈنلەي باھالاش ھەيئىتىنىڭ قارارى بىلەن بولىدۇ.

ژۇرنالنىڭ ئېلان قىلىنىش شەكلى:

ژۇرنال پەسىللىك تور ژۇرنالى بولۇپ، ئەرەب ھەرپلىرى، لاتىن ھەرپلىرى، سىلاۋىيان ھەرپلىرى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىقىدا ۋە (باشقا تۈرك مىللەتلىرىنىڭمۇ ژۇرنالىمىزدىن پايدىلىنىشى ئۈچۈن) بىرلىككە كەلگەن تۈرك ئېلىپبەسىدە بولۇپ جەمئىي تۆت نۇسخا ئېلان قىلىنىدۇ. يىلدا بىر قېتىم تۆت سان بىرلەشتۈرۈلۈپ يىللىق توپلام شەكلىدە نەشر قىلىنىپ، ئۇنىۋېرسىتېت ۋە ئاممىۋى كۈتۈپخانىلارغا ھەقسىز تارقىتىلىدۇ. ھۆرمەت بىلەن: ئىزدىنىش ژۇرنالى تەھرىر ھەيئىتى

www.uyghuredebiyati.net

f/izdinish t/izdinish

ئىزدىنىش ژۇرنىلى

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بېغىشلانغان ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال
Уйғур Әдәбиятига Бәғишланған Универсал Әдәбий Журнал
Uyghur Edebiyatigha Béghishlanghan Uniwersal Edebiy Jurnal
www.uyghuredebiyati.net

بۈيۈك رەسسام غازى ئەھمەدنىڭ ۋاپاتىغا

- 1 رەسسام غازى ئەھمەدنىڭ ھاياتى ۋە ئەسەرلىرى ھەققىدە ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شېۋېتسىيە)
- 4 ئۆكسۈپ، ئۆكسۈپ بۇغدا ئابدۇللا
- 5 مەرھۇم ئۇستاز غازى ئەھمەدكە مەرسىيە دىلدۇز تېلمان (ئامېرىكا)

2018 - يىللىق 1 - سان

ئومۇمىي 3 - سان

ISSN: 2602-389X

ژۇرنال مەسئۇلى، مۇھەررىرى

مۇرات ئورخۇن

باللار تىلىدىن

- 23 ئانا تىلىم مارۋايىت مۇخپۇلوۋا (قازاقىستان)
- 24 ئانا دىلبىرەم مۇسائەۋا (قازاقىستان)
- 24 دوختۇر مېھرىۋان ئارۇپ (قازاقىستان)
- 24 ئانا-تىلىم رۇسلان ھۈسەن (قازاقىستان)

تەھرىر ھەيئىتى

- ئالمىجان ئىنايەت (تۈركىيە)
- ئادەم ئۆگەر (تۈركىيە)
- مەمەتتۇرسۇن زۇنۇن ئوقيا (ئەنگىلىيە)
- زۇلھايات ئۆتكۈر (شېۋېتسىيە)
- دىلدۇز تېلمان (ئامېرىكا)
- رىدۋان ئۆزتۈرك (تۈركىيە)
- ئەكبەرجان باۋۇدۇن (قىرغىزىستان)
- مەغfirەت كامال (تۈركىيە)
- راھىلە قەشقىرى (تۈركىيە)
- ماھىرە چاللىك (تۈركىيە)
- دىل رەيھان (فىرانسىيە)
- مولوتجان توختاخىنوۋ (قازاقىستان)
- سابىرەم ئەنۋەرۇۋا (قازاقىستان)
- ئايىبىكە تەۋىپىق (تۈركىيە)

ھېكايىلەر باغچىسى

- 6 مۆمىننىڭ مومىغا چىقىشى نۇر روزى
- 12 مۇقەددەس ۋەزىپە ھەبىبۇللا ئابلىمىت (گېرمانىيە)

شېئىرىيەت گۈلزارى

- 25 باللار ناخشىسى مەمتېلى ئەپەندى
- 25 ئۆلۈم ئالدىدا ئەنۋەر ناسىرى
- 26 «شەيتانچاق» تىن ئاۋاز تۇرسۇن نىياز
- 30 يىللارغا جاۋاب لۇتپۇللا مۇتەللىپ
- 32 شېئىرلار ئەزىمجان نىزامى (قىرغىزىستان)
- 34 سۆيگۈ سۆزلىرى تىمۇر كوچائوغل (ئامېرىكا)
- 35 پۈتمىگەن ئەسەر ئابدۇۋەلى تۇرسۇن (گېرمانىيە)
- 39 ئاخىرقى ئاۋاز ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شېۋېتسىيە)
- 41 ئاخىسكا خەلىق شېئىرلىرىدىن تاللانمىلار مۇرات ئورخۇن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان

خەتتات

نۇر ئەفۋان

بەتچىك

ئالمىجان ئىبراھىم

- ئانا سامەد ۋۇرگۈن (ئەزەربەيجان) 42
 مۇرات ئورخۇن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان
 ۋەتىنىنى سۆيەر ھەر كىشى ئەنۋەر ئاكاتسىيە (شۋېتسىيە) 48
 شېئىر ۋە كېچە ئارسلان بايىر (تۈركىيە) 49
 كەچۈر ئانا، مەن قىلالىمىدىم قۇدرەت ئەزىز 50
 ئەي ۋەتىنىم، يىراق سۈرگۈنگاھ! ئەخمەتجان ئوسمان 50
 تەنلىرىم ياپراق تۇرغۇن ئالماس 53
 ئىككى شېئىر مۇتەللىپ سەيدۇللا (نورۋىگىيە) 55
 سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى ئابلىكىمجان سابىت ئوغلان 57

بىلىم ۋە تەتقىقات

- توزىماس چېچەكلەر - ئەھمەد زىيائى ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىي پائالىيەتلىرى توغرىسىدا ھاجى ئەخمەت 18
 ئانار نۇسخىسىنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدىكى تارىخىي ۋە سىمۋوللۇق ئورنى ھەققىدە زۇلھايات ئۆتكۈر (شۋېتسىيە) 44

ئەدەبىي ئۇچۇرلار

- «100 مەشھۇر ئۇيغۇر» ناملىق كىتاب نەشىر قىلىندى 60
 ئالمۇنادا «تەكلىماكان» ژۇرنىلىنى تونۇشتۇرۇش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى 61
 ئۆزبېكىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى ئەلىشىر ناۋائى بىلەن زەھۇرۇددىن مۇھەممەد بابۇرنى خاتىرىلىدى 62
 «ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ ئۇچرىشى ۋە ئۇيغۇر مۇتەپەككۇرلارنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» ئۆتكۈزۈلدى 65

ئۇنىڭدىن بۇنىڭدىن

- ئامانەت ۋە خىيانەت ئابدۇلئەھد ئابدۇللا تىۋىش (تۈركىيە) 27
 ساداقەت (ئەدەبىي خاتىرە) ھەبىبۇللا ئابلىمىت (گېرمانىيە) 37
 18 تۆگە ھىكايىسى (مەسەل) ئېنىگىلىزچىدىن دىلدۇز تېلمان ھەسەن تەرجىمىسى 43
 ئەقىللىق دېھقان (چۆچەك) ئېنىگىلىزچىدىن دىلدۇز تېلمان ھەسەن تەرجىمىسى 54

رەسسام غازى ئەھمەتنىڭ ھاياتى ۋە ئەسەرلىرى ھەققىدە

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شېۋېتسىيە)

بىراق مەن كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ، ئىككى بەت ئوقۇپلا كىتابقا كىرىشىپ قالدۇم. ئون كۈندىمۇ ئوقۇپ بولۇشقا كۆزۈم يەتمىگەن كىتابنى بىر ھەپتىدە ئوقۇپ تۈگىتىپتەن. كىتابتىكى ئىنچىكە تەسۋىرلەر، مول تۇرمۇش بىلىملىرى، خەلق تىلىغا يېقىن بولغان بايان شەكلى مېنى تولىمۇ ھەيران قالدۇردى. غازى ئەھمەت ئاكىمىز 70 ياشتىن ئاشقان تۇرۇقلۇق كىتابتا بالىلىق چاغلىرىدىكى كەچۈرمىشلىرىنى خۇددى تۈنۈگۈن يۈز بەرگەن ۋەقەلەردەك ئېنىق ۋە تەپسىلىي بايان قىلغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن ئەلشىر نەۋائىي قاتارلىقلارنىڭ نۇرغۇن شېئىرلىرىنى يادقا بىلىدىغانلىقىنى تىلغا ئالغان بولۇپ، تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتىنىڭ نەقەدەر ياخشىلىقىنى نامايان قىلغانىدى. ئاپتور كىتابىدا «شىكايەت» ناملىق ساتىرىك شېئىرنى نەقىل قىلغان بولۇپ، شېئىرنىڭ پىشقان تىلى، مۇكەممەل ۋەزىن، تۇراقلىرىدىن ئۇنىڭ ئارزۇ ۋەزىنىدە شېئىر يېزىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرىۋالغىلى بولاتتى. ئاپتورنىڭ يەنە ھاياتىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى «ئارزۇ»

- 2017 يىللىق يازلىق دەم ئېلىشىمنىڭ ئاخىرقى ئون كۈنىنى ئىستانبۇلدا ئۆتكۈزدۈم. ئىستانبۇلغا مېڭىشتىن ئىلگىرىلا رەسسام غازى ئەھمەت ئاكىمىزنىڭ «ھاياتىمدىكى ئۆچمەس سۈرەتلەر» ناملىق ئەسلىمىسىنى ئوقۇشنى پىلان قىلغانلىقىم ئۈچۈن، ئىستانبۇلدىكى ۋاقىتلىرىمنىڭ كۆپىنچىسىنى دېڭىز ساھىللىرىدا، كىچىك باغچا ۋە چايخانىلاردا كىتاب ئوقۇش بىلەن ئۆتكۈزدۈم. بەزىدە پىكىرداش، قەلەمكەش دوستلىرىم بىلەن سۆھبەتتە بولدۇم.

رەسسام غازى ئەھمەت ئاكىمىزنىڭ كىتابىنى ئوقۇشنى باشلاشتىن ئىلگىرى 548 بەتلىك بۇ كىتابنى ئوقۇپ تۈگىتىشكە كۆزۈم يەتمىگەن ئىدى. چۈنكى مېنىڭ نەزەرىمدە بىزنىڭ سەتتە تىكارلىرىمىزنىڭ كۆپىنچىسى كەسىپىي جەھەتتە ياخشى بولسىمۇ، ئەمما يېزىقچىلىق جەھەتتە كۆپ ئاجىز ئىدى. شۇ ۋەجىدىن بۇ كىتابنىڭ مېنىڭ قىزىقىشىمنى قوزغىشىغا گۇمان قىلاتتىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىستانبۇلنىڭ 8- ئاي مەزگىلى ھاۋانىڭ تازا قىزىغان مەزگىلى بولۇپ، راھەتلىنىپ كىتاب ئوقۇشقا تولىمۇ قولايىسىز ئىدى.

رەسسام غازى ئەھمەتنىڭ 1949-يىلىدىن 1951-يىلى 12-ئاينىڭ بولغان ئارىلىقتىكى ھاياتى پەيزىۋات، مارالبېشى ۋە ئاقسۇ قاتارلىق يەرلەردە سەرسان-سەرگەردانلىقتا ئۆتكەن بولۇپ، ناھايىتى كۆپ قىيىنچىلىق ۋە مۇشەققەتلەرنى باشتىن كەچۈرگەن. گەرچە غازى ئەھمەت غۇلجىغا چىقىپ ئوقۇش نىيىتى بىلەن سەپەرگە ئاتلانغان بولسىمۇ، لېكىن مەقسىدىگە يېتەلمەي نۇرغۇنلىغان ئەرزىيەتلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ، ئاخىرى قەشقەرگە قايتىپ كەلگەن.

1954-يىلى ئەينى چاغدىكى شىنجاڭ ئىنستىتۇتى، ھازىرقى شىنجاڭ ئونۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى قەشقەر دارىلمۇئەللىمىنىڭ ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشقا كەلگەندە غازى ئەھمەتنىڭ رەسىم سەنئىتىدىكى ئالاھىدە ئىقتىدارىنى ۋە رەسىم سىزىشقا بولغان زور قىزىقىشىنى بايقاپ، شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىغا ئىمتىھانسىز قوبۇل قىلغان. 1957-يىلى 7-ئاينىڭ 1-كۈنى ئوقۇشنى غەلبىلىك تاماملاپ، ئانا مەكتىپىگە ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ قېلىنغان.

رەسسام غازى ئەھمەت ئۆزىنىڭ رەسساملق كەسپىدە مول نەتىجە قازانغان تەجرىبىلىك رەسسام بولۇپلا قالماي، يەنە ئۇيغۇر بۈگۈنكى زامان گۈزەل سەنئەت مائارىپىدا ئۆچمەس ئىزلارنى قالدۇرغان شەخس ئىدى. غازى ئەھمەتنىڭ رەسىملىرى پۈتۈن ئۇيغۇر خەلقىگە تۇنۇشلۇق بولۇپ، ئۇنىڭ رەسىملىرى ئۇيغۇر كىشىلىك ئوبرازىنىڭ، خەلق تۇرمۇشىنىڭ، ياشاش شەكلىنىڭ، مەدەنىيەت ئەندىزىسىنىڭ، روھى ھالىتىنىڭ يارقىن ئىپادىسى ۋە ئېنىق كۆرۈنىشى ئىدى.

رەسسام غازى ئەھمەت خىزمەتكە چىققاندىن كېيىن بىر تەرەپتىن ئۇيغۇرلارنىڭ تارىختىن بوش قالغان گۈزەل-سەنئەت مائارىپىدىكى بوشلۇقلارنى تولدۇرۇش ئۈچۈن بېرىلىپ ئىشلىگەن بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن كىچىكىدىن يېتىلگەن سەنئەت قىزىقىشى ۋە كېيىن مەكتەپتە سىستېمىلىق بىلىم ئالغان سوۋېت ئىتتىپاقىچە سوتسىيالىستىك رېئاللىق ئۇسلۇبىغا رەسىم سىزىشقا كىرىشىپ كەتتى. سوتسىيالىستىك رېئاللىق سوۋېت قىزىل ھاكىمىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن پەيدا بولغان يېڭىچە ئەدەبىيات-سەنئەت ئېقىمى بولۇپ، شۇ دەۋردىكى بىر قىسىم ئىجاتكارلارنىڭ ئىجادىي تەپەككۈرى ۋە ئىپادىلەش ئۇسلۇبىغا چوڭقۇر تەسىر

ناملىق شېئىرلار توپلىمى نەشىر قىلىنغان بولۇپ، غازى ئەھمەتنىڭ شېئىرىيەت جەھەتتىكى تالانتىمۇ تولۇق نامايان قىلىپ بەرگەن. مەن بۇ نوقتىلاردىن ئەگەر غازى ئەھمەت ئاكىمىز رەسىم سىزىمى ئەسەر يازغان بولسا زامانىمىزدىكى مەشھۇر يازغۇچىلىرىمىزدىن ياكى شائىرلىرىمىزدىن بىرى بولۇپ قالار ئىكەن، دېگەن چۈشەنچىگە كېلىپ قالدۇم.

بىراق غازى ئەھمەت ئاكىمىز يازغۇچىلىق يولىنى تاللىماي، رەسساملق يولىنى تاللىغان. ئۇ ئۆزىنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى تالانتى بىلەن ئۇيغۇر بۈگۈنكى زامان رەسساملقىدا يۈكسەك ئورۇنغا ئىگە بولدى، رەسساملار ئارىسىدا ئۇستاز ئاتالدى. بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر گۈزەل-سەنئەت مائارىپىغا ئاساس سالغۇچى مائارىپ يېتەكچىسى بولدى. بولۇپمۇ «ئادەم رەسىمىنى سىزىسا گۇناھ بولىدۇ» دېگەن قاراشقا بىرەر مىڭ يىللاردىن بىرى كۆنۈپ قالغان بىر خەلقنىڭ پەرزەنتى» ۋە ئىمامنىڭ بالىسى بولغان غازى ئەھمەتنىڭ سەنئەت ئىدىئولوگىيىسى زاۋال تاپقان بىر زاماندا رەسساملققا ھەۋەس قىلىشى ھەقىقەتەن بىر جاسارەت ئىدى.

رەسسام غازى ئەھمەت ئۆزىنىڭ «ھاياتىمىدىكى ئۆچمەس سۈرەتلەر» دېگەن كىتابىدا بايان قىلىشچە، 1933-يىلى قەشقەر شەھىرىنىڭ ئەينى چاغدا «قورغان» دەپ ئاتالغان، ھازىر «نەزەرباغ» دەپ ئاتىلىدىغان يېزىسىدا، ئەھمەت غازى ئاخۇنۇم ئىسىملىك ئوقۇمۇشلۇق دىنىي زات ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. رەسسام غازى ئەھمەتنىڭ يەتتىنچىسى بوۋىسى ئېلىجان ھاجى ھازىرقى ئافغانىستاننىڭ ھىرات شەھىرىدىن بولۇپ، 1710-يىلى قەشقەرگە كۆچۈپ كېلىپ، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى «قورغان» يېزىسىدا ئولتۇراقلاشقان. رەسسام غازى ئەھمەتنىڭ دادىسى ئوقۇمۇشلۇق دىنىي ئۆلىما بولغانلىقى ئۈچۈن ئوغلى غازى ئەھمەتنى بەش يېشىدىلا مەھەللىسىدىكى مەدرىسكە ئەۋەتكەن. غازى ئەھمەت مەدرىستىكى ۋاقتىدىلا خەت ساۋادىنى چىقىرىپ بولغان بولۇپ، كېيىن باشلانغۇچقا كىرىپ ئوقۇغاندا ئانچە قىيىنلىمىغان. 1945-يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگىتىپ، 1946-يىلى 8-ئايدىن تاكى 1949-يىلىغىچە قارىخانىدا ئوقۇغان. 1951-يىلى 12-ئايدىن باشلاپ قەشقەر دارىلمۇئەللىمىنىدە ئوقۇغان.

قوشۇمچە ھەۋەسلىرى قاتارىدا ئېلىپ بېرىلغان. رەسسام غازى ئەھمەت ھاياتىنىڭ ئاخىرىغا ھەر خىل تېما ۋە ھەر خىل ئۇسلۇبتىكى رەسىملەردىن تەخمىنەن 150 پارچىغا يېقىن رەسىم سىزغان بولۇپ، بۇ رەسىملەرنىڭ كۆپىنچىسى «ھاياتىمىدىكى ئۆچمەس سۈرەتلەر» ناملىق كىتابىنىڭ ئاخىرقى قىسمىغا قىستۇرما قىلىنغان.

مەن رەسسام غازى ئەھمەتنىڭ رەسىمى بىلەن تۇنجى قېتىم - 1984 يىلى ئۇچراشقان ئىدىم. بىز - 1984 يىلى 9-ئاينىڭ 14-كۈنى قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتوتىغا ئوقۇشقا كەلدۇق. ئارىدىن ئۈچ ھەپتە ئۆتۈپ يەنى 10-ئاينىڭ بىرىنچى ھەپتىسىدىكى يەكشەنبە كۈنى ئوپالدىكى ھەزرىتى موللام مەقبەرىسىگە زىيارەتكە باردۇق. گەرچە - 1983 يىلى ھەزرىتى موللام مەقبەرىسى دەپ، ئاتىلىۋاتقان قەبرىنىڭ مەھمۇت كاشغەرنىڭ قەبرىسى ئىكەنلىكى ئېنىقلىنىپ بېكىتىلگەن بولسىمۇ، يەنىلا خەلق ئارىسىدا ھەزرىتى موللام مەقبەرىسى دېگەن نام ئومۇملاشقاندى. ئۇ چاغدا مەھمۇت كاشغەرنىڭ قەبرىسى ھازىرقىدەك ياسالمىغان بولۇپ، كاكىل لايدىن قاتۇرۇلغان قەبرىگە كونا گۈمبەزنىڭ ئىچىدە ئىدى. بىراق نېمە ئۈچۈندۇر كونا گۈمبەزنىڭ بىر تەرىپى چېقىۋېتىلىپ، ياغاچ ۋە خىشلىرى بىر تەرەپكە دۆۋلەپ قويۇلغاندى. شۇ چاغدا بىزگە چۈشەندۈرگۈچى بولغان مەھمۇت كاشغەرى قەبرىسىنىڭ باققۇچىسى بىزگە مەھمۇت كاشغەرنىڭ دوپپا كىيىپ يازما ئوقۇۋاتقان رەسىمىنى كۆرسەتكەن ئىدى. بۇ رەسىمنى رەسسام غازى ئەھمەت - 1981 يىلى سىزغان بولۇپ، مەن بۇ رەسىمنى سىزغۇچى رەسسامنىڭ غازى ئەھمەت ئىكەنلىكىنى تۇنجى قېتىم بىلگەندىم. بىز بۇ قېتىملىق زىيارىتىمىزدە يەنە مەھمۇت كاشغەرنىڭ ئانىسى بۈۋى رابىيەنىڭ ۋە 19-ئەسىردىكى كلاسسىك شائىرلىرىمىزدىن بىرى بولغان تۇردۇش ئاخۇن غېرىبىنىڭ قەبرىلىرىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولدۇق. بۇ قەبرىلەر مەھمۇت كاشغەرى قەبرىسىنىڭ سەل يۇقىرىسىدىكى تۆپىلىكىنىڭ ئۈستىدە ئىدى.

رەسسام غازى ئەھمەتنىڭ ماي بويلاق رەسىملىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ تارىختا ئۆتكەن مەشھۇرلىرىنىڭ پىرۇتۇتتىپى ئاساسى سالماقنى ئىگىلىسە، جۇڭگوچە رەسىملىرىدە ئۇيغۇر تۇرمۇشىنىڭ رېئال كارتىنلىرى ۋە سەنئەتكە باي

كۆرسەتكەن ئىدى. رەسسام غازى ئەھمەت مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرى دەل ئاشۇ خىل سوتسىيالىستىك رېئاللىق مائارىپ مودېلى ۋە ئىجادىيەت ئۇسلۇبى بازار تېپىۋاتقان مەزگىل بولۇپ، بۇ غازى ئەھمەتنىڭ كېيىنكى دەۋرلەردىكى، جۈملىدىن پۈتۈن ھاياتىدىكى رەسساملق ئىجادىيەت ئۇسلۇبىغا چوڭقۇر تەسىر كۆرسەتكەندى. سوۋېت سوتسىيالىستىك رېئاللىقنىڭ ئاتىلىرى ھېسابلانغان گېريازوف، چېسكاكوف ۋە رېپىنلار ئۇنىڭ ئىجادىيىتىدىكى غايىۋى ئۇستازلىرى ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ رېئاللىق ئېقىمىدىكى بىر سەنئەتكار ئىكەنلىكىنى ئۆزىنىڭ يازمىلىرىدا ۋە باشقىلار بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبەت خاتىرىلىرىدا ناھايىتى ئېنىق ئېيتقان بولۇپ، ھازىرقى زامان غەرب رەسساملقلىقىدا قوللىنىلىۋاتقان ھېسسىيات ۋە تەپەككۈرنىڭ بىۋاسىتە ئىپادىلىنىشى بولغان شەكىللىنىشنى قوللىمايتتى. ئۇنىڭ ئەكسىچە شەكىلسىز سەنئەت بولمايدۇ، دەپ قارايتتى. رەسسام غازى ئەھمەت رەسساملق سەنئىتىدە مۇھىم بولغان رەڭ ۋە نۇر ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرىنى ئەراپات ھۈسەنجاننىڭ قەلىمى ئاستىدىكى «مۇقام ۋە غازى ئەھمەت» ناملىق زىيارەت خاتىرىسىدە مۇنداق ئىپادىلىگەن. «ئادەتتە رەڭ نۇر بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ، ئەتىگەندە سوغۇقراق كۆرۈنسە، كەچتىكى شەپقەتتە ئىسسىق كۆرۈنىدۇ. ھاۋا ئوچۇق، ھاۋا تۇتۇق مەزگىللەردىكى رەڭلەرمۇ يەنە مۇھىتقا قاراپ پەرقلىق بولىدۇ. يەنى رەڭ سىزماقچى بولغان ئوبيېكت ياكى مەزمۇنغا قاراپ پەرقلىق بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا تاللىنىلىدىغان رەڭ يەنە شۇ رەسسامنىڭ مەجەز - خاراكتېرى ۋە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتىنىڭ مۇھىتى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مەن قەشقەردە تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان. قەشقەرنىڭ ھاۋارايى قۇرغاق، تۇپرىقى كۆپىنچە سېغىز تۇپراق، يەنە قۇممۇ بار. مەن ئاشۇنداق جايدا چوڭ بولغاچقا، ئاشۇ تۇپراقنىڭ رەڭگى، يەنى ئىسسىق رەڭگە بەكرەك مايىلمەن. ئەمما، «قاناس» قاتارلىق رەسىملىرىدە سوغۇق رەڭنى كۆپرەك ئىشلەتكەنمەن.»

رەسسام غازى ئەھمەتنىڭ رەسىم ئىجادىيىتى ئاساسەن ماي بويلاق رەسىمىنى ئاساس قىلغان بولۇپ، جۇڭگوچە رەسىم سىزىش ئۇسلۇبى ئىككىنچى ئورۇندا تۇرۇپ كەلگەن. خەتتاتلىق ۋە باشقا سەنئەت ئەسەرلىرى

شەرىپىگە نائىل بولغان. - 1994 يىلى پارىژ، ئەنقەرە، ئىستانبۇلدا، - 1998 يىلى ئىراندا ئۆزىنىڭ شەخسىي رەسىم كۆرگەزمىسىنى ئاچقان.

ھازىرقى غەرب رەسساملق سەنئىتىدىكى ئۆزگىرىشلەر بىلەن قارىغاندا گەرچە رەسساملق غازى ئەھمەتنىڭ رىئالىستىك ئۇسلۇبىدىكى رەسىملىرى ئاللىقاچان مودىدىن قالغان سەنئەت ئەسەرلىرى ھېسابلانمىمۇ، ئەمما ئۇنىڭدا تەسۋىرلەنگەن ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتى، مەدەنىيىتىنىڭ خاسلىقى ۋە ئۇيغۇر مەشھۇرلىرىنىڭ پىرۇتۇپى بىلەن يەنىلا ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت ۋە رەسساملق سەنئەت تارىخىدا يۈكسەك ئورۇن تۇتىدۇ. گەرچە ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىي ھاياتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلانغان رەسساملق غازى ئەھمەت - 2017 يىلى - 11 ئاينىڭ - 26 كۈنى 84 يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ نامى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەلبىدە ئەسەرلىرى بىلەن بىرلىكتە مەڭگۈ ياشايدۇ.

خارەكتېرىنىڭ نازۇك قىياپەتلىرى مۇھىم ئورنىدا تۇردى. «مەھمۇت كاشغەرى»، «يۈسۈپ خاس ھاجىپ»، «ئاماننىساخان»، «مىرزا مۇھەممەت ھەيدەر»، «مۇقام»، «سەلەي چاققان»، «غېرىب-سەنەم»، «نازىركوم»، «مەشرەپ» قاتارلىق ئەسەرلەر رەسساملق غازى ئەھمەتنىڭ ۋەكىل خارەكتېرلىك ئەسەرلىرى بولۇپ، ئۇيغۇرلاردىن بۇ رەسىملەرنى بىلمەيدىغانلار ناھايىتى ئاز بولسا كېرەك.

رەسساملق غازى ئەھمەت شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ رەھبەرلىك ئاپاراتىدا ئۇزۇن يىل باش مۇدىرلىق خىزمىتىنى ئاتقۇرغان بولۇپ، ئۇيغۇر بۈگۈنكى زامان سەنئەت ساھاسىدە يېڭى بىر ئەۋلاد سەنئەتكارلارنىڭ يېتىشىپ چىقىشىدا ئاكتىپ رول ئوينىغان. ئۇ ئۆزىنىڭ رەسساملق سەنئىتىدىكى تالانتى، ھەر خىل ئىجتىمائىي ۋە تەشكىلىي خىزمەتلەردىكى ئاكتىپچانلىقى بىلەن شەرقىي گېرمانىيە، قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، قىرغىزىستان، بۇلغارىيە، فرانسىيە، گېرمانىيە، ئەنگىلىيە، ئىتالىيە، تۈركىيە ۋە ئىران قاتارلىق دۆلەتلەردە زىيارەت ۋە ئېكسكۇرسىيىدە بولۇش

بۈيۈك رەسساملق غازى ئەھمەتنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلانغان مەرسىيەلەر

ئۆكسۈپ، ئۆكسۈپ...
بۇغدا ئابدۇللا

بۆرە بويۇن بولىدۇ ئەركەك،
ئوخشىمايدۇ خېمىرغا بېلى.
تارىخنىڭ باھاسى ھەق - راست،
غىجەك دەستىسى ئەمەس، خەلقنىڭ ئوغلى!
- 2017 يىلى 26 - نويابىر

بۇ نېمە كۆرگۈلۈك،
ئۇزراپ كەتتىمۇ ئەرشى - پەلەككە؟!
قارىلىق تۇتتى ئۈرۈمچى بۇ كۈن،
دەز كەتتىمۇ ئەجەب يۈرەككە.

مەرھۇم ئۇستاز غازى ئەھمەدكە مەرسىيە

دىلدۇز تېلىمان (ئامېرىكا)

ھەسرەت چەكتى، قەلبىنى تەكرار، كۆڭۈل غەش بولدى،
گويىا چاقتى، شىددەت چاقماق، كۈن ئۇ تۇن بولدى.
رەسسام ئۇستاز قىيتۇ بۈگۈن مەڭگۈگە سەپەر،
دىلدا قايغۇ، كۆزلەردە ياش، مۇسبەت بولدى.

ئەلنى سۆيگەن ئەل ئوغلدى، يالقۇن يۈرىكى،
ئەل سىماسى ئىجادىدا نامايەن بولدى.
”مۇقام“، ”مەھمۇد قەشقىرى“ ھەم ”جىنايى ھۆكۈم“،
قايىل قىلىپ، قەدىرلىنىپ، تۆردىن يەر ئالدى.

ئىقتىداردا تەڭداشسىزدى، ماھارەت قولى،
سانسىز ئەسەر خەزىنىگە جاۋاھىر قاتتى.
ئەلگە چۆكتى، ئەلنى سىزدى، ئەلنى تونۇتتى،
بۈگۈن خەلقىم بىر تايانچتىن ئايرىلدى، قالدى.

”ھاياتتىكى ئۆچمەس سۈرەتلەر“ى ئوبرازلىق،
ئاڭلىتىدۇ مەشھۇر رەسسام ھايات يولىنى.
ئىسپاتى ئۇ، بىر تىنىمىسىز، جەڭگىۋار روھنىڭ،
ئالغا ئۈندەر ئەجرلىرى، ئىجاد سىرلىرى.

ئۇستاز كەتتى ئەمما باردۇر ئىزباسارلىرى،
مەدەنىيەت، تارىخ، ئادەت ھىمايىلىرى.
ياشار ئەبەد ئەل ئىچىدە قۇت ئەسەرلىرى،
نۇر ئىچىدە ياتقاي ئۇستاز، شاد بولغاي روھى.

2017-يىلى 26-نويابىر، كالىفورنىيە

مۆمىنىڭ مومغا چىقىشى

نۇر روزى (ھېكايە)

خىزمەتچىنىڭ رەڭگى سارغىيىپ كەتتىدە، دۇدۇقلاپ جاۋاب بەردى.

- بايراقنىڭ تانسى غالتەكتىن چىقىپ كەتكەن ئىكەن، دېدى ئۇ ئېڭىكى بىلەن مەكتەپ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى موما ياغىچىنى كۆرسىتىپ، مومغا چىقىپ تاننى غالتەككە يۆگىيەلەيدىغان ئادەم تېپىلىپ قالارمىكىن دەپ ئەتىگەنلا چىقىپ كەتكەن ئىدى.

- ھە؟!

مۇدىر بېشىغا كالتەك تەگكەندەك چۆچۈپ كەتتى. ئۇ سېرىق تاماكىسىنىڭ تەسىرىدىن سىرىق تۇرغان بەدىنىنى ئوڭلاپ، ئىككى قولىغا تايىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئارقىسىغا قارىغان ئىدى، مومنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئېسىلىپ تۇرغان گومىنداڭ بايرىقىغا كۆزى چۈشتى. ھەر كۈنلۈكى 20 غۇلاچلىق مومنىڭ ئۇچىدا ھەيۋەت بىلەن لەپىلدەپ تۇرىدىغان 12 بۇرجەكلىك، ئاق كۈن نۇرى چۈشۈرۈلگەن ھاۋارەڭ بايراق ئۇنىڭ كۆزىگە خۇددى ئالپاساق ئۆكلىنىپ قورۇلۇپ قالغان تېرىدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. يۈرىكى بىردىنلا پىژىدە ئېچىشتە، يۈزى پوكاندەك ئېسىلىپ، سېمىز گۆشلىرى لىپ-لىپ تىترىدى، بۇرۇتى لىكىلداپ، بۇرنىنىڭ ئۈستىدە تەر تامچىلىرى پەيدا بولدى. ئۇ، بايراقنى كۆزىنى ئالمايلا ئارقىسىدا قول باغلاپ تۇرغان خىزمەتچىسىدىن سورىدى:

- نەچچە كۈن بولدى؟

- تۈنۈگۈن شۇنداق بولغان ئىكەن.

مۇدىر خۇددى بىر كىشى چۆرگىلىتۈۋەتكەندەك پىرىدە ئارقىسىغا ئۆرۈلدى-دە، يوتىسىغا بىرنى شاپىلاقلاپ، ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى. خىزمەتچىمۇ ئاننى ئاتخانىغا ئېلىپ كىرىپ كەتتى، ئاندىن ماس چىلىمنى دەرھال چوغلاپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا ئىشخانىغا كىردى ۋە قوللىرى تىترىگەن ھالدا ئىككى قوللاپ چىلىمنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتى. مۇدىر چىلىمنى قاتتىق-قاتتىق ئىككىنى شورىدە، ۋارقىرىدى:

- ئاتقا مىنى تېز ماڭ! بېرىپ تەرتىپ مۇدىرنى تېپىپ كەل!

بەقەسەم تون كىيگەن ئوتتۇز ياشلار چامسىدىكى ئاق پىشماق ئادەم كۆك سىرلانغان كەڭ دەرۋازىدىن ئاق بوز ئاننى يورغىلىتىپ كىرىپ كەلدى. ئۇ، مەكتەپ سەھنىسىنىڭ ئۇدۇلغا كەلگەندە، تىزگىنىنى يەڭگىل تارتتى. ئات توختاپ، سوزۇپ-سوزۇپ ئىككى قېتىم كىشىدى-دە، ئالدى پۇتلىرى بىلەن يەرنى چاپچىشقا باشلىدى، دەل شۇ چاغدا مەكتەپ ئىشخانىسىنىڭ ئالدىنى سۇپۇرۇۋاتقان ياشقۇنا خىزمەتچى چۆچۈپ ئارقىسىغا قارىدى ۋە يۈگۈرۈپ كېلىپ ئاتنىڭ تىزگىنىنى قولغا ئالدى:

- تېنچ-ئامان كەپلا مۇدىر؟ دېدى ئۇ ئېگىلىپ تۇرۇپ.

ئۇ مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئىلىك ئېلىشىنى كۈتمەيلا، ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاتتىن چۈشۈردى.

- خوش، بۈگۈن نېمە بولدى؟ مەكتەپ چۆلدەرەپ قايتىغۇ؟

- مۇئەللىملەر ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسىنى سېلىنىڭ تۈگەدۆڭ دىكى قوناقلىرىنىڭ بېشىنى ئۆزدۈرۈشكە ئېلىپ كەتتى.

مۇدىرنىڭ چوڭ كۆزلىرى قىسىلىپ، چىرايى سەل ئېچىلدى. سېمىز قوللىرى بىلەن شاپ بۇرۇتىنى ئىككى يانغا تاراپ قويدى. خىزمەتچى ئالا يوللۇق بەلۋېقىغا قىستۇرۇۋالغان كىچىككىنە ماس چىلىم بىلەن قىزىل پۆپۈكلۈك تاماكا خالتىسىنى چىقاردى. تاماكىنى ئۆگدەپ، سەيخانغا تولدۇرۇپ قويدى ۋە ئۇنى جوغلاپ مۇدىرغا تۇتتى. ئۆزى بولسا ئاننى سوۋۇتۇشقا تۇتۇندى. مۇدىر تۇرغان يېرىدىلا زوڭزىيىپ ئولتۇردىدە، خىزمەتچىنىڭ ئاننى سوۋۇتۇشقا نەزەر سالغاج، چىلىمنى خورۇلدىتىپ چېكىشكە باشلىدى. خىزمەتچى ئاننى يېتەپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، چىلىمنى ئۇنىڭغا ياندۇرۇپ بەردەدە، تۇيۇقسىز سورىدى:

- تەرتىپ مۇدىرىچۇ؟

- ئادەم ئۇقۇشقىلى كەتتى.

- ئادەم ئۇقۇشقىلى؟ نېمە ئىش قىلماقچىكەن؟

مەلۇم! مېنىڭ ئېشىمغا توپا سالماقچى! ئىناۋىتىمنى تۆكمەكچى!

تەرتىپ مۇدىرى تىترەپ كەتتى؛ ئۇ، پېشانىسىدىن چىققان تەر كۆزلىرىگە چېپىلداپ ئېقىپ كىرىپ ئېچىشتۇرۇۋەتكەن بولسىمۇ، سۇرتۇۋېتىشكە جۈرئەت قىلالماي، كۆزىنى چىمىلدەتتاتتى.

- كەچۈرسە مۇدىر، مەن خاتا سۆزلەپ سالدۇم.
- ھىم! خاتا سۆزلەپ سالغانمىش! سىزنىڭ كاللىڭىزدا شۇنداق ئوي بار! قالغان گەپنى كىيىن سۆزلىشەيلى! مومىغا قانداقلا بولمىسۇن بىرسىنى چىقىرىش كېرەك! زۆرۈر تېپىلغاندا ئۇلۇغ پىرقىمىز بايرىقىنىڭ ھەمىشە كۆكتە لەپىلدەپ تۇرۇشى ئۈچۈن بىرەر ئادەمنىڭ خۇندىدىن كەچسەكمۇ مەيلى!
- ئۇقتۇم.

- ئۇ بالا مومىغا چىقالامدەكەن؟
- چىقالايدىغاندەك قىلىدۇ. ئۇ دەرەخكە يامىشىشتا مەھەللە بويىچە داڭ چىقارغان بالا ئىكەن. ئۆزۈمۇ چىقالايمەن دەپ ھۆددە قىلدى. لېكىن ئۇ ھارامزادە بىزگە بىر شەرت قۇيۇۋاتىدۇ، يالغاندىن ماقۇل بولۇپ ئەكەلدىم.

- شەرت؟! قانداق شەرتكەن ئۇ؟
- دادىسىنى قاماقتىن قۇيۇپ بېرىشنى شەرت قىلىپ تۇرۇۋالدى.

- دادىسى كىمكەن؟ نېمە ئۈچۈن قامىلىپتىكەن؟
- سوپاخۇن باينىڭ ئۆيىدە نىمكار بولۇپ ئىشلەيدىغان بەش تۈگمەنلىك بىر كۆنچى. ئەسلىدە ئۇ ئىللىق ئوغرىلارغا قوشۇلۇپ، ھۆكۈمەتكە قارشى بىر نەچچە يىل ئۇرۇش قىلغان قىزىل پاچاق ئىكەن. بېتىمدىن كىيىن قولغا چۈشۈپتۇ.

- ھە، ئۇنىڭ بالىسىغا نېمە دەپ ۋەدە بەردىڭىز؟
- داداڭنى بوشتىپ بېرىمىز دەپ.

- ئوبدان دەپسىز، ئىشنى كېچىكتۈرمەي تېزىرەك ھەرىكەت قىلىڭ! قاراڭ! مەن بىر رايوننىڭ پىرقە شۇجىسى، سىز بولسىڭىز بىر ھەيئەت. ھەر ئىككىمىز چاقىرسا ئېتى بار، تۇتسا سېپى بار ئادەملەر، قېرىشقاندا بىز تۇرغان مەكتەپتىكى پىرقە بايرىقى چىقىرىلماي مومىنىڭ يېرىمىدا ئەسكى پالازدەك ساڭگىلاپ تۇرسا. بۇنىڭغا قانداقمۇ چىداپ تۇرغىلى بولسۇن؟! بۇ بايراق پىرقىمىزنىڭ جېنى. يەنە شۇنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەككى، بۇ بايراق چىقىرىلماي مۇشۇنداق سالىيىپ تۇرۇۋەرسە، كاللىمىزغا سەگەك بولساق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ بايراقنى جېنىمىزنى تىكىپ قوغدىشىمىز كېرەك. مەن پىرقىمىزنى قىزىل پاچاقلاردىن قوغدايمەن دەپ تېخى تۈنۈگۈنكى

- خوپ!

خىزمەتچى چىقىپ كەتتى، مۇدىر قوللىرىنى ئارقىسىغا تۇتۇپ ئىشخانىنىڭ ئىچىدە ئۇيان-بۇيان ماڭغىلى تۇردى. ئارىدىن بىر چاي قاينىغۇدەك ۋاقىت ئۆتكەندە تەرتىپ مۇدىرى كىرىپ كەلدى-دە، پۇتلىرىنى جۈپلەپ، ئۇنىڭ ئالدىدا تىك تۇردى.
- خوش، نۇسرەت ئەپەندى. مەكتەپ مۇدىرى قاينىقىنى تۈرۈپ ئۇنىڭغا تىكىلدى، مەن ئۇيۇشىمغا يىغىنغا كەتكىلى نەچچە كۈن بولدى؟
- بىر ھەپتە.

- ئۇنداق بولسا، بىر ھەپتىدىن بېرى نېمە ئىشلارنى قىلىدىڭىز؟

- كۆرسەتمىلىرى بويىچە، بىرىچىدىن، بەگلىكىمىز تەۋەسىدىكى بارلىق پىرقە (پارتىيە) ئەزالىرىنى يىغىپ، جاھاننىڭ دۆڭچۈڭقۇرلىرىنى تىڭ تىڭلاشتىن دوكلات ئالدىم. ئۇلار ئاڭلىغان بىلگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى دوكلات قىلىشتى. ئىككىنچىدىن، 50 ئائىلىگە بىردىن پىرقە ئەزاسىنى نازارەتچىگە قويساق، يەنە 4 پىرقە ئەزاسى كەملەيدىكەن، بىز نىشانلىغان ئونبېشىلارغا ئانكىتنى توشتۇرۇپ بەرسەممۇ ئۇلار قول قۇيۇشنى ئارقىغا سوزۇۋاتىدۇ، نەچچە كۈندىن بېرى ئۇلارنى تاپالمىدىم، يەنە 10 ئانكىتقا تېخى ئادەم يوق.

- خوش، ئۇنداق بولسا، ئەتە ئەتىگەنگىچە مۇشۇ كەم 4 ئادەمنى قەتئىي تولدۇرۇش كېرەك! ئەتە مۇشۇ ئىشلارنى تەكشۈرگىلى زۇڭبۇدىن ئادەم كەلمەكچى. ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپمەك دېگەندەك تېخى بايراقنىمۇ چىقىرالماسلىرى، ئادەم ئۇقۇشتۇڭمۇ؟ قېنى ئۇ ئادەم؟
- ئۇقۇشتۇم، دەرۋازا ئالدىدا ساقلاپ قالدى.

- قانداق ئادەم ئىكەن ئۇ؟
- 13 ياشلىق بىر بالا.

- 13 ياشلىق بالا؟ كىچىك بالا 20 غۇلاچلىق مومىغا قانداق چىقالايدۇ؟

- چوڭ ئادەم ئەسلا چىقالمايدۇ. موما ياغىچى ئىنچىكە، يېرىمىغا چىقىپ بولغۇچە سۇنۇپ كېتىدۇ، تەرتىپ مۇدىرى دۇدۇقلىدى، نا... ناۋادا چىقالمىسا، مومىنى ئۆ... ئۆرۈپ، قايتا تىكلەشكە توغرا كېلىدۇ.
- قاپاقباش! مۇدىر شىرەگە داققىدە مۇشتلىدىدە، چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ بىگىز قولىنى تەرتىپ مۇدىرىنىڭ بۇرغىغا شىلتىدى، ئەتە زۇڭبۇدىن تەكشۈرگىلى ئادەم كېلىدۇ دەۋاتسام، سىز زە يەنە مومىنى ئۆرۈپ قايتا تىكلەيلى دەۋاتسىز. نېمە دېگەن دۆتلۈك بۇ؟ سۇپىنى چۇۋۇپ، مومىنى قايتا تىكلەپ بولغۇچە بىر ھەپتە ئۆتمەمدۇ؟! تېخى كۆمۈلگەن بېشى سېسىپ كەتكەن بولسىچۇ؟! سىلەرنىڭ غەربىڭلار ماڭا

يىغىندا يەنە بىر قېتىم قەسەم ياد قىلدىم. مانا بۇ مېنىڭ قەسەمنىڭ گۇۋاسى، ئۇ شايى كۆپىنكىنىڭ تۈگمىسىنى يېشىپ، يۇڭلۇق مەيدىسىنى كۆرسەتتى. تەرتىپ مۇدىرى چۆچۈپ كەتتى. ئۇنىڭ كۆكرىكىگە پىچاق بىلەن X بەلگىسى سىزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھازىرمۇ قان چىقىپ تۇراتتى. مۇدىر ئالدىرماي، خۇددى قەدىمنى ساناۋاتقاندەك چوڭ قەدەم بىلەن ئۇياندىن بۇيانغا بىر نەچچە قېتىم ماڭدى، ئاندىن تەرتىپ مۇدىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قۇلقىغا پىچىرلىدى:

- مۇنداق ئادەمنى يامۇلغا كىرگۈزۈپ بەرسەكمۇ بولىدۇ، بۈگۈنكى مۇشۇ بايراق چىقىرىش يولىدا نەزىر قىلىۋەتسەكمۇ بولىدۇ... ئايھاي! بۇ پىرقىمىز ئۈچۈن زور ساداقەت... تىلىمىز تېخىمۇ ئۇزۇن بولىدۇ.
- خوش، سىز چىقىپ، ئۇ بالىنى كىرگۈزۈۋېتىڭ. ئەھۋالنى داۋۇت بەككە مەلۇم قىلىپ قۇيۇڭ.
ماتادىن تىكىلگەن كۆڭلەك تامباللىرى يىرتىلىپ، ئالاپىشىل ياماقىلار چۈشكەن، ئاق دوپپىسى ئۆگۈپ، قىزغۇچ توپا رەڭگىدە بولۇپ قالغان، كۆزلىرى چوڭقۇر، ئۇرۇق ئېگىزغىنە بالا بوسۇغىدا كۆرۈندى. مۇدىر لىككىدە ئورنىدىن تۇردى.
- ھە، كەل، كەل ئوغلۇم، مەيەرگە كېلىپ ئولتۇر.

بالا ئولتۇرمىدى، مۇدىرغا تىكىلىپ قاراپ، ئىشىكىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلىنىپ تۇرۇۋەردى. مۇدىر ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدىدە، قولىدىن بوشقىنا تارتىپ، ئۇنى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزدى. يۈزىگە يالغاندىن كۈلكە يۈگۈرتۈپ، بالغا بىر ئاق ناننى تۇتقۇزدى. "يە ئوغلۇم" دېدى ئۇ تۇمشۇقىدا ئىملاپ ناننى كۆرسىتىپ. بالا ناننى چوڭ-چوڭ چىشلەپ يەۋاتقاندا، مۇدىر ئۇنىڭ پۇتىغا كۆز تاشلىدى. ئۇنىڭ پۇتلىرىنىڭ دۈمبىلىرى يېرىلىپ، خۇددى قوماچتەك ئېتىلىپ كەتكەن ئىدى. مۇدىر كۆيۈنگەن قىياپەتتە ئۇنىڭ پۇتلىرىنى كۆتۈرۈپ تاپانلىرىغا قارىدى. تىكەن، شوخا كىرىپ شور پېتىپ كەتكەن تاپانلىرى بەئەينى تۈكچە سالغان تۆشۈك ئىدى. قىرۋالغۇدەك گۆشى يوق قوللىرى بولسا، تارىشىدەك قاتتىق ئىدى. مۇدىر ئىچىدە "مومىغا چىقالايدۇ" دەپ ھۆكۈم قىلدى. ئۇ گويا ئۆزىنى بالغا ئېچىنغاندەك قىلىپ كۆرسىتىپ:

- ئىسمىڭ نېمە؟ دەپ سورىدى.
- مۆمىن.
- داداڭنىڭچۇ؟
- مۇسا.

- ئۆزۈڭ نېمە ئىش قىلىسەن؟ خەت بىلەمسەن؟
- سوپاخۇن باينىڭ ئۆيى-كالىلىرىنى باقمەن، خەت بىلمەيمەن.
- نەچچە كالا باقسەن؟
- يىگىرمە.

- يىگىرمە؟ ھەي ئىست، كىچىككىنە بالىغىمۇ شۇنچە جىق كالا باقتۇرامدۇ! تۈزۈكرەك كىيىم-كىچەكمۇ بەرمەپتۇ. ھەي بىچارە، پۇتلىرىڭ يېرىلىپ ئاقتاملىقنىڭ چالمىسىدەك بولۇپ كېتىپتۇ. ساڭا بەك ئۇۋال بوپتۇ. بۇنداق ئىنساپسىزلىرنىڭ جاجىسىنى بېرىش كېرەك!

ئۇ كارىۋاتنىڭ تېگىدىن نىمكەش بولغان تاسمىلىق بىر جۈپ كەشنى ئېلىپ بالىنىڭ ئالدىغا تاشلىدى:
- مە، مۇنۇ كەش پۈتۈڭغا چوڭ كەلسىمۇ كىيىۋالغىن.
بالا كەشكە كۆزىنىڭ قىرى بىلەن قاراپلا قويدىدە، سالماقلىق بىلەن سورىدى:

- بايراقنى چىقىرىپ بەرسەم، دادامنى قۇيۇپ بېرەمسىلەر؟
- قويۇپ بېرىمىز، خۇش بولامسەن؟ ئاتا-بالا ئىككىڭلار يەنە بىللە بولسىلەر.
- راستما؟

- راست بولمايچۇ، ئاللاھ ئالدىدا قەسەم قىلىپ بېرىمەن، مۇدىرنىڭ كۆزلىرى بالغا تىكىلدى.
- ئۇنداق بولسا تىلخەت بەرسىلە.
- مۇنداق دېگىن، تىلخەت يېزىپ بېرىش تەسىمدى. قاراپ تۇر.
مۇدىر قولىغا قەغەز، قەلەم ئېلىپ شىتىرتىپ خەت يېزىشقا باشلىدى:

تىلخەت

مەنكى بەشتۈگمەن كەتتىدىكى سوپاخۇن باينىڭ نىمكىرى مۇسا قويچىنىڭ ئوغلى مۆمىن شۇۋ توغرىسىدا ھۆججەت بېرىمەنكى، مەكتەپتىكى پىرقە بايرىقىنىڭ تانىسىنى غالتەككە ئېلىش ئۈچۈن ئۆز ئىختىيارىم بىلەن جېنىمنى پىدا قىلىپ كەلدىم. پىرقىمىزنىڭ بايرىقىنى چىقىرىش يولىدا كۈتۈلمىگەن بىرەر ھادىسىگە ئۇچرىسام پىرقە ئۈچۈن شېپەت بولغايىمەن. بۇنىڭغا ھېچ كىشىنىڭ دەۋا قىلىشىغا ھەققى يوقتۇر.
تىلخەت بەرگۈچى: مۆمىن مۇسا.

شاھىتلار:

مەكتەپ مۇدىرى ئوسمان ئەسھەدۇللا.
تەرتىپ مۇدىرى نۇسرەت ئەخمىدى.
جۇڭخۇا مىنگونىڭ - 37 يىلى - 9 ئاي.
مۇدىر تىلخەتنى مۆمىنگە ئۇزاتتى. بالا بېشىنى

چايقىدى.

- خەت بىلمەيمەن، ئۆزلىرى ئوقۇپ بەرسىلە.

- خوپ ئوقۇپ بېرى، - مۇدىر سەل ئويلانغاندىن كىيىن يۇقىرىقى خەتنى مۇنداق ئوقۇشقا باشلىدى:
“تەلخەت

مەنكى مەكتەپ مۇدىرى ئوسمان ئەسەدۇللا شۇ توغرىسىدا ھۆججەت بېرىمەنكى، سوپاخۇن باينىڭ يىللىقچىسى مۇمىن دېگەن بالا مەكتەپ بايرىقىنىڭ تانىسىنى غالتەككە ئېلىپ بېرىدىغان بولدى. بۇنىڭ ئۈچۈن گۇناھكار دادىسى مۇسانى قاماقتىن بوشىتىپ بېرىدىغان بولدۇق.

تەلخەت بەرگۈچى: ئوسمان ئەسەدۇللا.

- قانداق بوپتۇمۇ؟ سورىدى مۇدىر.

ساددا مۇمىننىڭ چىرايىغا شادلىق كۆلكىسى يامىرىدى.

- بوپتۇ، دېدى ئۇ خۇشاللىقنى باسالماي.

- بولغان بولسا ئىككىمىز تەڭ قول قويايلى.

مۇدىر سۇرۇقنى بالىنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ قويدى ۋە ئۇنىڭ بارمىغىنى تۇتۇپ ئىسمىنىڭ ئۈستىگە باستۇردى. ئاندىن ئۇنىڭ ئىسمىغا تامغىسىنى باستى. بالا خەتنى قولغا ئالدى. ئۇ بۇنداق ئەگرى-بۇگرى خەتلەرنى تونۇمسىمۇ، خەتكە سىنچىلاپ قارىدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئىمىر-چىمىر بولۇپ، بۇ ئىلمەك-توقۇناق سىزىقلار ئارىسىدىن دادىسى قۇچقىنى كەڭ ئېچىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىۋاتقاندا كۆرۈندى. دە، كۆزلىرى پارقىراپ كەتتى. ئۇ شاققىدە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، خۇشال ھالدا موما سۇپىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ موما سۇپىسىنىڭ قېشىدىكى پەلەمپەيلەردىن سەكرەپ-سەكرەپ، سۇپىنىڭ ئۈستىگە چىقتى ۋە مۇدىرغا قاراپ دېدى:

- قېنى ئەمىسە، دادامنى كەلتۈرۈپ بەرسىلە.

- ماقۇل، بايراقنى قانچە تېز چىقارساڭ، داداڭ بىلەن شۇنچە تېز كۆرۈشسەن، داداڭنى ھازىرلا ئالدىڭغا ئۈندۈرۈمىز، مۇدىر يېنىدا تۇرغان خىزمەتچىگە ئۈنلۈك بۇيرۇدى، تەرتىپ مۇدىرغا ئېيتقىن! دادىسىنى تېزدىن مۇشۇ يەرگە كەلتۈرسۇن! يەنە ئېيتىپ قوي: مەن ئېيتقان كۆرسەتمىگە دىققەت قىلسۇن!

خىزمەتچى يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. بالا خاتىرجەم بولدى. دە، موماغا قارىدى. كۆك سىرلانغان 20 غۇلاچلىق بۇ موما ئىككى يەردىن ئۇلاغلىق بولۇپ،

ھەر بىر ئۇلغى ئۈچتىن چەمبەر بىلەن

مەھكەملەنگەن ئىدى. ئۇ، موماغا بىردەم كۆز تىكىپ تۇردى، شىپپىدە ئولتۇرۇپ قوللىرىنى سۇپىنىڭ پىششىق خىشلىرىغا سۈركىدى. ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ مۇدىردىن يەنە سورىدى:

- دادام نېمىشقا كەلمەيدۇ؟

- سەن چىقىۋەر، داداڭ ھازىرلا كېلىدۇ.

موما مۇمىننىڭ قۇچقىغا پاتمىدى. لېكىن ئۇمۇ بوش كەلمىدى. ئۇ مومىنى پۇتلىرى بىلەن يۆگەپ چىرماق سېلىپ قوللىرى بىلەن قۇچاقلاپ تۇتۇپ، مومىنى چۆرگىلەپ يۈرۈپ يالمانتاقتەك يامىشىشقا باشلىدى. ھايت-ھۇيت دېگۈچە، بەتتە غۇلاچلىق تۆۋەنكى ئۇلاقنىڭ چەمبىرىگە چىقىۋالدى. مۇدىر تۆۋەندە تۇرۇپ ۋارقىرىدى:

- يىگىت! غەيرەت قىل! ئاز قالدى!

مۇمىن بىر ئىلىك قېلىنلىقتىكى چەمبەرگە دەسسەپ بىر پەس دېمىنى ئېلىۋالدى. دە، يەنە يۇقىرىغا يامىشىشقا باشلىدى.

ئىككىنچى ئۇلاققا يەنە ئىككى غۇلاچلا قالغان ئىدى. تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ پۇت-قوللىرى سىرقىراپ كەتتى. ئۆپكەسى ئاغزىغا تىقىلىپ تىنالماي قالدى. ئاران دېگەندە ئىككىنچى ئۇلاقنىڭ تۆۋەنكى چەمبىرىگە چىقىۋالدى. دە، موما مەھكەم چاپلاشتى. ئۇ سەل دېمىنى ئېلىۋېلىپ تۆۋەنگە قارىدى. دادىسى كۆرۈنمەيتتى، ئاغزىلىرىنى كاككۇكتەك ئېچىشىپ ئۆزىگە قاراپ تۇرۇشقان كىشىلەرنىڭ ئىچىدە مۇدىرنىڭ يۇقىرىتىپ چىلىم چىكىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ۋارقىرىدى:

- مۇدىر، دادام تېخىچە كەلمەپتىغۇ؟

- كېلىدىغان ۋاقتى بولدى، غەيرەت قىل، يىگىت! دادىسىنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتمىغان ئوغۇلنى ئوغۇل دەپ نېمە قىلىدۇ؟ مومىنىڭ ئۇچىغا چىقساڭلا، داداڭنىڭ قۇنۇلغىنى شۇ.

“مومىنىڭ ئۇچىغا چىقساملا دادامنى قۇتۇلدۇرالايمەن” دېگەن خىيال ئۇنىڭغا يېڭى كۈچ بېغىشلىغاندەك بولدى..

ئۇ يەنە موماغا يامىشىشقا باشلىدى. يۇقىرىلىغانسېرى موما ئىنچىكىلەپ ئۇنىڭ قۇچقىغا بىمالال پاتقۇدەك بولدى. لېكىن ئىرغاڭلىشى كۈچىيىپ، تېخىمۇ سىلىقلاشتى، شۇنچە كۈچسىمۇ چىرماقلىرى تۇتماي، بىر نەچچە قېتىم تۆۋەنگە سىيرىلىپ كېتىشكە قىل قالدى. ئۇ ھاسىراپ دېمى تۇتۇلۇپ قالغاندا، مومىنى چىڭ قۇچاقلاپ، ئېڭىكىنى موماغا چىڭ تىرەپ، بوينى بىلەن قىسىپ تۇرۇپ سەل توختايتتى. دە، ئازراق دېمىنى ئېلىۋالاتتى. مۇشۇ مومىدەك ئېڭىز بولغان قاپاق تېرەكلەرگە چىقىپ، قاغا چاڭگىلىنى چۇۋۇشلىرى، ئانىلىرى قاناتلىرى بىلەن شاپىلاقلاپ تۇرسىمۇ قورقماي كۆككەنەك بالىلىرىنى ئېلىپ چۈشۈشلىرى غىلاپلا قىلىپ ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ئۆتتى. تىرىكلەرگە چىقىش بۇ موما چىقىشقا ئەلۋەتتە ئوخشىمايدۇ. بۇ موما ئېڭىز ۋە بەك سىيلىق ئىدى.

ئۇ تەر كىرىپ ئېچىشىپ كەتكەن كۆزلىرىنى مومغا سۈركىدى. «مەيلى، قانداقلا بولسۇن چىقىش كېرەك، مومغا چىقساملا دادامنىڭ قۇتۇلغىنى شۇ. ” دادا! دادا!“ ئۇ ھەر قېتىم ”دادا“ دېگەندە دادىسى ئۇنى يۆلەپ، يۇقۇرىغا ئىتتىرىۋاتقاندا بىلىنەتتىدە، كۈچلىنىپ قالغاندا يەنە بىر قېتىم يۇقۇرىغا ئۆرلەيتتى. ئۇ يۇقۇرىغا ئۆرلەنگەنسىمۇ موما خۇددى قارا بوران سوققان زىلۋا سۇۋادان تىرەكتەك ئىرغاڭلايتتى. تۆۋەندىن مۇدىرنىڭ «غەيرەت قىل! تېز بول! ئاز قالدى! داداڭنى قۇتقۇز!» دەپ ۋارقىراشلىرىنى، جامائەتنىڭ «ئۆزۈڭگە پەخەس بول! سىلكىنمە! يېنىپ چۈش!» دېگەن چۇقانلىرى بېسىپ چۈشتى. مۇمىن يەنە ھاسىراپ-ھۆمۈدەپ يۇقۇرىغا ئۆرلەدى. ئەنە! يەنە 3 غۇلاچ، 2 غۇلاچ، بىر غۇلاچ.. موما ئىرغاڭلايتتى، سۇنۇپ كەتسە مۇمىننىڭ ئىشى تۈگەيدۇ..

مانا، ئۇنىڭ قولى موما تۆشۈكىدىن ئىككى تەرەپكە بىر غېرىچ چىقىپ تۇرغان غالتەكنىڭ چۆلۈكىگە تەگدى-دە، ئۇنى چىڭ تۇتۇۋالدى. ئۇ، ئوڭ قولىغا چۆلۈك بىلەن مومنى چىڭ قىسىپ تۇرۇپ، چۆلۈكنىڭ ئىككىنچى ئۇچىنى چىڭ تۇتتى. سول قولى بىلەن تانىنى تارتىپ پۇتغا ئۈزەڭگە قىلىپ دەسسەپ سەل دېمىنى ئالدى. ئۇ، غالتەككە قارىدى تانا غالتەكنىڭ ئېرىقچىسىدىن چىقىپ كېتىپ، چۆلۈككە يۆگىشىپ قالغان ئىكەن. ئۇ، بىر قولى بىلەن تانىنى سىلكىپ تارتىپ، غالتەكنى ئارقىسىغا ياندۇردى. موما ھەدەپ لەپەڭشىپ ئۇنىڭ بېشىنى قايدۇرۇپ تۇرسىمۇ، ئۇ تانىنى غالتەكنىڭ ئېرىقچىسىغا سالدى. شۇ ئاندىلا ئۇ ئەتراپقا قارىدى: ۋاي ۋوي! نېمە دېگەن ئېگىز، جاھاننىڭ ھەممە يېرىنى كۆرگىلى بولىدىكەن. ئەنە، كۈنپېتىش تەرەپتىكى قارىيىپ كۆرۈنگەن تاغ بىزنىڭ بەشتۈگەنگە پەقەت بىر كۈنلۈكلا كېلىدۇ، جاھان ئەجەب كەڭرى ئىكەن. شۇنچە كەڭ جاھان بىزگە نېمانچە تارا! ھەي! كۈن ئالماقنىڭ تەسلىكى! شۇنداق ئاقكۆڭۈل دادامنى «قوي ئوغرىسى» قىلىپ سولتىپ قويدى تېخى! ياق! بىردەممۇ ھاڭۋېقىپ تۇرماسلىق كېرەك. دادامنى قۇتۇلدۇرۇش كېرەك! ئۇ تۆۋەنگە قاراپ توۋلىدى:

- مۇدىر، بايراقنى چىقارسىلا!
مۇدىر تانىنىڭ بىر قېتىمى تارتتى. بايراق كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى دە، تانىنى سىيرىپ تارتىشقا باشلىدى.. بايراق مومىنىڭ ئۇچىغا چىقتى-دە، بايراقنىڭ كالتىكى تاققىدە غالتەككە تاقاشتى. مۇدىر خۇشاللىقىدىن توۋلىۋەتتى: - بىزنىڭ بايراق يەنە مومىنىڭ ئۇچىدا لەپىلدىدى! ھەي بالا، سەل تەخىر قىلغىن! يەنە بىر سىناپ

باقاي!

دەل شۇ چاغدا، ئۈچ ئادەم پۇتغا كىشەن سېلىنغان، يۈزكۆزلىرى سارغىيىپ كەتكەن، ئورۇق ۋىجىكىكەن، كەكە ساقال بىر بوۋاينى ئالدىغا سېلىپ مەيدانغا ئېلىپ كەلدى. بوۋاي توپلىنىپ تۇرغان جامائەتكە ئىگىشىپ سالام قىلدىدە، يوغان كۆزلىرىنى نەشتەردەك تىكىپ مۇدىرغا قاندى. مۇدىر بىر قەدەم داجىدى. كىشىلەر مومىنىڭ ئۇچىغا كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇرىشى، بوۋايمۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ مومىنىڭ ئۇچىدا تۇرغان ئوغلىنى كۆردىدە، چۆچۈپ كېتىپ ۋارقىردى:

- مۇمىنجان! نېمىشقا مومغا چىقىۋالدىڭ!
- مۇمىن دادىسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ پەسكە قارىدىدە، خۇشاللىقىدىن توۋلىۋەتتى.
- دادا! سېنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بايراقنى چىقىرىپ بەردىم.
بوۋاي ئەھۋالنى تېزلا چۈشەندى. ئۇ بالىنىڭ مومىدىن سىيرىلىپ چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆردىدە، قاتتىق ۋارقىردى:

- توختا!... چۈشمە!
مۇمىن بۇ چاغدا سىيرىلىپ ئۈستۈنكى ئۇلاققا چۈشۈپ بولغان ئىدى. ئۇ چۆچۈپ چەمبەرگە دەسسەۋالدىدە، مومىنى چىڭ قۇچاقلاپ تۇرۇپ دادىسىغا قارىدى. دادىسى يەنە ۋارقىردى:
- ئوغلۇم! ئاناڭنى ئۆلتۈرۈشكەندە، سەن ئۈستىدە بار ئېدىڭ، ئۇنى نېمە دەپ ئۇرغان؟!
- قىزىل پاچاق ئېرىڭنى تېپىپ بەر، دەپ!
- قانداق ئۆلتۈرگەن؟
- ئوت توغرايدىغان جادۇغا بېسىپ ئۆلتۈرگەن.
- ئاناڭنى ئۆلتۈرگەنلەرنىڭ شەپكىسىدە قانداق بەلگە بار ئىدى؟

بالا بېشى بىلەن مومىدىكى بايراقنى كۆرسەتتى:
- ماۋۇ بايراقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكىگە ئوخشايتتى.
- بەشتۈگەندە ئون توققۇز ئادەمنى مەيدىلىرىدىن تۆمۈر مىخ بىلەن ئۈجمىگە مىخلاپ ئۆلتۈرگەنلەرنىڭ قانداق بەلگىسى بار ئىدى؟
- مۇشۇنىڭغا ئوخشاش.
- بېتىمدىن كىيىن تاشقورغاندىن يېنىپ كەلگەن قىرىق ئادەمنى تىرىكلا خۇمدانغا سالغانلارنىڭچۇ؟
- ئۇلارنىڭمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشايتتى.
- ئوغلۇم! سەن چىقارغان ئاشۇ بايراقنى يوقتىمىز دەپ نەچچە مىڭلىغان ئادەملەر قۇربان بولدى. بىز يوقتىمىز دەپ كۈرەش قىلغان بايراقنى سەن چىقىرىپسەن، قۇربان بولغان شېھىتلەرنىڭ روھىغا نېمە دەپ جاۋاب بېرىسەن؟ داداڭنىڭ يۈزىگە قانداق قارايسەن؟

چىشلەپ سىلكىدى. مۇدىر جان ئاچچىقىدا «ۋاي جان!» دەپ چوشقىدەك چىقىراپ كەتتى. يالاقچىلار مۇسانى سىلكىشلەپ، مۇدىرنى قۇتقۇزۇۋالدى. مۇدىر ئارانلا كۆزىنى ئېچىپ، مۇساغا ئالايماقچى بولۇۋېدى، بوۋاي ئۇنىڭ يۈزىگە شالاققىدە تۈكۈردى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن مۇدىرنىڭ بىر چىشلەم گۆشى يەرگە شالاققىدە چۈشتى. مۇدىرنىڭ ئۈزۈلگەن بويۇن تومۇرلىرىدىن قاپقارا قان جىرغاپ ئېقىۋاتاتتى. ئۇ لىغىلداپ تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن يەردىكى تاپانچىسىنى ئالدىدە، تۆت ئادەم يەرگە بېسىپ تۇرغان بوۋايغا قارىتىپ ئىككى پاي ئوق ئۈزدى دەل شۇ چاغدا، قاراس-قۇرۇس قىلىپ موما سۇندىدە، مۇدىر مومىنىڭ ئۇچىنى قۇچاقلاپ بايراق بىلەن گۈرسۈلدەپ يەرگە چۈشتى. چۈشتى-يۇ، بېشىنى لىككىدە كۆتۈرۈپ يەنە يەرگە قويدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئېقىۋاتاتتى. بىر-بىرىگە سىغداپ يىقىلغان ئاتا بالىدىن بۇلدۇقلاپ ئاققان قان ئۆز-ئارا قوشۇلدى. بۇ چاغدا غەربكە يېتىۋاتقان كەچكى قۇياش نۇرى شۇ قاندىن رەڭ ئالغاندەك ئاسماننىڭ غەربى ئېتىكىنى قىزىللىققا پۈركىگەن ئېدى.....

بالا شۈككىدە بولۇپ قالدى. مۇدىر يۈگۈرۈپ كېلىپ بوۋاينىڭ ئاغزىغا مۇشت بىلەن ئۇردى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئوقتەك قان كېتىپ، ئۆگۈپ كەتكەن كۆپىنكىنىڭ ئالدى پېشىنى قىپقىزىل بويىۋەتتى. بالا بىردىنلا ناھايىتى تېزلىك بىلەن يۇقىرىغا ياماشتىدە، ھايت-ھۇيت دېگۈچە مومىنىڭ ئۇچىغا يەنە چىقىپ بولدى. مۇدىر ۋارقىرىدى: - يېنىپ چۈش! يېنىپ چۈش! داداڭنى ئېلىپ كەت!
لېكىن بالا مومىدىن چۈشمىدى، ئۇنىڭ پەسكە قاراپ توۋلىغىنى ئاڭلاندى:
- دادا! مېنى بېقىپ چوڭ قىلغىنىڭغا رازى بول! مەندىن رازى بول!- ئۇ مومىنىڭ ئۇچىنى چىڭ قۇچاقلاپ، پۇتلىرىنى مومغا قاتتىق تىرەپ تۇرۇپ، مومنى شۇنداق قاتتىق لىگىشتىكى، موما ئىرغاڭلاپ تۈۋى تەرىپى غاراسلاپ كەتتى. تۆۋەندە قاراپ تۇرغانلار ئىچىدە ئاللا-چۇقان كۆتۈرۈلدى. مۇدىر پوكاندەك ئېسىلىپ، غەزەپ بىلەن تاپانچىسىنى چىقاردى-دە، بالغا قارىتىپ ئارقا-ئارقىدىن ئوق ئۈزدى. دەل شۇ چاغدا، مۇسا بوۋاي ئۇنىڭغا قاتتىق كالا قۇيۇپ، تاپانچىسىنى چۈشۈرۈۋەتتى-دە، ئۇنىڭ بويىنى

ياتۇر

قۇتلۇق ھاجى شەۋقى

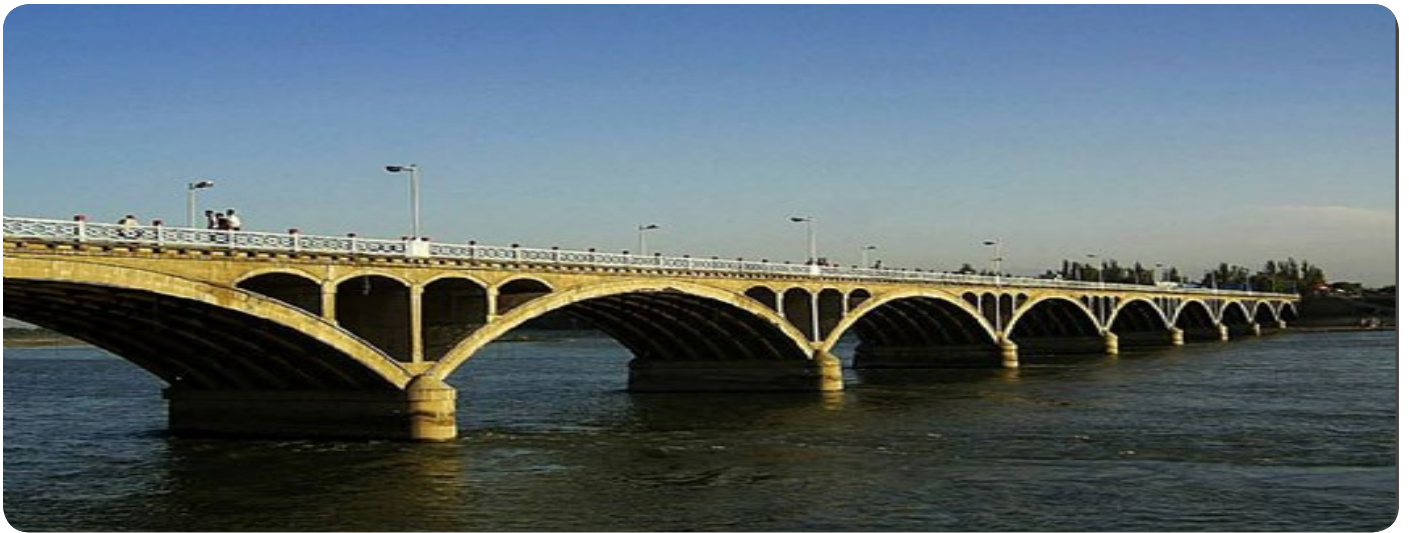
كۆرمىگىل قەشقەرنى كەم ، بۇ جايدا مەردانلار ياتۇر ،
ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغرايى خاقانلار ياتۇر .

خەلق ئۈچۈن قۇربان بولۇپ ، دۈشمەن بىلەن قىلغان كۈرەش ،
ئول شەھىدۇ ، قەھرىمان ئالىپ ئارىسلانلار ياتۇر .

نۇر چېپىپ «قۇتادغۇ بىلىك» خەلقىنى قىلغان بەختىيار ،
خاس يۈسۈپ ھاجىپقا ئوخشاش ئەھلى ئىرىپانلار ياتۇر .

يادىكار ئەيلەپ جاھانغا يازدى «دىۋانى لۇغەت» ،
مەھمۇدىل كاشىغەر كەبىي ئەھلى شەرەپ - شانلار ياتۇر ،

ئەيلىگەن «شەۋقى» نى مەپتۇن ئەل ئۈچۈن نۇرلار چېچىپ ،
بۇ شەھەردە كۆپلىگەن خەلق ئوغلى ئىنسانلار ياتۇر .

مۇقەددەس ۋەزىپە

ھېكايە

ھەببۇللا ئابلىست (گىرمانىيە)

تۇپراقنى كۆكەرتىپ، يېڭى ھاياتلىق بەخش ئىتتىۋاتقانلىقىدىنمۇ، ياكى بولسا ئىككى خوشنا سالى بىلەن داۋۇتنىڭ مۇقەددەس بىر ۋەزىپىنى ئورۇنلاشقا تەييارلىنىۋاتقانلىقىدىنمۇ؟ بۇنىسى بىزگە نامەلۇم ئىدى.

سالى بىلەن داۋۇت قەدىناس خوشنىلاردىن ئىدى. سالى بولسا ئىگىز بويلۇق، كەڭ دولىلىق، قاۋۇل، يول ماڭغاندا ئۆزىنى تىك تۇتۇپ ماڭىدىغان كىشى بولۇپ، قوللىرى ئۇزۇن، ئالغانلىرى خۇددى بازغان ئۇرۇشقا يارىتىلغاندەكلا يوغان ئىدى. ئۇنىڭ قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى كۆپ-كۆك كۆزلىرى ئۆز نۇرىنى يوقاتمىغان ئىدى. چىرايلىق ياساپ قويۇۋالغان، ئۆزىگە خويمۇ ياراشقان قويۇق بۇرۇتى ھەرۋاقىت پارقىراپ تۇراتتى. سۈزۈك كەلگەن ئاق يۈزىدە ھەرۋاقىت تەبەسسۇم جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ئورۇنسىز گەپ قىلمايتتى، مەجەزى ئېغىر ئىدى. ئۆمرىدە ئاغزىدىن بىرە ئېغىز يامان سۆز چىقىمىغان، ۋەدىسىگە ۋاپادار، ئائىلىسىگە مەسئۇلىيەتچان، يېشى 60 تىن ئاشقان، ماددىي ۋە مەنئىي جەھەتتىن تېرەن كىشى ئىدى. مانا مۇشۇ ئۆزىنىڭ تەبىئىي قىمىتىنى يوقاتمىغان بۇ قاملاشقان بەدىنى بەلكى ياش چاغلىرىدا نى-نى پەرىلەرنىڭ يۈرەكلىرىگە ئىشقى ئوتىنى سالغانلىقى ۋە مەن - مەن دىگەن چوكانلارنىڭ تولۇن ئاينىڭ يورۇقىدا ئۇھ تارتىپ ئۇيان - بۇيانغا

يامغۇردا يۇيۇلۇپ پارقىراپ كەتكەن قۇياش بۇلۇتلار ئارىسىدىن كۈلۈپ تۇرغان بوۋاقتەك كۆرۈنىدى - دە، ئىلىنىڭ قازانچى مەھەللىسى ئۈستىدە تەبەسسۇم جىلۋىسى بىلەن ئۆز مېھرىنى چاچاتتى. لەڭزە بېشىدىكى مىڭلىغان كۆزلەردىن ئېتىلىپ چىققان، سۈپ-سۈزۈك بۇلاقنىڭ كەۋسەر سۇلاردىن ھاسىل بولغان ئىككى چوڭ ئۆستەڭنىڭ بىرى شەھەرنىڭ كۈن پېتىش تەرىپىگە قاراپ ئېقىپ، خىتاي بازىرىدىكى چوڭ كۆۋرۈك ئاستىدىن ئۆتۈپ، خۇيزۇ چوڭ مەسچىتىنىڭ يېنىنى بويلاپ، تېرەك مازار ئارقىلىق، قازانچى مەھەللىسىدىن ئۆتۈپ، سۇ دەروازا ئارقىلىق ئايدىڭ، ناغىرچى مەھەللىرىگە قاراپ ئېقىپ، شاغىبەككە قاراشلىق يەرلەرنى سۇغۇرغانلىقى ئۈچۈن “شاغىلىق ئۆستەڭ” دەپ ئاتالغان ئىدى. مانا ماشۇ شاغىلىق ئۆستەڭ قازانچى مەھەللىسىدىكى ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل تۇرغان دەرەخلىك ھويلا سالى “تاقا” بىلەن داۋۇت “چاپان” نىڭ قورۇسىدىن ئۆتەتتى. شاغىلىق ئۆستەڭدىن ئېقىۋاتقان مۇزدەك بۇلاق سۇلىرى ئۆستەڭنىڭ ئىككى قىرغىقىدىكى بىخ چىقارغان قوناق گۈللەرنى، يۇمران چۆپكەرنى، سۇغا ساڭگىلىغان سۆگەتنىڭ ئەۋرىشىم تاللىرىنى شوخلۇق بىلەن سۆيۈپ چاچاتتى. بۇلاق سۈيىنىڭ مۇنداق مەردانە، مەغرۇر، ئويناقتىشىپ ئېقىشىنىڭ سەۋەبى يا يەر يۈزىدە قۇياش بىلەن دىدارلاشقىنىدىنمۇ، ياكى قاغىراپ كەتكەن قارا

يولغا چىقىمىز. مەن پۇلنى جايلاپ قويدۇم. يولدا مىنىپ ماڭىدىغان ئاتنىڭ پۇلىنىمۇ جايلىدىم. قورۇدىكى تازا ۋايىغا يېتىپ يوغىنىغان ئون تۈپ دەرەخنى ئەتىلا كېسىپ ساتىمەن، خېرىدارمۇ تەييار... نەچچە يىلدىن بېرى ھەجكە ئاتاپ يېققان پۇلنى ۋە يېنىمدىكى ئايلىندۇرۋاتقان دەسىمنىڭ ھەممىسىنى جەملىسەم يول راسخۇدى تەييار دىگەن گەپ. ئەگەر سەن ماقۇللا دېسەڭ مەن تەييار» دېدى.

سالى ئالدىرماي، ئۇزۇنلىقى ئوپمۇ ئوخشاش كېسىلگەن كەندىر يېپىلىرى بىلەن باراڭغا ئارتىلغان تالارنى، ئاۋايلاپ باغلىغاچ: «ماڭساققۇ بولاتتى، شۇ ئۆيدىن سەل ئەنسىرەپ قىلىۋاتىمەن، كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرى يېرىم، ئۆيدىن ئايرىلمىغان ئادەمگە بەك تەس بولىدىكەن. ئەڭ مۇھىمى ئۆينىڭ ئىشلىرىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇش... ئالدىراپ يولغا چىقىپ، كېيىن پۇشايمان قىلىدىغان ئىش بولمىسۇن» دېدى..

داۋۇت ئوڭ مۇرىسىنى بېسىپ كەتكەن چاپاننى، چاققانلىق بىلەن سول مۇرىسىگە ئارتتى-دە: «پۇشايمانمۇ؟ قىلمايمەن، ھاياتىمدا گۇناھلىرىمدىن باشقا ھىچنەرسەمگە پۇشايمان قىلمايمەن. مېنىڭچە ئىنساننىڭ مەنئىيىتىدىن قىممەتلىك بىر نەرسە يوق. مۇشۇ مۇقەددەس ۋەزىپىنى ئورۇنلىۋالساملا ئۆلسەم ئارمانىم يوق» دېدى-دە، سەل ھاياجانلىنىپ قالدى. سالى: «توغرا ئىيتتىڭ، ھال ئەھۋالى يار بەرگەنلەر ئۈچۈن ھەج قىلىش پەرز. بىزنىڭمۇ ھالىمىز يامان ئەمەس، ئەمما بىز ئارقىمىزدا قالغانلارنىڭ ئىشلىرىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئاندىن يولغا چىقىشىمىز كېرەك، ئائىلىمىزنىڭ نورمال تۇرمۇش تەرتىپى بۇزۇلسا بولمايدۇ-دە...»

داۋۇتنىڭ ھىچ تاقىتى قالماي: «بەكمۇ ئىنچىكە ئويلاپ كەتمە. نىيەت قىلغاندىكىن دەرھال يولغا چىقايلى. ئائىلىمىزنى خۇداغا تاپشۇردۇق»

سالى: «بويىتۇ، يولغا بۇ يىل چوقۇم چىقايلى، ھېلىمۇ كەينىگە سۆرەۋەردۇق، جان بار يەردە قازا بار دەيدۇ. پۇت-قولمىزنىڭ ماغدۇرىنىڭ بارىدا ماڭساققۇ ياخشى بولاتتى. ئەمما...» دېيىشىگىلا گەپنى ئۇزۇۋەتتى.

داۋۇت: «قارا سالى، بۇ ئىشنىڭ ئەمما،

ئۆرۈلۈپ، مامۇق ياستۇقلاردا ئۇخلىيالماسلىقىغا سەۋەب بولغان «گۇناھكار» سەۋدا ئوغرىلاپ يۈرۈيدىغان ۋۇجۇت ئىكەنلىكىدە گەپ يوق ئىدى. بولۇپمۇ ئاشۇ چوقۇپ ئېلىۋالغۇدەك بىر جۈپ دېڭىزدەك كۆپ-كۆك كۆزلەرنىڭ ئىچىگە نى پەرىلەر كۆيۈپ غايىپ بولۇپ كەتكەندۇ ھە! ھەي گۈزەل ياشلىق، ھازىر كۆيۈمچان ئايالى بىلەن ئىككى ئوغۇل ۋە بىر قىزنى بۇ دۇنياغا ئايرىدە قىلىپ، مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن تەربىيەلەپ قاتارغا قوشقان ئىدى. چوڭ ئوغلى بىلەن قىزى تۇرمۇشلۇق بولۇپ، ئايرىم ياشايتتى. كىچىك ئوغلى بىلەن تۆمۈرچىلىك قىلىپ جاھاندارچىلىق قىلاتتى. ھال - ئەھۋالى ياخشى بولۇپ تاقىچىلىق مەھەللىسىدە ئۆزىنىڭ تۆمۈرچىلىك دۇكىنى بار ئىدى. ئەل ئىچىدە لەقەم قويۇشقا ماھىر غۇلجا خەلقى ئۇنى سالى «تاقا» دەپ ئاتىشاتتى.

داۋۇت بولسا ئوتتۇرا بوي، سەل دۈمچەكرەك كەلگەن، بۇغداي ئوڭلۇك، ساقال-بۇرۇتلىرى شالاڭ، باشلىرى تاقىر، شالاڭ قاشلىرى ئاستىدىكى بىر جۈپ قارا كۆزى پىلدىرلاپلا تۇرىدىغان، ئورۇق كىشى ئىدى. ئۇ ھەرۋاقىت ئالدىراشلا يۈرەتتى. دىققىتىنى تازا يېغالمايدىغان، تولا گەپ قىلىدىغان، خوش پىچىم كىشى بولۇپ، ياش جەھەتتە سالى دىمەتلىك ئىدى. ئۇنىڭمۇ تۇرمۇشى ھەرھالدا ياخشى ئىدى. ئىككى ئوغلى توي قىلىپ ئۆي ئايرىپ چىقىپ كەتكەن بولۇپ، كەنجى ئوغلى بىلەن ئۆيدە ماشىنىچىلىق قىلىپ جاھاندارچىلىق قىلاتتى يەنى ئېنىقراق ئىيتساق داۋاملىق پاختىلىق چاپانلا تىكىپ ساتاتتى ياكى كەمىسىيونلارغا ئۆتكۈزەتتى. بازاردا تولا يۈرگەچكە تونمايدىغان ئادىمى يوق ئىدى. داۋاملىق دولىسىغا ئۆزى تىككەن ئىككى-ئۈچ چاپاننى ئارتىپ يۈرگەشكە كىشىلەر ئۇنى داۋۇت «چاپان» دەپ ئاتىشاتتى.

بۇ ئىككى ئۇدۇل خوشنا ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى مۇقەددەس تۇپراق ھەرەمگە بىرىپ دىنىمىزدىكى بەش پەرزنىڭ بىرى بولغان ھەج ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاشنى كۆڭلۈگە پۈكۈپ يۈرۈشكەندى. مانا بۈگۈن سەھەردىلا داۋۇت «چاپان» ئىككى چاپاننى دولىسىغا ئارتىپ سالى «تاقا» نىڭ قوراسىغا كىرىپ كەلدى-دە، قورۇدا تالارنى باراڭغا ئارتىش بىلەن ھەپلىشىۋاتقان سالغا قاراپ ئالدىراشلا سالام بەرگەندىن كېيىن: "سالى، دېڭىمىز بويىچە بۇ ھەپتە

باھار يامغۇرلىرىدا كۆكەرگەن ئىدى.. يان تەرەپتىكى مايسىزارلىق، گۈللۈك مەنزىرە ئادەمگە ئاجايىپ بىر زوق بېرەتتى. دەرەخلەرنىڭ ياپ-يېشىل ياپراقلىرى خۇدۇكچى شامالدا شىلدىرلاپ، ئۇلارنى مۇبارەك سەپەرگە ئۇزۇتاتتى. پاكار تاملار بىلەن قورشالغان باغلاردىكى ئالما چېچەكلىرى، قورۇلاردىكى تەرسا شامالدا تۆكۈلمەيدىغان ئەتتىر گۈلنىڭ پۇراقلىرى خۇددى خوتەن ئىپارىدەك ئۆزىنىڭ پۇراقلىرىنى پۈتۈن جاھانغا يانغان ئىدى. بۈنۈگۈن يەردە باھار كۈلۈتاتتى... سالى بىلەن داۋۇت ئارىدا بىر ئاز دەم ئېلىپ، توختىماي يول يۈرۈپ چېگرىغا كەلگەن ئىدى. كۈنمۇ غىلاپقا كىرىشكە تەرەددۇت قىلىۋاتاتتى. كۈننىڭ بەدەشخان ياقۇتدەك قىزىرىپ تولىغان يۈزىدىن چېچىلغان نۇر چەشمىلىرى تاغ تېزما چوققىلىرىغا يېيىلىپ، ئاجايىپ دىلراپا جىلۋىنىپ تۇراتتى. مانا كۈن ئولتۇرغانسىرى چوغدەك تاۋلىنىپ خۇددى ئۇيۇققا ئوت تۇتاشقاندەك بولۇپ، ئۇيۇقنىڭ يېراق چەتلىرىنى قىزارتقۇدەك ئىدى.

سالى بىلەن داۋۇت بۇ كېچە ئۆتەڭدە تۈنەپ، ئەرتىسى باشقا يولۇچىلار بىلەن بىرگە چېگرىدىن ساق-سالامەت ئۆتۈپ، ئالماتاغا قاراپ يول ئالغان ئىدى. ئۇلار توپىلىق يول بىلەن توختىماي ماڭدى. ئۇزۇنغا سوزۇلغان يول، تاقىر ئېتىزلىقلار، تاشلىق سايلار، كەڭ كەتكەن داللىرىدىن ئۆتەتتى. شوخ شامال پاكار، شالاڭ ئۆسكەن ئوت-چۆپلەرنىڭ ياپراقلىرىنى سۆيۈپ ئۆتەتتى. قۇياش تەپتىدە قىزىغان تاشلارنىڭ ئۈستىدە كەسلەنچۈكلەر غىل-پال كۆزگە چىلىقاتتى-دە، يەنە نەلەرگىدۇر غايىپ بولاتتى. بەزىدە يول ئېگىز-پەس دۆڭلۈكلەر ئۈستىگە كۆتۈرۈلۈپ، يەنە قانداقتۇر بىر ئويمانلىقلارغا قاراپ ئۇچ تارتىپ كېتەتتى؛ بەزىدە يولنىڭ ئاستىدا قايسى بىر مەھەللىلەرنىڭ دەرەخلىرى، قاغىراپ كەتكەن ئۈنۈمسىز ئېتىزلار، ئولتۇرۇشۇپ يەر بىلەن تەڭ بولۇپ قالغان توپا تاملار ۋە شۇنىڭدەك بەزىدە يەنە يېڭى بەرپا قىلىنغان رەتلىك مەھەللىلەرمۇ پەيدا بولاتتى-دە، يەنە بارغانسېرى ئارقىدا قېلىپ كۆزدىن غايىپ بولاتتى. مانا بۇ ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى كەڭ كەتكەن زېمىن ئەسلىدە ئىلىغا قاراشلىق زېمىنلار ئىدى. 1881-يىلى پېتروگرادتتا ئىمزالانغان تەڭ ھوقۇقسىز «ئىلى شەرتنامىسى» غا بىنائەن بۇ يەرلەر روسىيىگە بۆلۈپ بېرىلگەنىدى ۋە شۇ

مەھاسى يوق. دەرھال يولغا چىقايلى، يەنە ساقلايدىغان ئىشنى قىلمايلى. بۇ دۇنيانىڭ ئىشى پۈتمەيدۇ.» دېدى-دە. دەرۋازا تەرەپكە بۇرۇلۇپ: «مەن بازارغا كەچ قالدىم. سەن تەييارلىقنى خاتىرجەم قىلىۋەر» دەپ خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى.

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتۈپ، نەۋرۇزدىن كېيىن پۈتۈن تەييارلىقلار پۈتۈپ، يول خەتلەرمۇ ھەل بولۇپ سالى بىلەن داۋۇت ئۆيدىكىلىرى ۋە مەھەللىدىكىلەر بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىققان ئىدى. ھەر ئىككىلىسى توق جىگەر رەڭلىك موڭغۇل كۈرەنىڭ سەپەرگە چىداملىق ئاتلىرىنىڭ ئۈستىدە كېتىۋاتتى. ئاتلار سىلىق يورغۇلايتتى، شۇنداقتمۇ داۋۇت ئات ئۈستىدە ئىشى پۇشقاندەك قىلىپ بىر دەم ئاتنىڭ چۆلۈۋىرىنى تارتىپ قويسا، يەنە بىردەم ئىككى پۈتى سېلىنغان ئۈزەڭگىنى ئاتنىڭ قورسىقىغا سوقۇپ قوياتتى، ياكى قولدىكى قىسقا قامچىسى بىلەن ئاتنىڭ ساغرىسىغا يەڭگىل ئۇرۇپ قوياتتى. سالى بولسا سىلىق يورغىلاپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ ئۈستىدە ئوشۇق گەپمۇ قىلماي جىم-جىت تىك ئولتۇراتتى. پەقەت ئىچىدە تازا خاتىرجەم ئەمەس ئىدى. خىيالى ئائىلىسىدە ئىدى. ئۇ: «مەن كەتكەندىن كېيىن قانداق قىلىۋاتقاندۇ؟ يەنە بىرە ئىشلارنى ئوغلۇمغا تاپىلاشنى ئۇنتۇپ قالمىغاندىمەن؟» دەپ سوئال قوياتتى ئۆزىگە.

ئاتلار شەھەردىن خېلىلا ئۇزاقلاپ كەتكەن ئىدى. ئاتلار بىلەن تەڭ سالى بىلەن داۋۇت باشلىرىنى كۆتۈرۈپ ئۇزاقلارغا قارىدى. ئۇلار يىراقلاردىكى كۆركەم تاغلارنى كۆردى. قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ ماڭغان ئاتلار ئەتراپتا كىچىككىنە بىر ئاۋاز چىقسا تۇياتتى، ئېرىقلاردىكى سۇلارنىڭ شىرىلداپ ئېقىشلىرىنى، باغلىرىدىكى باشتىن-بويىغا چېچەكلىگەن ئالما كۆچەتلىرى ئارىسىدىن كەلگەن ناخشا ئاۋازىنى، ئۆرۈكلەرنىڭ ئاق چېچىكى بىلەن شاپتۇلارنىڭ ھال بەرگىسىنىڭ چاچقۇنىدىن گۈل كۆينەك كىيگەن باغلاردىكى ئونلىغان كاكۇكنىڭ مۇڭلىرىنى، چىمەنزىرلىقلاردا قىزىل گۈل ئىشقىدا كۆيگەن بۇلبۇلنىڭ نېداسىنى، خالتا كۆچىدىكى ئىتلارنىڭ ھاۋىشىشلىرىنى... ئىشقىلىپ ئاۋازلا چىققان ھەر نەرسىنى تۇيۇپ ماڭاتتى. ئاتلارمۇ بەزىدە ئۇلارغا جاۋاپ قايتۇرغاندەك تۇمشۇقنى يۇقۇرغا قىلىپ كىشىنەپ قوياتتى-دە، باشقىدىن شاشلىشىپ، قۇيرۇقلىرىنى ئوينىتىپ يورغۇلايتتى. ئەتراپتىكى ئېتىزلىقلار

نمىلەرنى دەپ پىچىرلايتى. ئىسسىقتىن قېچىپ قارىياغاچ شاخلىرىنىڭ دالدىسىغا مۆكۈنگەن قۇشقاچلار ۋىچىرلىشاتتى. داۋۇت خورجۇندۇن سەپەرگە تەييارلاپ يېقىلغان مايلىق توقاچ بىلەن سوقۇم قىلغان گۆشتىن ئازراق ئىلىپ، سالنىڭ كۆڭۈلسىز راسلىغان كىچىك سۇپرىسىنىڭ ئۈستىگە قويدى. ئۇلار ئازراق غىزالانغاندىن كېيىن سۇداندا سۇنىڭ تۆگىگەنلىكىنى بايقاشتى. سالى ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپقا بىر كۆز ئاتتى-دە، يىراقتا بىر ئەسكى تاملىقنى كۆردى - ۋە:

«داۋۇت سەن ئولتۇرۇپ تۇر، مەن ئاياققا بېرىپ، سۇ ئەكىلەي» دەپ ئەسكى تاملىققا قاراپ ماڭدى. پاكار، ئەسكى تاملار بىلەن ئورالغان بىر ھويلىنىڭ قاغجىراپ كەتكەن ئىشىكى ئالدىغا كېلىپ توختىدى-دە، ئىشىكىنى قېقىپ: «ئادەم بارمۇ، ئادەم بارمۇ؟»، دەپ ۋارقىردى. ئەمما قورۇ ئىچىدىن سادا چىقىمىدى. شۇ ئارلىقتا سالنىڭ يوغان ئالغانلىرى تەككەن ئۆلەمەن دەرۋازىنىڭ قانتى غىچىرلاپ قىيا ئىچىلىپ بولغان ئىدى. سالى قورۇغا كىردى. قورۇدا گۆرىستان جىمجىتلىقى ھۆكۈم سۈرگەن ئىدى. ئالدىدا سۇۋاقلرى تۆكۈلگەن، ئۇزۇندىن بىرى ئاقارتىلمىغان ئىككى ئېغىز ئۆي تۇراتتى. سالى ئاۋايلاپ مىڭىپ، ئەتراپقا ئەنسىزلىك بىلەن قارىدى ۋە ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەلدى. ئىشىك قىيا ئېچىقلىق تۇراتتى. سالى گېلىنى قىرىپ قويۇپ، ئۈنلۈك ھالدا: «ئۆيدە ئادەم بارمۇ؟!»، دېدى. ئەمما، ئۆيدىن يەنىلا سادا يوق ئىدى.

سالى: «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەپلا ئۆي ئىچىگە قەدەم باشتى. ئۆيىنىڭ ئىچىدىكى ھاۋا ئادەمنىڭ دېمىنى سىقتى. سۇپىنىڭ ئۈستىدە ئاغرىق بىر ئايال ھالسىز ياتاتتى. سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە بەش ياشلاردىكى بىر قىز تولا يىغلاپ قىزارغان نۇرسىز كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ، قېتىپ قالغاندەك ئولتۇراتتى. ئايال قۇرغان لەۋلىرىنى ئاستا مىدىرلىتىپ: «نېمە ئىشىڭىز بار؟» دېدى. سالى ئۆزىنىڭ يولۇچى ئىكەنلىكىنى، سۇ ئىلىش ئۈچۈن كىرگەنلىكىنى ئىيتتى. شۇ ئارلىقتا قىز تۇيۇقسىزلا «نان دەپ ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى. سالى قىزنى تەبەسسۇم بىلەن پەپىلىدى، ئەمما ئۇنىڭ تەبەسسۇمى قىزنىڭ كۆز ياشلىرى ئىچىدە غەرق بولدى ۋە بۇ ئىككى ئاجىزنىڭ ئاچ قالغانلىغىنى پەملىدى-دە، ھازىرلا

شەرتنامىنىڭ ئىككىنچى ماددىسىغا ئاساسەن شۇ يىلدىن باشلاپ 1883-يىللىرىغىچە ئىلىدىن بۇ بوز يەرلەرگە ئۇيغۇرلارنى كۆچۈرۈپ، ئاشۇ رەتلىك مەھەللىلەرنى بەرپا قىلغان ئىدى.

ئاق خان بىلەن قاراخان
ئىنتىماق ئىكەن باشتا
كەتمەككە بايان ئەيلەپ
كىمە ياسىدۇق قاشتا
ئالمۇتغا كۆچ دەيدۇ
بارار يېرىمىز قۇملۇق
راست گېپىنى ئېيتمايدۇ
كۆزى كۆك، بېشى يۇڭلۇق
توققۇز تارادىن ئۆتكەندە
يامانتۇنىڭ تاشلىرى
كۆچۈپ بارغان خەقلەرنىڭ
قۇرۇمايدۇ ياشلىرى

بۇ قوشاقلار ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ تارىختىكى زور ۋەقەلەرنىڭ بىرى بولغان ئەنە شۇ كۆچ - كۆچ يىللىرىدا ئېيتىلغان ئىدى.

2

سالى بىلەن داۋۇت ئىككى كۈن يول يۈرۈپ بىر نامرات ۋە پىنھان جىمجىتلىققا چۆمگەن يېزىغا كېلىپ قالغانىدى. سالى بولسا يېزا كوچىسىدا ئۇياق-بۇياققا ئۈنسز كېتىۋاتقان ئادەملەرنى بىرىرىلەپ كۈزەتتى. ياماق دۈمبىلەر، يىرتىق گەدەنلەر، مايلاشقان مالخايىلار، يەكپاي كالاچلار، قاپقارا يالاڭ ئاياغلار، ئۈستىخانلىرى تېرىسىگە چاپلاشقان بالىلار، چوڭقۇر تورلاشقان ھارغىن پىشانىلار، سارغايغان چىشلار، ھۈنسز كۆزلەر، قىسىلغان بويۇنلار، مۇكچەيگەن گەۋدىلەر، سېرىق گەز باسقان ساقاللار، تىترەپ تۇرغان ئالغانلار، تاقالغان رەستىلەر، ئۆرۈلگەن تامالار... بۇ يەردە جانلىقلار غەمكىن، كۆڭۈللەر غەمكىن، ئىشقىلىپ بۇ يەردە دۇنيا غەمكىن ئىدى. ئۇلار مەھەللىنىڭ سىرتىغىراق چىقتى-دە، يول ياقىسىدىكى بىرنەچچە تۈپ قارىياغاچ كۆلەڭگە تاشلاپ تۇرغان يەرگە كېلىپ، قورساقلىرىنى ئازراق ئەستەلىمەكچى بولۇپ، ئاتلىرىنى قارىياغاچنىڭ ئەگرى تاللىرىغا باغلىدى. قارىياغاچنىڭ ئۇششاق يۇپۇرماقلىرى ئىسسىق شامالدا چۈشنىكىسىز بىر

ئەگەر بار بولسا ئالغۇدەك پۇلمىزمۇ قالمىغان ئىدى. باھار كېلىشى بىلەن ئامالسىزلىقتىن نۇرغۇن كىشى ئۆسكەن گىياھلارنى يېيىشكە باشلىدى ۋە نۇرغۇن كىشى ئوتتىن زەھەرلىنىپ ئۆلۈپ كەتتى. يولدۇشۇمۇ ئوتتىن زەھەرلىنىپ ئۇ ئالەمگە ئۈن - تۈنسىز كەتتى. مەن قىزىم بىلەن خوشنىلاردىن ئازراق نان سوراپ جېنىمىزنى ساقلاپ كەلدۇق. ئەمما لېكىن داۋاملىق سوراشقا نۇمۇس قىلدىم، ھەم ئۇلارنىڭ ھالىمۇ بىزنىڭكىدىن قىلىشمايتتى. يېقىندىن بېرى ئازراق بار نەرسىلەرنى قىزىمغا يىگۈزۈپ، ئۆزۈم ئاچلىقتىن ئاغرىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدۇم. قىزىمنى ئەتراپتىكى خوشنىلارنىڭكىگە كېتىشكە بۇيرۇغان بولساممۇ، ئەمما بىشىمدىن ھېچ ئايرىلمىدى. ئامالسىزلىقتىن ھەر ئىككىلىمىز ئۆيدە ئۆلۈمنى كۈتۈپ يېتىشقا مەجبۇر بولدۇق ” دەپ ئىچىنى تۆكتى. دەل شۇچاغدا ئايالنىڭ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بىر جۈپ كۆزىدىن ئاققان ياش تاتارغان، گۆشسىز يۈزىدە تىترەپ كەتتى.

سالى ئايالنىڭ ھېكايىسىدىن ئەتراپتىكى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئەينەن بىلدى ۋە ئۇلارغا كۆڭۈل بۆلۈش ئىستىكى تۇغۇلدى. ئەلۋەتتە سالىنىڭ كۆڭۈل بۆلىدىغىنى كۆزلىرى مۆلدۈرلەپ تۇرغان تىرىك ئىنسانلارنىڭ رېئال ھاياتى ئىدى. ئۇنى مېھرى-مۇھەببەتنىڭ مەھلىيا كۈچى سېھىرلىگەن ئىدى. ئەسلىدىلا سالى ئائىلە مۇھەببىتىنىڭ ئىللىق قۇچىقىدىن پۈتۈن ئالەمگە ئۆز مېھرىنى، ئۆز ياخشىلىقىنى چىچىشقا ھازىر بىر رۇھقا ئىگە كىشى ئىدى. سالى ئۆيدىن چىقىپ، داۋۇتنىڭ قېشىغا كەلدى. داۋۇت ساقلاۋىرىپ تاقىتى ھېچ قالمىغان ئىدى. ئۇ سالىنىڭ كۆزىگە قارىلىپ: «نەدە قالدىڭ ھەي ئاداش، سۇ ئىزدەپ كېتىپ، تاقاڭنى چۈشۈرۈپ قويۇپ، ماڭالماي قالدىڭمۇ يا ؟» دەپ چاقچاق ئارىلاش تەنە قىلدى.

سالى كۆرگەن بىلگەنلىرىنى بىرىلەپ داۋۇتقا سۆزلەپ بەردى ۋە ئۇنىڭ ئاستا مىڭىپ تۇرۇشىنى، ئايال بىلەن قىزغا ئازراق ياردەم قىلىپ، ئۇلار سەل ياخشى بولغاندا ئارقىسىدىن يېتىشىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان داۋۇت بىر ئاز ئۈمىدسىزلىك ئىچىگە چۆمدى، تېڭىرقاپ - تەمتىرەپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈمىدسىزلىكى مېھرى شەپقەتتىن ئايرىلغانلىقىدا ئىدى. داۋۇت ئاخىرى سالىغا: ”بىزنىڭ نىشانىمىز

نان ئەكەرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، يايىدىن چىققان ئوقتەك داۋۇتنىڭ يېنىغا بىردەمدىلا كەلدى ۋە ئەھۋالنى داۋۇتقا قىسقىچىلا سۆزلەپ نان سېلىنغان خورجۇننى ئېلىپ ئۆي تەرەپكە يۈگرەپ كەتتى. سالى ئۆيگە كىردى- دە، خالدىن ئاندىن بىرنى ئېلىپ ئۇشتۇپ، بىر پارچىسىنى قىزغا تۇتقۇزۇپ، يەنە بىر پارچىنى ئايالغا ئۇزاتتى. ئايال ئالمىدى، قىزغا بەر دېگەندەك قىلىپ، قىزنى ئىشارەتلىدى. قىز ناننى شۇنداق ئىشتەي بىلەن چاينىماي يۇتۇۋاتتى. سالى دەرھال خالدىكى ئاندىن بىرنى ئېلىپ قىزغا تۇتقۇزۇپ، ئايالغا قولدىكى نان پارچىسىنى ئۇزۇتۇپ: ”ئېلىڭ قىزىم، مەن سىلەرنى بۇ ئاچلىقتىن قۇتقۇزمەن، ئىككىڭلارغا تويۇپ ئاشقىچە يىتەرلىك نان بار ” دىدى. ئايال جانسىز، گۆشسىز قوللىرى بىلەن ناننى ئېلىپ، قىيىلىپ چايناپ يېيىشكە باشلىدى. سالى شۇ ئارلىقتا سۇ كۈپىنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى سورىدى. ئايال يېرىنى دەپ بەرگەندىن كىيىن، سالى بىر ھىجر چىنىگە سۇ ئەكىلىپ قىزغا سۇندى، قىز سۇنى قانغىچە ئىچكەندىن كىيىن، ئانىسىغا بەردى. سالى يەنە تالادىكى ئوچاققا ئوت ياقىتى ۋە كۈپىنىڭ ئاستىدا قالغان ئەڭ ئاخىرقى سۇنى قاينىتىپ، ئۇنىڭغا يولغا ئېلىۋالغان خورجۇندىكى قورۇلغان گۆشتىن ئازراق سېلىپ، شورپا قىلىپ ئانا-بالغا ئىچكۈزدى. ئەمدى ئۇلارغا خېلىلا جان كىرىپ قالغان ئىدى. ئايال بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئاستا ھېكايە قىلدى.

- «بىز بۇرۇندىلا نامرات دېھقانلاردىن ئىدۇق. بۇلتۇردىن بىرى بۇ يەرلەردە قاتتىق قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپ، پۈتۈن يەرنى قەھەتچىلىك قاپلاپ كەتتى. ئالغان ئازغىنا ھوسۇلنى بىردەم ئاقلارنىڭ روس ئەسكەرلىرى كېلىپ ئالسا بىردەم قىزىلار كېلىپ ئېلىپ، قوللىمىزدا يېگىدەك ھېچنەمە قالمىدى. قىش كېلىشى بىلەن بۇ يەردە ئاچارچىلىق ھۆكۈم سۈردى. ئاچلىق ھەر بىر ئۆيىنىڭ بوسۇغىسىغا كېلىپ دېۋەيلەپ تۇرغان ئىدى. نۇرغۇن كىشى نەرەپ-تەرەپلەرگە ئۆز ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ، جېنىنى ئالغىنىغا ئېلىپ كەتتى. قالغانلار بولسا قولدا پۇلغا يارىغۇدەكلا نەرسە بولسا سېتىپ، يېگىدەك نەرسە تاپسىلا ئېلىپ يەپ جېنىنى ساقلاشقا ئۇرۇندى. ئەمما بازاردىن سېتىپ ئېلىپ يېگۈدەك نەرسىمۇ قالمىدى.

بۇنىڭغا تولۇن ئاي گۇۋاھ ئىدى. ئەرتىسى يولغا چىقىشتىن ۋاز كەچتى ۋە بازارغا بېرىپ دېھقانچىلىققا كېرەكلىك نېمە بولسا شۇنى ئالدى ۋە بىر ئىككى خالتا قوناق، بىر خالتا بۇغداينى ئۇرۇقلۇق ئۈچۈن سېتىۋالدى. ئەمما، بۇلارنى كىم تېرىيدۇ؟ دەپ ئويلىدى ئىچىدە ۋە ئېتىزلىققا قاراپ يول ئالدى. قاغىرىغان يەرنى ئاغدۇرۇش كېرەك ئىدى. بۇنىڭغا ساپان لازىم ئىدى. ئەمما ساپان يوقتى، ئۇنى مەھەللىدىكى ھاللىق بىرسىدىن كىرالىدى ۋە يەرنى ئاغدۇردى. ئېرىقلارنى چېپىپ، سۇ باشلاپ، يەرلەرنى ئوسا قىلدى. ئۇرۇقلارمۇ چېچىلىپ بولغانىدى. ھەتتا، قۇدۇقنىڭ بۇزۇلغان ئاغزىنى ۋە چىغرىقنى ئۆزىنىڭ تۆمۈرچىلىك ھۈنېرىنى ئىشقا سېلىپ، شۇنداق چىرايلىق ياساپ قويغان ئىدى. چىغرىقنىڭ ئارقىنىمۇ يېڭىلاپ، ھەر يەرنى يېڭىدىن ياسىۋەتكەن ئىدى. يەنە تېخى ئايال بىلەن قىزنىڭ سېغىپ ئىچىشى ئۈچۈن بىر قوزىلىق قويمۇ ئالغانىدى. سالىنىڭ قىلغان بۇ ياخشىلىقلىرى پۈتۈن يېزىغا پۇر كەتتى. ھەر كىشى ئۇنى ماختايتتى ۋە قولدىن كېلىشچە ئۇنىڭغا ياردەملىشەتتى. كىچىك قىز يېنىدىن ھېچ ئايرىلمايتتى. تاڭنىڭ شوخ شامىلى بىلەن ئوينىشىپ ئېچىلغان قىزىل غۇنچىدەك ئەركىلەپ كېلىپ، سالىنىڭ بويىغا “بوۋا” دەپ ئېسىلاتتى. سالى ھويلىنىمۇ ئوبدانلا رەتلەپ، قورال تال كۆچتى، ئالما ۋە تاش ئالما كۆچەتلىرىنى كۆچۈرۈپ دەرۋازىلارنى ئوڭشىدى. ئاندىن ئىشىك ۋە ئۆينىڭ رام-كىشەكلىرىدىن تارتىپ كۆك سىردا سىرلىدى. سالى بۇ ئىشلارنى قىلىش جەريانىدا ھېچ ھارغىنلىق ھېس قىلمىدى. ئۇلۇغ تەڭرى ئۇنىڭغا سۆيگۈ بىلەن تەڭ يەنە شۇنداق بىر كۈچ-قۇۋەتمۇ ئاتا قىلغان ئىدى. ياش ئايالمۇ ئۆيلەرنىڭ كىگىزلىرىنى قېقىپ، ئاقارتىپ، سالى بوۋايغا ياردەملەشكەندى. ئەسلىدىكى ۋەيرانە ھويلا، ئەمدى بەئەينى كۆپ-كۆك ئاسماننىڭ يەر يۈزىدىكى شولىسىدەك، ئازامگاھ جەننەت ماكانغا ئايلانغانىدى. دېمەك ئۇزارا ياردەملىشىش ئادەملەرنىڭ ئېسىل پەزىلىتى، ئىززىتى ئىدى. باراۋەرلىك بولسا ئىنسانلارنىڭ تۇغما ئىقتىدارى ۋە ئىپتىخارنىڭ جەۋھىرى ئىدى. ياخشىلىق تۇيغۇسى بولسا ئادەملەرنىڭ يۈكسىلىشىنىڭ مەشئىلى ئىدى.

مۇقەددەس تۇپراق مەككىگە بالدۇرراق يېتىپ بېرىش. يول-يولدا سەدىقە تارقىتىپ مېڭىش ئەمەس. ئەمما بۇمۇ سىنىڭ ياخشى كۆڭلۈڭ. مەن ئاستا ماڭغىچ تۇراي، ماشۇنداق قىلسام سەن ئىشلىرىڭنى ئىتتىكرەك تۈگىتىپ ئارقامدىن كېلىشكە تىرىشارسەن” دەپ، يولىنى داۋام قىلدى.

3

ھاياتنىڭ ھەر بىر پائالىيىتىدە، ھەر بىر مەنپەئەتدارلىق بوسۇغىسىدا، ھەر بىر ياخشىلىق بىلەن يامانلىق ئوتتۇرىسىدىكى جەڭدە ئىنساننىڭ ئەخلاقى ۋە پەزىلىتى ھامان غالىپ كېلىدۇ. سالى ئاتنىڭ چولۇۋۇرىنى تۇتقان پېتى ئارقىغا يېنىپ، بېسىپ ئۆتكەن ھىلىقى جۇدۇنلۇق ئىچىدە قالغان، مۇھتاجلىق ھەسرەتلىرى چىرمىغان ئادەملەرنىڭ مېڭىشلىرى بىلەن خۇنۇكلەشكەن كۈچلەرنى بېسىپ، يېزا بازىرىغا كەلدى ۋە مىڭ تەسلىكتە دۇكان-دۇكانلارنى ئارىلاپ رەۋەندىچىدىن ئۇن، ماي، تۇز، چاي قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋالدى. ئاندىن نامراتلىق، غۇربەتچىلىك ئىچىگە كۆمۈلۈپ قالغان ئۆيگە قايتىپ كەلدى. سالى سۇ ئېلىش ئۈچۈن كىچىك قىز بىلەن قۇدۇق تەرەپكە يول ئالدى. قۇدۇق مەھەللىنىڭ ئاخىرقى ئۇچىدا ئىدى. قۇدۇقنىڭ ئاغزىمۇ خۇددى بۇ يەرنىڭ كىشىلىرىدەك ۋەيرانە ئىدى. ئەتراپىدىكى قوپۇرۇلغان تاشلار تۆكۈلۈپ كەتكەندى، چىغرىقمۇ كونسىراپ غىچىلداپلا قالغانىتى، ئارقانلىرى چوۋۇلغانىدى. سالى قۇدۇق بېشىدا بىر مەھەل ئويغا پانتى ۋە قۇدۇقتىن سۇ ئېلىپ كۆپكە تولدۇرۇپ ئۆينىڭ يولىنى ئالدى. قىز سالىنىڭ قولىنى تۇتۇپ كېتىۋاتاتتى. قىزنىڭ كۆزلىرىدە ئۈمىدنىڭ شولىسى پەيدا بولغان ئىدى. ئۇنىڭ تاتلىق گەپلىرى، نازۇك چىرايلىق ھەركەتلىرى بوۋايغا خوشاللىق بەخش ئېتەتتى. سالى بىر قونۇپ سەھەردە يولغا چىقىشنى پىلانلىغانىدى. ئەمما سالىنىڭ خىيالى بۇ ئىككى ئاجىزدا ئىدى. ئۇ: “مەن كەتكەندىن كىيىن، يەيدىغانلىرى تۈگىسە نېمە يەپ، نېمە ئىچەر؟ يەرلىرىگە تېرىقچىلىق قىلاي دېسە يا تېرىيدىغان ئۇرۇقى، يا دېھقانچىلىق قورالى يوق، ھەتتا ئىشلىگۈدەك ماغدۇرمۇ يوق. ئېتىزلار قاغىراپ، ئېرىقلار تىنىپ كىتىپتۇ. ئۇلارنى مۇنداقلا قويۇپ كىتىپ قالسام بەك ئۇۋال بولىدۇ” دەپ ئويلاپ كېچىدە ھېچ ئويقا تۇتمىدى.

توزىماس چىچەكلەر*

ئەھمەد زىيائى ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىي
پائالىيەتلىرى توغرىسىدا

ھاجى ئەخمەت

ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ۋە تەۋپىق قاتارلىق جەڭگىۋار ئىنقىلاپچى شائىرلىرىمىز باشلاپ بەرگەن يېڭى دېموكراتىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ تەسىرىدە يۈز بەرگەن ئاپرىل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، يېڭىچە گۈللىنىش ۋە يۈكسىلىش دەۋرىگە قەدەم قويۇپ، بىر قىسىم مۇنەۋۋەر يازغۇچى-شائىرلارنى مەيدانغا كەلتۈردى. پىشقەدەم شائىر، يازغۇچى، دىرامماتورگ ۋە ئەدەبىياتشۇناس ئەھمەد زىيائى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەنە شۇ دەۋرىدە يېتىشىپ چىققان ئالدىنقى قاتاردىكى ۋەكىللىرىدىن بىرى.

ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان يېرىم ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت مابەينىدە ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك ھەم مەرىپەتپەرۋەرلىك ئىدىيىسى بىلەن سۇغۇرۇلغان «توزىماس چىچەكلەر» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ۋە «رابىيە-سەئىدىن» ناملىق شېئىرىي رومانىنى، «لاداخ يولىدا كارۋان»، «ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» قاتارلىق نەسرېي ئەسەرلەرنى؛ «قارا كۈنلەر، نۇرلۇق ھايات»، «رابىيە-سەئىدىن» قاتارلىق دىراممىلارنى؛ «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ خىسلەت ۋە سەنئەت ئۇنچىلىرى»، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى توغرىسىدا»، «تارىخى مىراس قۇتادغۇ بىلىك توغرىسىدا مۇھاكىمە ۋە بايان» قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلەرنى يېزىپ، ئۇلاردا خەلق ئاممىسىنىڭ ھەقىقىي يۈرەك ھىسسىياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئارقىلىق، ئەدەبىيات گۈلزارىمىزدا مەڭگۈ خۇشپۇراق چىچىپ تۇرىدىغان، دەۋىرنىڭ جۇدۇن-چاپقۇنلىرى سۇلدۇرالمىدىغان، رەڭگا-رەڭك تووزىماس چىچەكلەرنى ئېچىلدۇردى. مەدەنىيەت تارىخىمىزدىكى پارلاق نامايەندە «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى نەزمى يەشمىسىنى نەشرگە تەييارلىدى ۋە شۇ ئارقىلىق ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ گۈللەپ راۋاجلىنىشىغا ئۆچمەس تۆھپە قوشتى.

1

ئەھمەد زىيائى 1913-يىلى قەشقەرنىڭ يېڭىشەر ناھىيىسىدىكى خانئېرىق يېزىسىدا دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ ئاتىسى موللاخۇن ھاجىم ئۆز دەۋرىنىڭ مەشھۇر مۇدەررىسى، مەرىپەتپەرۋەر شائىرلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ ياشلىق چاغلىرىدا مەككە ۋە مەدىنىدە ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن شۇ زامان ئىلىمىنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرى بويىچە يۇقۇرى سەۋىيىگە يېتىشكەن، ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆز خىراجىتى بىلەن 40 ھوجرىلىق بىر كاتتا مەدرىسە بىنا قىلدۇرۇپ، مىڭلىغان تالىپلارنى تەربىيەلەپ يېتىشتۈرگەن. ئۇنىڭ شەخسى كۈتۈپخانىسىدا دىن، پەلسەپە، ئەدەبىيات، تارىخ،

* «قەشقەر ئەدەبىياتى» - 1985-يىللىق 1-ساندىن ئېلىندى.

جۇغراپىيە، تىبابەت، ئاسترونومىيە ئىلمىغا دائىر 10 مىڭ جىلدىدىن ئارتۇق كىتاب قويۇلغان بولۇپ، بۇنىڭدىن باشقا تۈركىيە، مىسىر، ئىران، ئافغانىستان قاتارلىق ئەللەردە نەشىر قىلىندىغان گېزىت-ژورناللارمۇ ئۆزۈمگە سېتىپ كېلىپ تۇراتتى. ئەھمەد زىيائى ئەنە شۇ كىتابلار دۆۋىسى ئىچىدە ئۆسۈپ چوڭ بولدى. ئۇ كىچىكىدىنلا ئىلىم-پەنگە ئىشتىياق باغلاپ، ئاتىسىنىڭ قولىدا ئوقۇشقا باشلىدى. موللاخۇن ھاجىم ئۆزى «خۇمۇلى» تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يېزىپ تۇرغاندىن باشقا، ئۆز تالىپلىرى ئارىسىدىمۇ ھەر يىلى بىر قېتىم ئەدەبىيات مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارنى شېئىر يېزىشقا سالاتتى. بۇ ھال ئەھمەد زىيائىنىڭ كىچىكىدىنلا شېئىرىيەتكە بولغان قىزىقىشىنى ئويغىتىپ، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ شائىرلىق يولىنى تاللىۋېلىشىغا كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ ناۋايى، فۇزۇلى، خوجا ھاپىز شىرازى، ھۆۋەيدا قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى بىلەن تونۇشۇپ، شۇ قاتاردا ئاتىسىنىڭ:

ھەر سەھەر بولغاچ كۆڭۈلگە خۇش كېلۇر دىدارى گۈل،
لېكىن ئاشق كۆڭلىن ئۆرتەر ھەر سەھەر گۈلنارى گۈل.

ھەر نىچۈك گۈل ۋەسفىنى قىلماقتا رەيم يوق مېنىڭ،
بىر گۈلى ۋەسفىن قىلايىم ھەممىگە سەردارى گۈل.

دېگەن مىسرالار بىلەن باشلانغان «گۈل ۋەسفىدە» قاتارلىق شېئىرلىرىنى يادلاپ يۈرۈپ، ئۆزۈم شېئىر يېزىشقا كىرىشتى.

1930-يىللارنىڭ باشلىنىشى بىلەن تەڭ موللاخۇن ھاجىم يېڭى زامان ئۇيغۇر مائارىپىنى يارىتىش يولىدا كۈرەش ئېلىپ بېرىۋاتقان يېڭىلىق تەرەپدارلىرىغا ئاكتىپ ماسلىشىپ، ئوقۇش ئۇسۇلى ۋە مەزمۇنىدا بىر قاتار ئىلغار ئىسلاھاتچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ باردى. ئۈچ مىڭ سۆزلۈك «ئەرەبچە-ئۇيغۇرچە لۇغەت» تۈزۈپ، ئەرەپ تىلىدىكى «سەرىپ-نەھۋە» كىتابىنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ، دەرسلىكلەرنىڭ يېڭىچە پەننى سالىمىنى ئاشۇردى. ئەھمەد زىيائى ئۆتكۈر زېھنى ۋە تىرىشچانلىق شىجائىتى بىلەن ئانا تىلى ۋە باشقا تۈركىي تىللارنى، شۇنداقلا ئەرەپ، فارس تىللىرى ۋە ئۇلارنىڭ قانۇن-قائىدىلىرىنى پۇختا ئىگىلەپ، بۇ تىللاردىكى دىنىي ۋە ئەدەبىي مىراسلارنى مۇتالىئە قىلىپ، زامانداشلىرى ئارىسىدا تونۇلدى.

1935-يىلى سىياسى ۋەزىيەتنىڭ تەلىۋى بىلەن موللاخۇن ھاجىمنىڭ دەرسى تاقىلىپ، ئوقۇش توختىدى. ئەھمەت زىيائى شۇ يىلى 11-ئايدا قۇتلۇق ھاجى شەۋقىنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرلىكىدىكى «يېڭى ھايات گېزىتى» گە ئورۇنلىشىپ، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ گېزىتچىلىك پائالىيىتىگە قەدەم قويدى ۋە ئۆز ئەسەرلىرىنى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىشقا باشلىدى. 1937-يىلى «يېڭى ھايات گېزىتى» نى ھۆكۈمەت دائىرلىرى ئۆتكۈزۈۋېلىپ، نامىنى «شىنجاڭ گېزىتى» گە ئۆزگەرتتى. بۇ گېزىتنىڭ تىراژى ئەينى يىللاردا ئەڭ يۇقۇرى پەللىگە يەتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ سەھىپىلىرى رەڭدار، مەزمۇنى مول ۋە يېڭى ئىدى. ئۇنىڭدا ئۇيغۇر تارىخىغا ئائىت نۇرغۇن بىلىملەر تونۇشتۇرۇلغاندىن باشقا، سىياسىي ۋە ئىلمىي مۇلاھىزىلەر، ئەدەبىي ئەسەرلەر ئېلان قىلىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئېڭىنى ئويغىتىش، نادانلىق ۋە جاھالەتكە قارشى قوزغىلىپ كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇش رولىنى ئوينىدى. گېزىتتە تەشۋىق قىلىنغان ئىلغار پىكىرلەر ۋە دېموكراتىيە-ئەركىنلىك سادالىرى ئەكسىيەتچى دائىرىلەرنىڭ قارشىلىقىنى قوزغاپ، 1938-يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا گېزىت بۇلاڭ-تالاڭغا ئۇچرىدى ۋە قۇتلۇق ھاجى شەۋقى تۈرمىگە تاشلاندى. ئەنە شۇنداق بىر شارائىتتا، گېزىتنىڭ بارلىق مەسئۇلىيىتى ئەھمەت زىيائىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىپ، 1943-يىلىنىڭ باشلىرىغا قەدەر مەسئۇل مۇھەررىرلىك ۋەزىپىسىنى بېجىردى. شۇ يىلنىڭ 4-ئېيىدا ئەھمەد زىيائى شېڭ شىسەي ھۆكۈمەت دائىرلىرى تەرىپىدىن نەزەربەنت قىلىنىپ، كۆزگە يېقىنراق تۇتۇش ئۈچۈن «شىنجاڭ گېزىتى» گە ئورۇنلاشتۇرۇلدى ۋە 1944-يىلى 3-ئايدا قەدەر مەزكۇر گېزىتنىڭ ئەدەبىيات بېتىدە ئىشلىدى. تولۇق بىر يىلغىمۇ توشمايدىغان ئەنە شۇ قىسقىغىنا بىر مەزگىل ئىچىدە ئۇ «رابىيە-سەئىدىن» ئوپىراسىنى، «مۇھەببەت ۋە ھايات» قاتارلىق كۆپلىگەن شېئىرلارنى يېزىپ، ئارقا-ئارقىدىن نەشىر قىلدۇرۇپ، ئەدەبىيات ساھەسىدە چوڭ تەسىر قوزغىدى. لېكىن، شائىرنىڭ ئەركىن پىكىرلىرى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ خەلقنى قۇللۇقتا تۇتۇش، زىخ ئاستىدا تۇتۇش، ئېكسپىلاتاتسىيە قىلىش سىياسىتىگە مۇخالپ كەلگەنلىكىدىن، ئۇ 1944-يىلى 3-ئاينىڭ ئاخىرلىرىدا قولغا ئېلىنىپ، 1946-يىلى 6-ئايغىچە تۈرمە ھاياتىنى

باشتىن كەچۈردى. ئەركىنلىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇ، قەشقەرگە قايتىپ، سودا كارۋانلىرى بىلەن بىرگە لاداخقا چىقىپ كەتتى. 1947-يىلى ئەتىيازدا قايتىپ كېلىپ، بېتىم مۇناسىۋىتى بىلەن «قەشقەر گېزىتى» نىڭ مەسئۇللىقىغا بېكىتىلدى. ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئېلىپ بېرىلغان سىياسى تىنچىتىش نەتىجىسىدە، گېزىت نەشىردىن توختىدى. قەشقەر ۋالىسى ئابدۇكېرىم خان مەخسۇمنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن «ئالڭ گېزىتى» نەشىر قىلىنىپ ئەھمەت زىيائى گېزىتنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى بولۇپ ئىشلىدى. بېتىم بۇزۇلغاندىن كېيىن، بىر تۈركۈم ئىلغان زىيالىلار، جۈملىدىن تۇرغۇن ئالماس باشلىق شائىرلارنىڭ قولغا ئېلىنىشى بىلەن بىر مەزگىل «ئالڭ گېزىتى» نەشىردىن توختاپ، كېيىنچە يەنە «قەشقەر گېزىتى» دېگەن نامدا نەشىر قىلىنىشقا باشلىدى. ئەھمەت زىيائى 1952-يىلىغا قەدەر يەنىلا شۇ گېزىتنىڭ مەسئۇللىقىنى ئۆتىدى. بىر مەزگىل خىزمەتتىن توختىتىلغاندىن كېيىن، ئۇ 1957-يىلى 5-ئايدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە خىزمەتكە ئورۇنلىشىپ، 1960-يىلىغا قەدەر مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ كلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى بۆلىمىدە ئىشلىدى. شائىرنىڭ شۇندىن كېيىنكى 20 يىللىق ھاياتى ئىنتايىن ئەگرى-توقاي ۋە ئېغىر شارائىت ئېچىدە ئۆتتى. 1980-يىلى 4-ئايدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغاندىن باشلاپ، ھازىرغا قەدەر شۇ ئورۇندا ئەدەبىي ۋە ئىلمى تەتقىقات پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللۇپ كەلمەكتە.

2

ئەھمەت زىيائى 1923-يىلى 10 ياش ۋاقتىدىن تارتىپ شېئىر يېزىشقا كىرىشكەن، 13 يېشىدا «گۈل ۋە بۇلبۇل» ناملىق داستاننى پارس تىلىدا يېزىپ، ساۋاقداشلىرىنى ھەيران قالدۇرغان. لېكىن، شائىرنىڭ ئەسەرلىرى «يېڭى ھايات» گېزىتىدە ئىشلەشكە باشلىغان 1953-يىللىرىدىن باشلاپ مەتبۇئات يۈزىدە ئېلان قىلىنىشى بىلەن، ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت مەيدانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ سانايى نەفسەنىڭ پائالىيەتلىرىگە يېقىندىن ياردەمدە بولۇپ، 1938-يىلى خەلق ئاممىسىنىڭ باشتىن كۆچۈرگەن جاپا-مۇشاقەتلىرى ۋە «ئالتە بۈيۈك سىياسەت» نىڭ غەلبىسى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. «قارا كۈنلەر، نۇرلۇق ھايات» ناملىق دراممىنى يازدى، ئارقىدىنلا خەلق ئاممىسىنىڭ ۋە تەنپەرۋەرلىك روھى مەدھىيلىنىپ، ۋەتەن خائىنلىرىنىڭ ئەپتى-بەشىرىسى پاش قىلىنغان قويۇق ھەجىۋى پۇراققا ئىگە پىيىسىيە «ۋاڭ جىڭۋى» نى يېزىپ چىقتى. بۇ درامماتىك ئەسەرلەر قەشقەر سەھنىلىرىدە كۆپ قېتىم ئوينىلىشى بىلەن، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالغىشىغا ئېرىشتى.

1939-يىلىدىن باشلاپ ئۇ پىروزا ئىجادىيىتىگە قەدەم قويۇپ، «رابىيە - سەئىدىن» ناملىق روماننى يېزىشقا كىرىشتى. ئەپسۇسكى، يازغۇچى ئۆز ئەسىرىنى ئەمدىلا يېزىملاشتۇرغاندا قولغا ئېلىنىپ، تۈرمە دائىرلىرى تەرىپىدىن مۇسادىرە قىلىۋېلىندى.

1943-1944-يىللىرى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئىشلىگەن مەزگىلدە شائىر ئىجادى غەيرىتىنى ئۇرغۇتۇپ «رابىيە - سەئىدىن» ئوپىراسىنى (1943)، «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ خىسلىت ۋە سەنئەت ئۇنچىلىرى» ناملىق ئىلمىي ماقالىسىنى، «تال (فەن) پاجىئەسى» ناملىق ھىكايە ھەم «ياش يازغۇچىلارغا ياردەم» ئىستونىدا كۆپلەپ مۇھاكىمە ۋە ئەدەبىي ئوبزورلارنى ئېلان قىلىپ، ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى قابىلىيەتلىك شائىر، دراماتورگ ۋە ئەدەبىياتشۇناس سۈپىتىدە تونۇلدى. «رابىيە - سەئىدى» ئوپىراسى شۇ چاغدىكى ئەڭ مۇناۋۋەر سەھنە ئەسەرلىرى قاتارىدا ئۈرۈمچى ۋە قەشقەر سەھنىلىرىدە كۆپ قېتىم ئوينىلىش بىلەن، تاماشىبىنلارغا بەدىئىي زوق ۋە ئىلھام بېغىشلىدى.

1947-يىلى «قەشقەر گېزىتى» مەتبەسىدە ئەھمەت زىيائىنىڭ «توزىماس چېچەكلەر»، «لاداخ يولىدا كارۋان»، «ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» قاتارلىق ئۈچ پارچە كىتابىنىڭ ئارقا-ئارقىدىن بېسىلىپ چىقىشى ئەدەبىيات مۇنبىرىنى زىل-زىلىگە كەلتۈرگەن چوڭ ھادىسە بولدى.

«لاداخ يولىدا كارۋان» - ساياھەت خاتىرىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا يازغۇچىنىڭ لاداخ سەپىرىدە بېشىدىن كۆچۈرۈلگەن كەچۈرمىشلىرى، كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرى، جۇغراپىيەلىك مەلۇماتلار ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئوبرازلىق تىل بىلەن چوڭقۇر لىرىك ھىسيات خۇددى نار تۆگىنىڭ بويىغا ئېسىلغان كۆلدۈرمىنىڭ يىراقتىن ئاڭلانغان بېقىملىق ئاۋازىدەك، ئەسەرگە مۇڭلۇق تۈس بېرىپ، بەدىئىي كۈچىنى ئاشۇرغان، شۇڭا، بۇ ئەسەر 40-يىللاردىكى ئۇيغۇر نەسىر ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىلىرىدىن بىرى بولۇپ ھىساپلىنىدۇ.

«ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» - سىياسىي پوبلىستىكا خاراكتىرىدىكى ئەسەر بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاپتونىڭ ۋەتەننىڭ ئازاتلىقى، مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش، ھەقىقىي دېموكراتىك ۋە ئەركىنلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدىكى پىكىر ۋە مۇھاكىمىلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

«توزىماس چېچەكلەر» - شائىرنىڭ لىرىك شېئىرلىرىدىن تۈزۈلگەن توپلام بولۇپ، ئاخىرىغا «رابىيە - سەئىدىن» ئوپىراسى كىرگۈزۈلگەن. بۇ ئەسەرنىڭ قىممىتىنى بىر قېتىملىق سۆھبىتىمىزدە ئاپتور ئۆزى ئېيتقاندا، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى زۇلمەتلىك دەۋردە يېزىلىپ، جەمئىيەتكە تارقىلىش بىلەن خەلق ئارىسىدا كۈچلۈك تەسىر قوزغىيالىغانلىقىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. «توزىماس چېچەكلەر» گە كىرگۈزۈلگەن شېئىرلارنىڭ ئېما دائىرى كەڭ، مەزمۇنى چوڭقۇر، شەكلى رەڭگىمۇ-رەڭدۇر. ئۇنىڭدىكى بىر قىسىم شېئىرلاردا شائىرنىڭ مەرىپەتچىلىك ئىدىيىسى روشەن ئىپادىسىنى تاپقان:

بەخت ساماسىنىڭ قۇياشى، يۇلتۇزدۇر مەرىپەت،
قايقارا تۇرمۇش تونىنىڭ كۈندۈزىدۇر مەرىپەت.

...

خارۋاز قىلغان ئېلىڭنى ئەي زىيائى، ياخشى بىل
مۆتىبەر بىر ئەل قىلىپ ياشىناتقىسىدۇر تەرىپىيەت.
«تەرىپىيەت»

يەنە بىر قىسىم شېئىرلاردا شائىرنىڭ زوراۋانلىق ئالدىدا باش ئەگمەيدىغان، ھەق-ئادالەتنى ئۇلۇغلايدىغان، خەلق ئۈچۈن قۇربان بېرىشتىن ئايانمايدىغان جەڭگىۋار ئىرادىسى بىلەن جۇشقۇن يۈرەك ساداسى جاراڭلايدۇ:

تىلەرمەن ئايرىما دەپ ئەمگىگىمدىن ھەر زامان،
نسىپ بولغاي ياشاش دائىم تېنىمدە باركى جان يارەب.

قانائەت تاغىدىن بۇ ھىممىتىم سۇمۇرغى جاي ئالسۇن،
بەلەن بۇ ھىممىتىم ئالدىدا پەستۇر ئاسمان، يارەب.

تەكەببۇر گەر زالالەتتىن ئىبارەت بولمىسا ئەردى،
بويۇن ئەگمەس ئىدىم ئۇ بولسىمۇ شاھى جاھان، يارەب.

ھەقىقەتنى سۆيگەن باغرىم، سۆكەر ئۇ بەھەققەتنى،
ئەگەر ناھەقچى بولغاندا كىرەكمەس بەگ ۋە خان، يارەب.

غېرىپ كۆڭلۈم ھەمىشە دەرتتە مەزلۇم ئاھى-زاردىن،
يېتىملار زارىغا يەتمەس كىشىلەردىن پىغان، يارەب.

ئەگەرچە ئىززىتىقۇ - نەپسىمنى ھەرگىز ئەتمىگەيمەن خار،
يېتىم، ئاجىز، غېرىپلەر پۇت توپاسى ئۇشبۇ جان، يارەب.

زىيائى باغرى دەرت بىلەن ئېزىلگەن تورپە شائىردۇر،
يامانلار قەستىدىن بىچارە بولسىدى ئامان، يارەب.

«غەزەل»

يەنە بىر قىسىم شېئىرلاردا شائىرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك ئىدىيىسى گەۋدىلەندۈرۈلگەن:

يۇرت-ئەل ئۈچۈن تارتقان ئازابىنى،
شاھلىق تەختىگە قىياس ئەتكۈلۈك.

خەلق يولىدىكى بىر مىنۇت قايغۇ،
مىڭ يىللىق راھەت ئۈچۈن يەتكۈلۈك.

ئەلنىڭ بەختىنى كۆزلەپ ئەي زىيا،
يىغلىسا يىغلاپ، كۈلسە كۈلگۈلۈك.
«غەزەل»

يەنە بىر قىسىم شېئىرلاردا شائىر تىخ ئۇچىنى ئەزگۈچى ھۆكۈمرانلارغا بىۋاسىتە قارىتىپ، ئۇلارنىڭ زالىملىقى ۋە قانخورلۇق ئەپتى - بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىغان:

ئىچكىنىڭ زالىم قىزىل مەي، ئويلا كىمنىڭ قاندىدۇر؟
يېگىنىڭ قايسى غېرىپ - بىچارىنىڭ ناندۇر.

...

بەزمىگاھ ئىچرە ساز ئاۋازىنى مۇڭلۇق دېمە،
تۇل خوتۇن بىرلە يىتىملار باغرىنىڭ ئەپغانىدۇ.
«غەزەل»

توپلامغا كىرگۈزۈلگەن يەنە بىر قىسىم شېئىرلار مۇھەببەت لېرىكىلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، شائىر ئۇنىڭدا پاك مۇھەببەت، سەممىلىك، ساداقەت، ۋاپا، ھەم دىيانەتنى ئۇلۇغلايدۇ، يۈرەك ھېسسىياتىنى ئوبرازلىق، گۈزەل ئوخشىتىش ۋە سۈپەتلەش ۋاسىتىلىرى بىلەن ئىزھار قىلىدۇ:

يېڭى ئاي نەشئەلى، ئەمما نىگار قاشىگە ئوخشارمۇ؟
چىمەندە يەلپۈنۈپ سۇنبۇل قارا ساچىگە ئوخشارمۇ؟

ئېچىلغان لالەبۇرەنا قىزىل مەن دەپ بولۇر مەغرۇر؟
نىگارمىنىڭ نەفىس، زىيا سۈزۈك لىۋىگە ئوخشارمۇ؟

نەسى سۈبھى دەم گۈل غۇنچىسى قىلمىش تەبەسسۇملار،
لېكىن بۇنداق تەبەسسۇم دىلىبىرىم ئاغزىگە ئوخشارمۇ؟

«ئوخشارمۇ»

ئەھمەد زىيائى شېئىرلىرىدىكى ئەنە شۇنداق يۇقۇرى ئەدەبىي ماھارەت كۆپلىگەن شائىر ۋە يازغۇچىلارنىڭ دىققەت-ئېتىبارىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، بىلال ئەزىزى قاتارلىق شائىرلار ئەينى يىللاردا زىيائى غەزىلىگە مۇخەممەس توقۇغان، نۇرمۇھەممەد ئېركى قاتارلىق شائىرلار ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا تەقلىت قىلىپ بىر قىسىم ئەسەرلەرنى يېزىشقان ئىدى.

«توزىماس چېچەكلەر» گە كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ نادىر ئۈلگىلىرى سۈپىتىدە ھازىرمۇ ئۆز قىممىتىنى يوقاتماستىن، خەلق ئاغزىدا ياد ئوقۇلۇپ كەلمەكتە. بۇ كىتاپنىڭ يېقىندا چەتئەللەردە نەشىر قىلىنىشى يۇقىرىقى پىكىرىمىزنى تېخىمۇ تولۇق ئاساسقا ئىگە قىلىدۇ.

داۋامى كېلەركى ساندا...

غۇنچىلار قەلىمىدىن

شېئىرلار

ئانا تىلىم*

مارۋايىت مۇخپۇلوۋا

(قازاقسان قازاقستان ئاروزىباقىئەۋ نامىدىكى 153-مەكتەپ گىمنازىيىنىڭ ئوقۇغۇچىسى)

تىلىم باردىمەن بارمەن،
شۇ تىل بىلەن كۆكلەيمەن.
ئۇيغۇر دېگەن نامىمنى،
تونۇتمەن ھەر ئەلگە.

بىلىم ئېلىش يولىدا،
كەلدىم ئانا مەكتەپكە.
ئانا تىلنى ئۈگىنىپ،
ئالىم بولۇش مەقسەتتە.

* «قەشقەر ئەدەبىياتى» - 1985-يىللىق 1-ساندىن ئېلىندى.

ئانا*

دېلىبىرىم مۇسائەۋا
(قازاقسان م. ياقۇپوۋ نامىدىكى 101 - مەكتەپ گىمنازىيەنىڭ ئوقۇغۇچىسى)

قەدىرلەيلى ئانىلارنى،
رەنجىتمەيلى كۆڭلىنى.
ئاق سۈت بەرگەن ئانىنىڭ،
ئۇزاق قىلسۇن ئۆمرىنى.

چۈنكى ئۇلار بىز ئۈچۈن،
تەييار تۇرار ھەممىگە.
بېقىپ بىزنى پەپىلەپ،
ئۆگىتىدۇ ھەممىگە.

دوختۇر*

مېھرىۋان ئارۇپ
قاراتۇۋرۇك ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ 7-ب سىنىپ ئوقۇغۇچىسى دوستلۇق يېزىسى
ئەمگەكچى قازاق ناھىيىسى

ئاق خالاتلىق ئېسىل دوختۇرسىز،
ئاغرىغانغا يۆلەك بولارسىز.
داۋاسىنى ھەرقاچان تىپىپ،
ھاردىم ياكى تالدىم دېمەيسىز.

كۈلۈپ داۋا قىلارسىز بىزگە،
كەسپىڭىزگە سىز بەك ياراشقان.

چېھرىڭىزدىن نۇرلار ياغىدۇ،
يۈزىڭىزدىن ئىللىق تەبىسسۇم.
يۈرەكتىن چىققان ھەر سۆز،
بىمارغا پۈتمەس داۋادۇر.

ئۆز كۈلكىڭىز يارىشار سىزگە،
يۈرىكىڭىز پاك ھەم مېھرىبان.

ئانا تىلىم*

رۇسلان ھۈسەن
قاراتۇۋرۇك ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ 5-ب سىنىپ ئوقۇغۇچىسى دوستلۇق يېزىسى
ئەمگەكچى قازاق ناھىيىسى

ئانا تىلىم - دانا تىلىم،
سەندە مېنىڭ بار بايلىقىم.
سېنى تىنماي ئوقۇپ مەن،
چوڭقۇر بىلىم ئالاي مەن.

سەن بىلەن تىلىم چىقتى،
سەن بىلەن گۈل-ھاياتىم.

ئانا تىلىم - دانا تىلىم،
سەن ھەم مېنىڭ بايلىقىم.
ئۇيغۇرۇمنىڭ نامىنى،
مەشئەل قىلسۇن قەلىمىم.

ئانا تىلىم ئامتىم،
سەندە مېنىڭ شانلىقىم

* «غۇنچە» ژۇرنىلى 2016-يىلى 1-سان

باللار ناخشىسى

مەمتېلى ئەپەندى

بىر-ئىككى، ئۈچ...
بىرلىك — ئۇلۇغ كۈچ.
يەنجىپ ئۆتىمىز،
توسقۇن كەلسە دۇچ.

ئۆزىمىز كىچىك،
تىلىمىز چۈچۈك.
دوپپىمىز ئالا،
ئىشىمىز چالا.

ئالىمىز بىلىم،
مەكتەپكە كىرىپ.
ئوتتۇرا يولدا،
قالمايمىز ھېرىپ.

خەلق مېھرىبان،
پىدا ئەزىز جان.

تۇغۇلغان دىيار،
ئەزىز قەدىردان.
كۈندە تۇغۇلۇپ.
ئايدا چوڭ بولۇپ.
يىلتىز يايىمىز،
بىرىمىز ئون بولۇپ.

ئۆگەنسەڭ بىلىم،
مۈشكۈللەر ئاسان.
بۇغرا ئەۋلادى،
يىڭىلمەس ھامان.

بىر - ئىككى، ئۈچ...
بىرلىك ئۇلۇغ كۈچ.
يەنجىپ ئۆتىمىز،
توسقۇن كەلسە دۇچ.

تۆلۈم ئالدىدا

ئەنۋەر ناسىرى

ئاقارغان يۈز، قىيىلغان قاش، قۇيۇلغان ياش،
كېسىلگەن باش، چۈۋۈلگەن چاچ، تۆكۈلگەن قان.
تىتىلغان تەن، تۈگۈلگەن مۇش، كىرىشكەن چىش،
پۈتمەس غەزەپ ئىزى بولۇپ چىقتى بۇ جان!

شائىر بۇ شېئىرىنى 1944-يىلى قۇربان بولۇش ئالدىدا يازغان.

«شەيتانچاق» تىن ئاۋاز*

تۇرسۇن نىياز (مەسەل)

يەنە گەپ قىلىشنىڭ ئورنى قالمىغانلىقىنى بىلىپ، ئىچىدە: «قېنى كۆرەرمىز» دېگەندەك قېلىن لەۋلىرىنى ئاچقان پېتى تۇرۇپ قالدى. ئەتسى ئەتىگەن ئەخمەت ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ مەكتەپكە ماڭدى. كىم بىلسۇن، يېرىم يولغا بارا-بارمايلا ۋېلىسىپىتنىڭ ئارقا چاقى «دۇق-دۇق» قىلىپ، بىردىنلا ھەرىكەتتىن توختىدى. ئەخمەت دەرھال ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ، چاققا قاراپ ھەيران قالدى، چۈنكى تاش كامىر ئىچ كامىرغا تەنە قىلىپ مۇنداق دەۋاتاتى:

- سەن ئىلگىرى ئۆز تېنىڭنىڭ ماڭا ئوخشاش سەت ۋە كۆرۈمىسىز بىر تاش كامىر تەرىپىدىن قوغدىلىپ تۇرىدىغانلىقىڭنى زادىلا ئويلاپ كۆرمىدىڭ، مانا بۈگۈن تۈنۈگۈنكى ماختانچاقلىقنىڭ ئېسىمگە كېلىپ، ئاغزىمنى ئاچقىنىمچە تۇرۇپ قاپتىمەن. نەتىجىدە ئوچۇق ئاغزىمدىن نازۇك بەدىنىڭگە ئەرزىمەس بىر تال شوخا كىرىپ يېلىڭ چىقىپ كەتتى؛ مەنمۇ، سەنمۇ بىر يولى رولىمىزنى يوقاتتۇق، بۇ «كاجنى بازار ئوڭلايدۇ» دېگەندەك بىر ئىش بولدى، بۇنى ئۆزۈڭدىن كۆر!

ئۆز دوستىنىڭ ئىچىنىش ۋە تەنە ئارىلاش سۆزىنى ئاڭلىغان ئىچ كامىر بىر ھازا پۇشۇلداپ تۇرۇپ قالدى-دە، خىجىل بولغان ھالدا نېپىز لېۋىنى تاش كامىرنىڭ لېۋىگە يېقىپ، ئاستا پىچىرلىدى:

- ئەپۇ قىل دوستۇم، مېنىڭمۇ سەنسىز كېرەككە كەلمەيدىغانلىقىم بىلىندى، بۇندىن كېيىن بىز بىر توغقان قېرىنداشلاردەك بىر-بىرىمىزنى قوغداپ، بىر-بىرىمىزنى ھۆرمەتلەپ ئىناق ئۆتەيلى!

بىر كۈنى ئەخمەت ھويلىسىغا توختىتىپ قويغان ۋېلىسىپىتنىڭ يېنىدا ئاستا پىچىرلىغان بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ قالدى.

- ھەي، مۇدۇر-چوقۇر تاش كامىر، سەن نېمانچە جاپاكەش ۋە بىچارە؟ قاچان كۆرسەم يۈز-كۆزلىرىنىڭ لاي ۋە توپ-چاڭ بىلەن بۇلغانغان، سەنمۇ ماڭا ئوخشاش پاكىزە يۈرسەڭ بولمامدۇ؟

ئەخمەت بىر قاراپلا بۇ ئاۋازنىڭ ئۆز ۋېلىسىپىتنىڭ تاش كامىرنىڭ يىرتقىدىن پۇلتىيىپ چىققان، خۇددى قانسىرتىلىۋاتقان ئۆپكەگە ئوخشاش سۇس-قىزىل قوۋۇزلىرىنى كۆپتۈرۈپ سۆزلەۋاتقان ئىچ كامىرنىڭ ئاۋازى ئىكەنلىكىنى سەزدى-دە، ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە ئۇن-تىنىسىز قۇلاق سالدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان تاش كامىرنىڭ غەزىپى قايناپ تاشتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، ئىچ كامىرغا ئېگىلىپ تۇرۇپ مۇلايىملىق بىلەن جاۋاب بەردى:

- دوستۇم، مېنى ئالدىراپ مازاق قىلما، ئوبدان بىلىسەنغۇ! مەن ئاشۇ كۆرۈمىسىز بەدىنىمنى قالغان قىلىپ، سېنىڭ يۇمران، نازۇك بەدىنىڭگە كىرىپ كېتىدىغان ھەر خىل تىكەنلەرنى توسۇپ قالمىغىنىمدا كۈنۈڭ قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالار ئىدى.

- ھەي قارا زەڭگى، سەن تېخى مېنىڭ شاپائەتچىم بولۇۋېلىۋاتامسەن؟ — دېدى. ئىچ كامىر تېخىمۇ كۆرەڭلەپ، — بىلىپ قوي، مەن سەنسىزمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايمەن.

كاج دوستىنىڭ ئۆز-ئۆزىگە مۇنچىلا تەمەننا قويۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن تاش كامىر. ئۇنىڭغا

* «ئۇيغۇر بالىلار ئەدەبىياتىدىن نەمۇنەلەر» ناملىق كىتابتىن ئېلىن

ئامانەت ۋە خىيانەت

ئابدۇلئەھد ئابدۇللا تۇش (تۈركىيە)

ئىش - ھەرىكەتلىرىمۇ ئۇيغۇرچە .
يۇقۇردىكى قۇرلارنى ئوقۇغان ئوقۇرمەن بەلكىم بۇ بىر ئالاھىدىلىك ئەمەس بەلكى ئورتاقلىق، ئۇيغۇر بولغاندىكىن ئۇيغۇرچە سۆزلەيدۇ-دە، دېيىشى مۇمكىن. ئەلۋەتتە، ئانا تىلىمىز ئۇيغۇرچە بولغانلىقى ئۈچۈن مەۋجۇداتلىقىمىز ئۇيغۇر تىلى بىلەن باغلىنىپ كەتكەن، ئۇيغۇر تىلىسىز ئۇيغۇرلۇقنىڭ بىر يەرلىرى كەم، تۈزسىز بولىدۇ. ئەمما بۈگۈنكىدەك ئارلىقلار قىسقىراۋاتقان، يەرشارىلىشىۋاتقان زامانىۋى جەمئىيەتتە كۈچلۈكلەرنىڭ، كۆپ سانلىقلارنىڭ تىلى قوللانغۇچىلىرى نىسبەتەن ئاز بولغان باشقا تىللارغا يوقۇلۇش كىرىزىسى ئەكىلىۋاتقان بىر كۈندە ئاشۇ يىراق قىرلاردا، يېزىلاردا ياشاۋاتقان سۆيۈملۈك كىشىلىرىمىزنىڭ ئەتراپىدىكىلەر، دوست-يېقىنلىرى، ئورۇق-تۇققان ۋە بالا-چاقا نەۋرىلىرى بىلەن ھېلىمەم ئانا تىلىدا دەرد ئېيتىشىپ، بىر-بىرىنىڭ قەلبىنى چۈشىنىشىپ ئۈمىدۋارلىق بىلەن تىرىكچىلىكلىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ كېلەلىشى بىر قەدەر چوڭ شەھەرلەردە ياكى سىرتلاردا ياشاۋاتقان ياش بىر ئەۋلادلارغا نىسبەتەن ئۇلارنىڭ يەزىلىتى ۋە ئالاھىدىلىكىدۇر. ئۇلارنىڭ بۇ يەزىلىتى بولمىسا ئىدى، يەنى يۈسۈپ خاس ھاجىپ، مەھمۇد قەشقىرىدەك بوۋىلىرىمىز ئەسەرلىرىنى ساپ خاقانىيە تىلى بىلەن يېزىپ قالدۇرمىغان بولسا ئىدى، ئەلشىر نەۋائىي ئەسەرلىرىنى پارس تىلى بىلەن يازغان بولسا ئىدى... ۋە شۇنداقلا يىراقلاردا دۇنيانىڭ چوڭ ئىشلىرىدىن خەۋەرسىز ياشاۋاتقان، مائارىپ يۈزمۇ كۆرمىگەن "جاھىل" ئاتا-بوۋىلىرىمىز بولمىسا ئىدى بۇ تىل بىزگە يېتىپ كېلەلمىگەن بولاتتى.

مىڭ مەرتىۋە شۈكرىكى، بۇ تىل ماڭا يەتتى، توققۇز يىل ئۇيغۇرچە ئوقۇدۇم. ئالى مەكتەپنى خىتايچە ئوقۇدۇم، خىتاي تىلىدا ئىنگىلىز تىلىنى ئۆگەندىم. ئۇنى-بۇنى دەپ مۇشۇ يېشىمغىچە 3-4 خىل تىل ئۆگىنىپ باققان بولدۇم، ئۇيغۇرچە ھېچ قوللانمايدىغان شەھەرلەردە، دۆلەتلەردە ياشاپ باقتىم، باشقا كىشىلەر بىلەن ئۆگەنگەن باشقا بىر تىلدا ئۇچۇر ئالماشتۇردۇم، كۈلۈپ چاقچاقلاشتىم، ھەتتا سوقۇشۇپمۇ باقتىم. ئەمما ھېچ بىرىدە، مەيلى خىتايچە - ئىنگىلىزچىدە، مەيلى ئەرەبچە-تۈركچىدە بولسۇن قەلبىمنى، ئىچىمدىكى ئويلارنى ئۇيغۇر تىلىدا ئىپادىلىگەندەك راۋان ۋە راھەت

بۈگۈن 2017-يىلى 21-ھۇد، ھاۋا باشقىچە ئوچۇق ھەم بىر خىل ئىللىق. بۈگۈن نۇرغۇن كىشىلەر ئۇچۇن ئالاھىدە بىر كۈنمۇ ئەمەس. چۈنكى ئۇلار بۇ كۈننى بىر يىلنىڭ باشقا 364 كۈنىگە ئوخشاشلا ئالدىراشچىلىق بىلەن ئۆتكۈزۈدۇ: بەزىلىرى ئېتىزلىقلاردا ئىشلەش بىلەن؛ بەزىلىرى بازارلاردا ئالدىراش؛ بەزىلىرى بولسا بىرەر يىغىن ياكى يىغىلىشلاردا؛ يەنە بەزىلىرى چىراقلىرى بار قاراڭغۇ ئۆيلەرگە بېكىنگەن، ھاياتتىن، خىزمىتىدىن، ھەر نەرسىدىن زېرىككەن؛ يەنە بەزىلىرى بىر بۇردا نانغا، بىر پارچە يېڭى كىيىمگە، ئازراق يورۇقلۇققا ۋە شۇنداقلا بىر تىنىق ساپ ھاۋاغا زار؛ يەنە بەزىلىرى ئۇيغۇر تىلىدا بىر نەرسە يېزىۋاتقان ياكى ئۇيغۇر تىلىنى بۈگۈنكىدەك پەن-تېخنىكىنىڭ قەدىمگە يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن كومپيۇتېر ئالدىدا كود يېزىۋاتقان؛ يەنە كىمدۇر بىرلىرى مۇساپىرچىلىقتا ۋە تەن ئىشتىياقى قەلبىنى چىرمىغان، يۇرت سېغىنىشى يۈرەكلىرىنى ئۆرتىگەن ھالدا؛ يەنە كىملىرىدۇر بىرى غېرىبىسىنى قالغان مەسچىتلەردە ياكى ئۆيلىرىدە دۇئا قىلىۋاتقان ھالدا... ئەمما ئۇلارنىڭ ئورتاق بىر ئالاھىدىلىكى، يەزىلىتى بار: ئۇلار ئېتىزلىقلاردا ئۇيغۇرچە ناخشا توۋلايدۇ؛ بازارلاردا ساپ يەرلىك تىلدا باھا تاللىشىدۇ، كىملىرى بىلەنۇ باھادا كېلىشەلمەي ۋارقىرىشىدۇ، ھەتتا ئۇرۇشۇپمۇ قالىدۇ؛ يىغىنلاردا ياكى يىغىلىشلاردا ئۇيغۇر تىلىدا پاراڭلىشىدۇ، تەنقىد ئاڭلايدۇ، مۇكاپاتلىنىدۇ، كىمدۇر بىرىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىشىدۇ؛ نىكاھ ئىشىدىكى كېلىشمەسلىك، ئاشىقىدىن ئايرىلىپ قېلىش، پۇت-قوللىرى بوغۇلۇش ۋە ھەرخىل بېسىملار سەۋەبىدىن ئۆزىنى دۇنيادا ئارتۇقچە ھېسى قىلىپ قالغان كىشىلەرمۇ پۈتۈن ئۆلۈم خىياللىرىنى ئۇيغۇرچە قىلىدۇ؛ يازغۇچىمۇ كاللىسىدا ئۇيغۇرچە بىر بىرنەرسىلەرنى تەسەۋۋۇر قىلىدۇ، ئۇيغۇرچە ھەرپلەر ئارقىلىق تۇرمۇش كارتىنىلىرىنى ۋە تارىخىنى خاتىرىلىمەكچى، ھەتتا كەلگۈسىنى قىياس قىلماقچى بولىدۇ؛ كوچىلاردا پارچە-پۇرات نەرسىلەرنى سېتىۋاتقان ئاشۇ سەببىلەر، ئوتتۇرا ياش مەزلۇملار، ھەتتا چاچ-ساقلىغا ئاق كىرگەن بوۋايلىرىمۇ كىشىلەرگە ئۇيغۇرچە خىتاب قىلىدۇ؛ ياراتقۇچىسىغا ئۇيغۇر تىلىدا دۇئا قىلىپ يېلىنىدۇ... بىرلا ئالاھىدىلىك ئۇلارنىڭ خىياللىرىمۇ، سۆزلىرىمۇ،

بارلىق مۇئەللىم-مۇئەللىمەلەر ئامان بولسۇن. ئانا تىلىم ئامان بولسۇنكى، ئوغۇل-قىزلىرىمغا (ناۋادا شۇ كۈن نېسىپ بولسا) مانا بۇ ئەجدادلىرىمىزنىڭ تىلى، ئاماننى ئىدى، ئەجدادلىرىڭنىڭ تىلىدا كۆكلە، ئۆرلە، ئىگىزلىرىدە پەرۋاز قىل دېيىشكە قادىر بولاي.

بۇ چاغ قۇياش مەنزىلىگە قايتىۋاتقان ۋاقىت ئىدى. كەچكى شەپەق بۇ يەرنىڭ مەنزىرىسىنى تېخىمۇ ئۆزگىچە بىر تۈسكە كىرگۈزگەن بولۇپ، قارا تۈن پەردىسى ئارقىسىغا ئۆزىنى ئېلىۋاتقان قۇياش نۇرى يوپۇرماقلار ئۈستىدە ئالتۇن رەڭدە جىلۋىلىنىپ تىرىپتى. ۋاي ئاللا، ۋاي ئاللا....

ئەنە، ئالتۇن نۇر قوينىدىكى غېرىپ كەيدىن يۈرەكلەرنى ئېزىدىغان دولان مۇقامى ياڭرىماقتا.... شۇنداق مۇڭلۇق، ئاجايىپ نەپىسلىك بىلەن ئورۇنلىنىۋاتقان دولان مۇقامى.. دولان مۇقامىدا ئانا تىلىمنىڭ، ئانامنىڭ تىلىنىڭ، ئاتامنىڭ تىلىنىڭ يۈكسەك پاساھىتى نامايان بولماقتا.

ئەي ئانا تىلىم! ئانامنىڭ تىلى سەن؛ ئاتامنىڭ تىلى سەن؛ بوۋا-مومىلىرىنىڭ تىلى سەن؛ ئەي دولان مۇقامىدا، ئون ئىككى مۇقاملاردا جىلۋىلىنىۋاتقان ئانا تىل! تۇنجى قېتىم تىلىم چىقىپ «ئانا، نان...» دېگىنىدە مەن سەن ئارقىلىق بالىلىق قەلبىمنى ئىپادىلىگەن. شۇڭا سېنى ئانامنى ئەزىزلىگەندەك ئەزىزلىمەن.

ئەتراپقا تۈن پەردىسى يېپىلدى. دوقمۇشتىكى ئاددىي ئۆي ئىچىنى تۈگۈلۈكتىن چۈشۈۋاتقان ئاي نۇرى غۇۋا يورۇتماقتا. مۇشۇ ۋاقىتتا ئۆي ئىچىدىن بوۋاڭنىڭ ئۈزۈك-ئۈزۈك يىغا ئاۋازى ئاڭلاندى. ئەنە، ئانا-ئانىمىز ئانا تىلىدا ئانىسىغا ئۇيغۇنسىزلىقتىن شىكايەت قىلىۋاتقان ئوماق بوۋىقىنى ئاستا پەپلىمەكتە. بوۋاق توختىماي يىغلىماقتا... ئانا بوۋىقىغا ئېيتتى: «ئوماق قوزام. كۆزۈمنىڭ قارچۇقى ئاپچىقىم قوزام، يىغلىماڭ-ھە. سىزگە ئەللەي ناخشىسى ئېيتىپ بېرەي ھازىر.» ئانا بوۋىقىنى پەپلىگەچ ئاسماندىكى ئايغا قاراپ ئەللەي ناخشىسىنى باشلىدى:

ئەللەي بالامنى بۆلەيمەن، ئالتۇن تاغقا يۆلەيمەن.
ئەللەي بالام، ئەللەي، ئەللەي
ئەللەي بالامنىڭ ئەللىسى بار، يۇمىلاق تاشتەك كاللىسى بار،
ئەللەي بالام، ئەللەي، ئەللەي.

مۇڭ ئېيتىلغان ئەللەي ناخشىسىنىڭ تەسىرىدە بوۋاق يىغىدىن توختىدى. قاپقارا جام كۆزلىرىنى ئوينىتىپ ئانىسىغا قاراپ تانلىق كۈلۈمسىرىدى. ئۇنىڭ ئاجىز كۈلكىسى ئۆي ئىچىنى بىر ئالدى. بوۋاڭنىڭ كۈلكىسىدىن، قاپقارا كۆزلىرىدىن، ئوماقنىغا يىغا

ئىپادىلەشكە قادىر بولالمىدىم ۋە بولالماي كەلدىم. بەلكىم ئاشۇ تىللارنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆگەنمەپسەن، دەيدىغانلار چىقىشى مۇمكىن. راست، ھېچقايسىسىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆگەنمەيدىم، ھەم ماڭا نىسبەتەن بىر چەتئەل تىلىنى ئاشۇ تىل بىلەن توغۇلغان ۋە ئاشۇ تىل مۇھىتىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن كىشىلەردەك ئۆگەنلىشى مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىش. ئەمما شۇ ھەقىقەتكى، مەن ئۇيغۇر تىلى بىلەن تۇغۇلدۇم، ئۇيغۇر تىلى مۇھىتىدا ئۆسۈپ يېتىلدىم. دەل مۇشۇ سەۋەبتىن بارلىق خۇشاللىق-قايغۇلىرىمنى، غەزەپ-نەپەرسلىرىمنى، سۆيگۈلىرىمنى، دۇئا-ئىلتىجالىرىمنى پەقەتلا ۋە پەقەت ئۇيغۇر تىلى بىلەنلا ئەڭ راۋان، ئەڭ راھەت بىر تۈردە ئىپادىلەشكە مۇمكىن، باشقا بىر تىلدا ھەرقانچە بىر نەرسىلەرنى يېزىپ كېتەي، قانچىلىك كوتۇلداپ كېتەي گەپلىرىمنىڭ بىر يەرلىرى قاملاشمىغان، بىر يەرلىرىدە كەمتۈكلۈك بارلىقى بار. بۈگۈن 2017-يىلى 21-ھۇد. ھەر يىلى ھۇد ئېيىنىڭ 21- كۈنى خەلقئارا ئانا تىل كۈنى (خەلقئارا ئانا تىل بايرىمى). مۇشۇ دەملەردە بۇ كۈننى توردى بولسىمۇ خاتىرىلەي دەپ ئولتۇرۇۋاتىمەن، ئۇيغۇر تىلى ئىگىسى ۋە ۋارىسى بولغانلىقىمىدىن پەخىرلىنىپ تۇرۇپ ھىسسىياتلىرىمنى، سۆيۈنۈشلۈرىمنى ئانا تىلىمدا يېزىپ باقاي دەپ كومپيۇتېرىمغا تىكىلىپ ئولتۇرۇۋاتىمەن. ئۆزۈم كىچىككەنە ياتاققا، ئەمما خىياللىرىم يىراقتىكى كەڭرى دالىلاردا، ئۆيلەردە، ئوماق ئىنى-سىڭىللىرىمدا. ئۆكۈنۈۋاتىمەن: بىر پارچە قىسقا يازمىنى ئانا تىلىمدا قاملاشتۇرۇپ يازالمايۋاتقانلىقىمىدىن ئۆكۈنۈۋاتىمەن. ئانا تىلىمىزنى ئازراقمۇ مېنىنەت قىلماي، ھەتتا ئۆزىنىڭ بۇ تىلنى قوغداۋاتقانلىقىمۇ كاللىسىغا كىرىپ چىقمايدىغان يىراقلاردىكى ئاشۇ «جاھىل» سۆيۈملۈك كىشىلەرگە باھارنىڭ قارلىغاچلىرى، مەيىن شاماللىرى ئارقىلىق ئوتلۇق سالاملىرىمنى، سېغىنىشلىرىمنى يوللاۋاتىمەن: ھەردائىم ئامان بولۇڭلار، خاتىرجەم بولۇڭلار ئەزىزلىرىم! چۈنكى دەل سىزلىر ئامانەتكە ئۆلسىمۇ خىيانەت قىلمايدىغان بىر ئەۋلاد ياشلارنى يېتىشتۈردىڭلار.

بۇ نەسىر گەرچە بۇنىڭدىن 6-7 يىللار ئىلگىرى يېزىلغان بولسىمۇ قايتا قولۇمغا ئېلىپ ئوقۇغىنىمدا ئۆزۈمگە شۇنچىلىك يېقىشلىق بىلىندى. ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ-دە، چۈنكى ئانا تىل مەدھىيەلەنگەن تۇرسا. بۈگۈنكى خەلقئارالىق ئانا تىل بايرام كۈنىدە ئاددىي تىللار ئەمما چىن سەمىمىيەت بىلەن يېزىلغان، پىشىمغان نەسىرنى ئەزىز دوستلىرىمغا سۇنغۇم كەلدى. ئانا تىلغا پۇختا، باشقا تىلغا ماھىر كىشىلىرىمىز ئامان بولسۇن. كىچىك سەبىپلىرىمىزگە ئانا تىلنى ئۆگىتىۋاتقان، ئانا تىلىدا دەرس ئۆتۈۋاتقان

ئەي «تۈركى تىللار دىۋانى»، «قۇتادغۇبىلىك» تەك دۇنيا مەدەنىيەت خەزىنىسىنىڭ يورۇق چولپان يۇلتۇزلىرى، سەركىلىرى بولغان ئانا تىلىم! مۇشۇ يېشىغىچە مەن سەن ئارقىلىق ئاز بولمىغان ئېنىقسىز نەرسىلەرنى بىلدىم. ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ پارلاق تارىخىنى، ئۇلارنىڭ قەيسەر روھلىرىنى، ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ ئىلىم-مەرىپەت ۋە ساناقسىز مەرد ئەزىمەتلەرنىڭ قېنى بىلەن پۈتۈلگەن تارىخلىرىنى، شۇنداقلا دۇنيا تارىخلىرىنى بىلدىم ۋە چۈشىنىپ كەلدىم.

ئەي ئانامنىڭ تىلى! سەن بۇ قىسقىغىنە ھاياتلىق سەپىرىمدىكى بىردىنبىر ياخشى ھەمراھىم، مېنى يۈكسەك مەنزىلەرگە يەتكۈزگۈچى تۇلپارمىسەن. سېنىڭسىز مەن بىر گاچا ئادەم؛ سېنىڭسىز مەن بىر توكۇر ئادەم؛ سېنىڭسىز مەن بىر زاۋاللىققا يۈزلەنگەن نادان ئادەم.

ئەي مېنىڭ قېرىنداشلىرىمىزنىڭ تىلى بولمىش ئانا تىلىم! بىر قانچە تىللارنى ئۆگەنگەن بولدىم، ئەمما ھېچقايسىسى بىرىدە ئويلىرىمنى، خىياللىرىمنى، سۆيگۈ-قەھرىمنى سەن ئارقىلىق ئىپادىلىگەندەك راۋان، سەن ئارقىلىق ئىپادىلىگەندەك راھەت ئىپادىلەشكە ئاجىز كېلىپ قېلىۋاتىمەن؛ سەن ئاتا قىلغان ھۇزۇرنى باشقا بىر تىلدىن تاپالمايۋاتىمەن. شۇڭا دەيمەن، سەن ماڭا جان بەرگەن، قان بەرگەن! سەن مېنىڭ بارلىقىم!

ئاۋازىدىن ئانا تىلىمىزنىڭ گۈزەللىكى، نەپىسلىكى تۆكۈلۈپلا تۇراتتى.

ئەي ئانامنىڭ، ئانىلىرىمىزنىڭ ئەللەي ناخشىلىرىدا جەۋلان بولۇۋاتقان ئانا تىلىم! سەن دۇنيادىكى نۇرغۇن قۇشلار ئارىسىدا توختىماي سايىراۋاتقان بىر قۇش. مەن بوۋاقلىق چاغلىرىمىزدىن باشلاپلا سېنىڭ ئاۋازىڭ ئاستىدا چوڭ بولۇپ كېلىۋاتىمەن. سېنىڭ ئاۋازىڭ مېنىڭ قەلبىمگە مەلەم. سەنسىز بۇ بىمار قەلبىم مەڭگۈ شىپا تاپمايدۇ.

پىلىلداپ يېنىپ تۇرغان شام ئاستىدا ياشانغان بىر بوۋاي كىتاب كۆرۈۋاتاتتى. بوۋاينىڭ ئالدىدا توم-توم كىتابلار تىزىقلىق تۇراتتى: «ئوغۇزنامە»، «قۇتادغۇبىلىك»، «تۈركى تىللا دىۋانى»... ۋە يەنە باشقا كىتابلار. ئۇ كىتابلارنى ئاستا ۋارقىلىدى-دە، ئۆتكەنكى تارىخلار ئارىسىغا كېتىپ قالدى.

ئەنە، ئۇلۇغ ئالىم، تىلشۇناس، دۇنيا تۈركولوگىيە ئىلمىنىڭ ئاساسچىسى بوۋىمىز مەھمۇد بىننى ھۈسەيىن قەشقەرى تۇغۇلغان ماكاندىن ئايرىلىپ، پۈتكۈل تۈرك قەبىلىلىرىنى ئارىلىماقتا...

ئەنە، بۈيۈك مۇتەپەككۈر، ئالىم ۋە شائىر، مەشھۇر دۆلەت ئەربابى يۈسۈپ خاس ھاجىپ بوۋىمىز ئۆز خانىسىدا ئالەمشۇمۇل ئەسىرى «قۇتادغۇبىلىك» نى يېزىش بىلەن مەشغۇل بولماقتا...

يىللارغا جاۋاب

لۈتپۇللا مۇتەللىپ

ۋاقىت ئالدىراڭغۇ، ساقلاپ تۇرمايدۇ،
يىللار شۇ ۋاقىتنىڭ ئەڭ چوڭ يورغىسى.
ئاققان سۇلار، ئاتقان تاڭلار قايتىلمايدۇ،
يورغا يىللار ئۆمۈرنىڭ يامان ئوغرىسى.

ئوغرىلاپلا قاچىدۇ ئارقىغا يانماي،
بىر- بىرىنى قوغلىشىپ يورغىلىشىپ؛
ياشلىق بېغىدا بۇلبۇللار قانات قاقماي،
يۇپۇرماقلار قۇيۇلىدۇ پۇرلىشىپ.

ياشلىق ئادەمنىڭ زىلۋا بىر چېغى،
تولمۇ قىسقا ئۇنىڭ ئۆمرى بىراق.
يىرتىلسا كاللىندارنىڭ بىر ۋارقى،
ياشلىق گۈلىدىن تۆكىلىدۇ بىر يوپۇرماق.

يىللار شامىلى بەلپۈنىدۇ، ئىزلار كۆمۈلىدۇ،
يوپۇرماقسىز ياغاچ بىچارە بولىدۇ قاقشال.....

يىللار سېخى، قۇرۇق كەلمەيدۇ، ئەكىلىپ بېرىدۇ،
قىزلارغا قورۇق، ئەرلەرگە ساقال.

بىراق، يىللارنى تىللاش توغرا كەلمەيدۇ،
مەيلى، ئۆتۈشۈرسۇن ئۆزىنىڭ يولى ...
ئادەملەرمۇ ۋاقىتنى قولدىن بەرمەيدۇ،
چۆللەرنى بوستان قىلغان ئادەملەر قولى.

يىللارنىڭ قوينى كەڭ، پۇرسىتى نۇرغۇن،
تاغدەك ئىشلار يىللار بىلەن ئۆرە تۇرىدۇ.
قاراپ باق، ئاشامقى بوۋاق كىچىككەنە تۇرسۇن،
تۈنۈگۈن ئۆمىلەپ، ھە... بۈگۈن مېڭىپ يۈرىدۇ.

كۈرەشچان بالىلار قوغلىشىپ يىللار،
كۈرەش نەۋرىلىرىنى چوقۇم تاپىدۇ.
ئاشام بەخت ئۈچۈن قۇربان بولغانلار،
قەبرىسىنى يادلاپ گۈللەر ياپىدۇ.

مەيلى، ساقال سوۋغا قىلسا قىلسۇن يىللار،
مەنمۇ تاۋلىنىمەن يىللار قوينىدا.
ئىجادىم، شېئىرىمنىڭ ئىز تامغىسى بار،
ئالدىمدىن قېچىپ ئۆتكەن ھەر يىل بوينىدا.

قېرىماسمەن كۈرەشنىڭ كەسكىن چېغىدا،
شېئىرىم يۇلتۇز بولۇپ يانار ئالدىمدا.
ئۆلۈم پەستە قېلىش، كۈرەشنىڭ داۋانلىق تېغىدا،
چىدام غەيرەتنىڭ يەڭگىنى ھەردەم يادىمدا.

ئېسىلارمەن مىلتىق ئېتىپ تاۋلانغان قولغا،
يېپىشارمەن بايراق بىلەن ئالغا ئاتلىغان يولغا.
كۈرەش باياۋىنىدا ھارماسمەن ئەسلا،
يېڭىش بىلەن كېلىپ چىقىمىز كەڭ غالىپ يولغا.

يىللار، مەيدەڭنى تۇتۇپ قاقاقلاپ كۈلمە،
ئالدىڭدا قىزىرىشتىن ئارتۇق كۆرىمەن ئۆلۈمنى.
قېرىتىمەن دەپ ئارتۇق كۆڭۈل بۆلمە،
ئاخىرقى جەڭگە ئاتاپ قويۇرمەن ئوغلۇمنى.

يىللار دېڭىزى دولقۇنلۇق بولساڭمۇ،
ئۇيقۇنلىرىڭنى يارىدۇ بىزنىڭ كاراپ.
يىلنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قورقۇتۇپ باقساڭمۇ،
ئىجاد يىللارنى قېرىتىدۇ، دەپ بېرىمىز جاۋاب.
1944-يىل يانۋار، ئاقسۇ

شېئىرلار

ئەزىمجان نىزامىي (قىرغىزىستان)

كۆردۈم

ۋەتىنىمنىڭ تەرىپى - داستاننى كۆردۈم،
مەڭگۈ باھار، قىش بولماس بوستاننى كۆردۈم.

قارىغانغا كۈز يەتمەس ھەريانى كۆردۈم،
چىمەنزارلىق بېغىمدا رەيھاننى كۆردۈم.

ئەل پاراۋان - باياشات زامانى كۆردۈم،
بۇ دەۋراننى ياراتقان ئىنساننى كۆردۈم.

خەلق ئۈچۈن ئۆزىنى پىدا ئەيلىگەن،
ۋەتەن سۆيگەن، ئەل سۆيگەن مەرداننى كۆردۈم،

ئەل ئەمگىكى ئۈچۈن ئۇنى ئەزىز ئەيلىگەن.
كۆپكە ئۈلگە بولارلىق پالۋاننى كۆردۈم،

ماڭلىيىدا كۈمۈش تەر تامچىپ بېزەلگەن.
ھالال مېھنەت قوينىدا دېھقاننى كۆردۈم.

ئالا يۈرەك، كۆڭلى تار شەخسلەرمۇ بار،
ئىچى تولغان زەھەرگە چاياننى كۆردۈم.

ۋەدىسىگە ۋاپا يوق، ئىرادىسى جا،
يۈزلىرىدە قېنى يوق سامانى كۆردۈم.
بىرنى ئون قىپ ئاتار، پو ئاچا قانات سا،
ئىشلىرىدا مەزە يوق «داۋانى» كۆردۈم،
كىشىگە سىر ئېيتىمىغىن، ئىچىگە ساقلا،
نادانلارغا ھال تۆكۈپ زىياننى كۆردۈم.
قوش ئەستەزلىك سۆزلىرى كۈلكىسى ساختا،
ھەقىقەت يوق گېپىدە يالغاننى كۆردۈم.
سۈپىتىگە سۆز قاتساڭ ساقلاپ ئۇ گەندە،
قاراڭغۇدا مۇش ئاتقان «پالۋانى» كۆردۈم.

1972-يىلى، فرۇنزې

ئىزلار

(ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر «ئىز» غا بېغىشلايمەن)

گۇناھسىز كېسىلدى كۆپ ئەزىز باشلار،
تۆكۈلدى زېمىنغا قىپ-قىزىل قانلار.
كۆزلەردىن قۇرۇماي ئاقىدۇ ياشلار،
تەقدىرىم ئويلسام قايدۇ ياشلار.
ئەجدادىم تارىختا قالدۇرغان ئىزلار،
ئىز بېسىپ ماڭماقتا ئوغۇل ۋە قىزلار.
زادىلا كۆمۈلمەس بىز باسقان ئىزلار،
تاڭلا ھەم نەۋرىمىز ئىز باسار ئىزلار.
ئەۋلادلار ئىز بېسىپ تاپىدۇ زەپەر،
ئىشەنچىم كامىلدۇر، ئەرتە تاڭ سەھەر.

1997-يىلى، بىشكەك

سۆيگۈ سۆزلىرى*

شېئىرلار

تەمۇر كوجائوغل (ئامېرىكا)

قوشتۇم

نېمىنى بىلمەكچى بىلەمسەن
قوشتۇم سېنى سېغىنىشلىرىمغا

بىرى كۆرمىسە كېچە كۆرىدۇ
نېمىلەرنى قوشتۇم نېمىلەرگە چىدىدىم

يولغا چىقتىم بۇ كېچە
ئۆزۈمگە ئۆزۈمنى قوشتۇم

يۇل يىراق يول تېخى تۈگمەس
يوللارغا ئۆزۈمنى قوشتۇم

بالىنىڭ بارماقلىرى

ئاسماندىن چۈشۈرەلمەسەن
بىر بالىنىڭ كۆزلىرىنى

دېڭىزلاردىن يىغلامسەن
بىر بالىنىڭ چۈشلىرىنى

خەرىتىلەردىن تاپالامسەن
بىر بالىنىڭ بارماقلىرىنى

ئاساسى قانۇندا كۆرەلمەسەن
بىر بالىنىڭ چاچلىرىنى

ئاۋۋالقى مىسرالاردا ئوقۇيالامسەن
بىر بالىنىڭ ئاياغلىرىنى

* «Sevgi Sözləri» ناملىق شېئىرلار توپلىمىدىن ئېلىندى

پۈتمىگەن ئەسەر

ھېكايە

ئابدۇۋەلى تۇرسۇن (گېرمانىيە)

* * * * *

- ئەسسالامۇئەلەيكۇم ئاكا، قانداق ئەھۋالڭىز؟
 ئۇزۇن بولدى، كۆرۈشەلمىدۇق. ھېلىقى ئەسەرنى
 نەشىرگە بېرىۋەتتىڭىزمۇ - قانداق؟ پات-پات
 كىتاپخانغا كىرىپ قاراپ باقمەن. لېكىن،
 تېخىچە ئۇچرىتالمىدىم، دەيمەن...
 - ھە، ھە... ئۇكام، يېزىۋاتمەن. پات ئارىدا
 پۈتۈپ قالار، ئىنشائاللاھ...
 - ۋوي، بەكلا چوڭ ئەسەرمۇ نېمە؟ بىر
 يىلدىن بېرى پۈتمىگىنىگە قارىغاندا؟...
 - خۇدايىم بۇيرۇسا، پۈتكەندە كۆرىسىز. كاتتا
 بىر ئەسەر بولىدىغاندەك تۇرىدۇ. تېما دائىرىسى
 كەڭ بولغاچقا، كۆپ ماتېرىيال كۆرۈشكە توغرا
 كېلىدىكەن. مۇھىمى، كېيىنكىلەر ئۈچۈن ئەقىل
 دەستۇرى بولغىدەك بىر تەۋرەك بولۇپ قالسۇن
 دەيمەنغۇ، ئۇكام.
 - پاه، پاه، پاه... مېنى ئاجايىپ تەشنا
 قىلدىڭىز جۇمۇ...
 - ئىشائاللاھ ئۇكام، مەنمۇ جىددى
 ئىشلەۋاتمەن. ئەڭ مۇھىمى مۇكەممەل بولسۇن،
 دەيمەنغۇ... .

* * * * *

- ئەسسالامۇئەلەيكۇم ئاكا، قانداقراق
 ئەھۋالڭىز؟ تېنىڭىز سالامەتمۇ؟ خىزمەت ئىشى

- بۈگۈن خېلى ئوبدان مۇڭدېشىۋالدۇق
 كۈنمۇ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ. ئەمدى،
 مەنمۇ قايتاي. ھە، راست ئاكا، سىزدىن
 بىرنەرسىنى سورىسام بولارمۇ؟
 - خوش، قېنى سوراڭ ئۇكام.
 - ئۆتكەندە بىر ئەسەرگە تۇتۇش قىلىۋاتمەن،
 دەۋاتتىڭىز. پۈتۈپ قالدۇمۇ، قانداق؟
 - ھە، ھە... ئۇكام، يېزىۋاتمەن. پات ئارىدا
 پۈتۈپ قالار، ئىنشائاللاھ...
 - ئەھۋالدىن قارىغاندا، خېلى چوڭراق ئىشنى
 باشلىۋالغان ئوخشىمامسىز-ھە؟
 - خۇدايىم بۇيرۇسا، پۈتكەندە كۆرىسىز.
 قالتىس سالمىقى بار بىر ئىشقا تۇتۇش قىلىۋاتىمەن
 دەڭا، ئۇكام. ئەمما، مېنىڭ مېجەزىمنى ئۆزىڭىز
 بىلىسىزغۇ، بىرەر ئىشقا نىيەت قىلسام، بەدىلى
 قانچىلىك بولسىمۇ، ئۇنى روياپقا چىقارمىغىچە
 بولدى قىلمايمەن. بۇ قېتىممۇ كېيىنكىلەر ئوقۇسا
 <ۋاھ> دېگۈدەك بىرنەرسە چىقىراي دەيمەن!
 - ۋاھ، ئالامەتقۇ ئاكا! ھېلىتىنلا ئوقۇشقا
 ئالدىراپ كېتىۋاتمەن. ئىنشائاللاھ، تېزىرەك پۈتۈشكە
 نېسىپ بولار...
 - ئىنشائاللاھ ئۇكام، مەنمۇ تېزىرەك قولدىن
 چىقارسام دەيمەن. لېكىن، ئۆزىڭىز بىلىسىز، ئالدىراپ
 قىلغان ئىشنىڭ نەتىجىسى ياخشى بولمايدۇ.
 ئىمكان بار سۈپەتلىك چىقىراي، دەيمەنغۇ... .

بىلەن باشقا يەرگە كېتىپ قېلىپ، سىزنى يوقلاپ كېلەلمىدىم. كۆرۈشمىگىنىمىزگە مانا ھەش-پەش دېگۈچە بەش يىل بوپتۇ.

- ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئۇكام، شۇنداق، كۆرۈشمىگىنىمىزگە بىردەمدە نەچچە يىل بولۇپتۇ. يىللار نېمىدىگەن تېز ئۆتكەن-ھە؟...

- شۇنداق، شۇنداق... ھە راست، ھېلىقى ئەسىرىڭىز نەشىردىن چىقىپ بولغاندۇ، ھەقىچان؟ ئۆزۈم سىرتلاردا بولساممۇ، خىيالىم دائىم شۇ ئەسىرىڭىزدە بولدى، ئاكا.

- ھە، ھە... ئۇكام، يېزىۋاتمەن. پات ئارىدا پۈتۈپ قالار، ئىنشائاللاھ... نېمە دەيدىغانسىز ئاكا؟ شۇنچە يىلدىن بۇيان پۈتمىگەن قانداق ئەسەر ئۇ؟

- ھەي ئۇكام. نېمىگە ئالدىرايسىز. ئالدىرېماڭ... سىز تېخى بەزى نەرسىلەرنى چۈشەنمەيسىز-دە. مەن بۇ ئەسەرنى شۇنداق بىر يازايكى، كېيىنكىلەر ئۈچۈن ئۆلمەس بىر دەستۇر بولسۇن، دەپ نىيەت قىلىۋاتمەن. بىر مىللەتنىڭ ئىبىرەتلىك ئۆتمۈشىنى يورۇتۇپ، يارقىن كېلەچىكىنىڭ يول خەرىتىسىنى سىزدىنغان بىر ئەسەرنى مەيدانغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن مېھنەت قىلىۋاتمەن. بۇ بىر ئېنسىكلوپېدىيە ئەسەر بولغۇسى. ئەمما، بۇنىڭغا كۆپ ۋاقىت ۋە زېھىن كېتىدىغان ئىشكەن. ھەي....

- ۋوي، مۇنداق دەڭا. ئۇنداقتا، بۇ بىر كاتتا ئەسەر بولغۇدەك. بوپتۇ، ئىشلىرىڭىزغا نەتىجە تېلەيمەن. ئەسىرىڭىزنىڭ پاتراق يورۇققا چىقىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

- خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇكام. مەنمۇ قۇسۇرسىز بىر ئەسەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن ئىزدىنىۋاتمەن.

* * * * *

- ئەسسالامۇئەلەيكۇم ئاكا، قانداق ئەھۋالىڭىز؟
- ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئۇكام، رەھمەت. ياخشى. ئۆزىڭىزچۇ؟
- ياخشى، رەھمەت. مېجەزىڭىز يوقمۇ - نېمە؟

- بىراز مېجەزىم يوق. بېشىم قېيىپ، كۆزۈم قاراڭغۇلىشىپ تۇرىدۇ. بەلكىم قېرىلىقنىڭ

دەردىدۇر. ھەي...
- بەك ئەنسىرىمەڭ، ئاكا. نەدىكى قېرىلىقنىڭ گېپىنى قىلىۋاتىسىز؟ بىرنەچچە كۈندىلا بۇرۇنقى ھالىتىڭىزگە كېلىسىز، ئىنشائاللاھ.

- ئېيتقىنىڭىز كەلسۇن، ئىنشائاللاھ.
- ئەگەر رۇخسەت قىلىسىڭىز، سىزدىن بىر ئىشنى سوراپ باقاي، دېگەن ئىدىم.

- سوراڭ، ئۇكام، سوراڭ.
- ھېلىقى ئەسىرىڭىز.....
- ھە، ھە... بولدى. چۈشەندىم، ئۇكام. تېخى پۈتمىدى. يېقىندىن بۇيان مېجەزىم بولمىغاچقا، قولۇمغا قەلەم ئالالمىدىم. ئەمما خاتىرجەم بولۇڭ ئۇكام، مەن قانداقلا بولسۇن، ئۇنى پۈتتۈرمەن. ئەسەر پۈتكەندە ئاندىن، نېمىشكە بۇ ئەسەرنىڭ بۇنچىلىك ئۇزۇن ۋاقىتتا پۈتكىنىنى چۈشۈنۈپ قالسىز.

- ھە، شۇنداقمۇ؟!... بوپتۇ، يەنە بىراز ساقلايلى....
- شۇنداق ئۇكام، ساقلاڭ. بۇ ئەسەر ئادەتتىكى ئەسەر ئەمەس. شۇڭا ئالدىراشقا بولمايدۇ. ئىنشائاللاھ، بىر كۈنى ئوقۇشقا مۇيەسسەر بولىسىز....

* * * * *

- ئەسسالامۇئەلەيكۇم ئاكا، ياخشىمۇسىز؟
- ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئۇكام، نېمە ئىش بار ئىدى؟

- يان تەرەپتىكى خوشنىڭىزنى ئىزدەپ كەلگەن ئىدىم. ئىشكىنى چەكسەم، ھېچكىم جاۋاپلىمىدى. بىر يەرگە كەتكەنمىدۇ؟
- ھە، ھىمم... سىزنىڭ خەۋرىڭىز يوق ئىكەن-دە؟

- نېمىدىن؟
- خوشنام ئىككى ھەپتىنىڭ ئالدىدا تۈگەپ قالدى. ھەي... رەھمەتلىك ئېسىل ئادەم ئىدى. ياتقان يېرى جەننەت بولسۇن. بالا-چاقىلىرى بولمىغاچقا، خولۇم-خوشنا، جامائەت بىرلىكتە ئۈزىتىپ قويدۇق.

... -

2018-يىلى 8-ئىيۇن، گېرمانىيە

ساداقتە

ھەببۇللا ئابلىمىت

چاپقۇندىمۇ، قار-يامغۇردىمۇ، زىمىستان قىشتىمۇ، تومۇز ئىسسىقلىقىمۇ، ھەپتىلەپ، ئايلاپ، يىللاپ توكيو پويىزىنىڭ شىبۇيا بېكىتىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ساقلىغان. بۇ ساداقتەمەنلىك بىلەن، ئۈمىد بىلەن، سۆيگۈ، مۇھەببەت بىلەن ساقلاش تا ئون يىل داۋاملاشقان. ھاجىكو 12 ياشقا تولغاندا شىبۇيا پويىز بېكىتىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا پروفېسسورنى ساقلاۋاتقان يەردە، چوڭقۇر ئىزىراپ، سېغىنىش ئىچىدە مەڭگۈلۈك كۆز يۇمغان ئىدى.

بۈگۈن توكيونىڭ شىبۇيا پويىز ۋوگزالدىن چىققان يولۇچىلارنى قارشى ئالدىغان ھاجىكونىڭ ھەيكىلى بار. ياپونلا، ساداقتە ۋە ئىنسان بىلەن ھايۋان ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە، ھاجىكو ئۆلگەندىن كېيىن ئون يىل بويىچە پروفېسسورنى ساقلىغان يەرگە دەرھال ھەيكىلىنى قاتۇرغان.

ھەقىقەتەن ھاجىكونىڭ بۇ ساداقتىنى بىز ئىنسانلار ئۈلگە قىلىشىمىزغا ئەرزىدۇ. ساداقتە ئادەمنىڭ ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا دۇرۇس بولۇش سەنئىتىدۇر. ئادەمنىڭ ئادەمدەك خارەكتېرىدۇر. ئىنسانلار بىر-بىرىگە ساداقتە بىلەن باغلانغان ھالدا ئۆزىنىڭ گۈزەل ئەخلاقىنى نامايەن قىلىدۇ. ئىنسانلار گۈزەل ئەخلاق بىلەن تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ قەدىرلىك بولىدۇ.

ئىنسانلارنىڭ، جۈملىدىن بىر قەۋمنىڭ ئەسلى ماھىيىتى بولغان ساداقتە ئۇلار ئۈچۈن بۈگۈنكى كۈندە يورۇقلۇق قىيامىدىكى قۇياشتەك بىباھا. شۇڭا ساداقتە ئاز بىر قىسىملارنىڭلا ساداقتى بولۇپ قالماستىن بەلكى پۈتۈن ئىنسانىيەتكە، جۈملىدىن بىر قەۋمىگە خاس بولغان مەنىۋى قۇۋۋەت مەنبەسى بولۇشى كېرەك.

ھەرقانداق بىر قەۋم ۋەتەنگە، مىللىتىگە، ئائىلىسىگە، دوست-يارەنلىرىگە چىن دىلىدىن ساداقتەمەن، ئابدۇخالق ئۇيغۇرغا ئوخشاش ئىنسانلار بولغىنىدەك، ئۇلارغا ھەم خىيانەت قىلىدىغان، خائىنلىق قىلىدىغان، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمايدىغان روزى موللىدەك خىيانەتچى ئىنسانلارمۇ بار بولىدۇ. ساداقتە بىر قەۋمنىڭ قەلبى بولۇپ، خۇددى كۈندۈزدىكى يۈزىڭلىغان ئىللىق نۇرلىرىنى ئۈستىمىزگە سېخىيلىق بىلەن چىچىپ تۇرغان مەردانە

1924-يىلى ياپونىيە توكيو ئۇنىۋېرسىتىتىنىڭ پروفېسسورى ھىدې سابۇرا ئۇبىنو پويىز بېكىتىدە بىر ئىتنىڭ كۈچىكىنى تېپىۋېلىپ، بېقىۋالىدۇ. پروفېسسور ئىتقا "سەككىز تال" دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان "ھاجىكو" دېگەن ئىسمىنى قويۇپ قويىدۇ..

ساپ قانلىق، ئاق رەڭلىك، ئەركەك ھاجىكو ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە ئۇنىۋېرسىتىتقا بېرىش ئۈچۈن، ئۆيدىن پويىز بېكىتىگىچە پىيادا ماڭىدىغان پروفېسسورغا ھەمراھ بولىدۇ. ھاجىكو تاكى پويىزنىڭ ئىشىكى يېپىلغانغا قەدەر ساقلاپ تۇرىدۇ، پروفېسسورنى ئۇزۇتۇپ قويۇپ، ئاندىن ئۆيگە قايتىپ كېتىدۇ.

ئاز ۋاقىت ئۆتمەيلا بىر كۈنى ئاخشام پروفېسسور ئۇنىۋېرسىتىتتىن قايتىپ، پويىز بېكىتىنىڭ چىقىش ئىشىكى ئالدىدا ھاجىكونىڭ ئۆزىنى ساقلاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەيران قالىدۇ ۋە قاتتىق تەسەرلىنىدۇ. پروفېسسور بىلەن ھايۋان ئوتتۇرىسىدا بىر سەمىمى دوستلۇق، ئىشەنچ ئورنىتىلغان ئىدى. مانا بۇ ئۆز-ئارا سۆيگۈنىڭ نەتىجىسى ئىدى.

ئەقىللىق ئىت پروفېسسورنىڭ ئۆيگە قايتىش ۋاقتىنى ناھايىتى توغرا ھېساپلىغان ۋە ئوخشاش بىر يولنى تاللايدىغانلىقىنى توغرا بايقىغان. شۇڭا پروفېسسورنىڭ قايتىشىنىڭ دەل ۋاقتىغا ئۈلگۈرۈپ پويىز بېكىتىگە چىقىپ، ساقلاپ تۇرغان.

شۇندىن ئېتىبارەن بىر يىل ھەر سەھەردە ھاجىكو، پروفېسسورنى پويىز بېكىتىگىچە بىللە بېرىپ ئۇزۇتۇپ قويغان ۋە ئاخشاملىرى پروفېسسور ئىشتىن چۈشكەندە بېكەتنىڭ ئىشىكى ئالدىكى ئوخشاش بىر يەردە ساقلاپ تۇرۇپ، قارشى ئالغان. سائەت ۋاقىتلىرىنى ھېچ ئالماشتۇرۇپ قويمىغان. ئەمما بىر ئاخشام پروفېسسور پويىز بېكىتى ئىشىكىدىن چىقىمىغان. ھاجىكو توكيودىن كېلىدىغان پويىز ئىشىكىدىن كۆزىنى ھېچ ئۈزمەي تاڭ ئاتقىچە ساقلاپ تۇرغان. ئىككىنچى كېچىسىمۇ شۇنداق تاڭ ئاتقىچە ساقلىغان. ئۈچىنچى كېچىسىمۇ شۇنداق ساقلاش بىلەن ئۆتكۈزگەن. ئەمما پروفېسسورنىڭ سىماسى ھېچ كۆرۈنمىگەن. چۈنكى پروفېسسور ئۇنىۋېرسىتىتتا يۈرەك كېسىلى قوزغىلىپ، بۇ دۇنيادىن مەڭگۈلۈك خوشلاشقان ئىدى.

ھاجىكو ھەر ئاخشام پروفېسسورنى پويىز ۋوگزالدىن چىقىدۇ دېگەن ئۈمىد بىلەن بوران-

قىممەت بېرىدۇ»

مۇھەببەت ئىنسانلىق دۇنياسىنى چاقىتىپ تۇرغان گۆھەردۇر. مۇھەببەت بىلەن تولغان قەۋم مەڭگۈ گۈللىنىدۇ. مۇھەببەت بولسا بۇ ئالەمنىڭ گۈللىنىشىدىكى پۈتمەس-تۈگمەس قۇۋۋەت مەنبەسىدۇر. بۇ ئالەم مۇھەببەت، سۆيگۈ بىلەنلا مەڭگۈ راۋاجلىنىدۇ. بىر قەۋمنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن لازىم بولغان بىر قۇربانلىق قۇۋۋەت مەنبەسى بولسا بىر- بىرسىگە بولغان مۇھەببەت، سۆيگۈدۇر.

بىر- بىرىنى سۆيىمگەن قەۋمدە شۇنداق بىر ئىللەت بولىدۇكى، ئۇ بولسىمۇ ئورتاق ئىشقا كۆيۈنمەسلىكتۇر. ئورتاق ئىشقا كۆيۈنمەسلىك بىلەن بىر- بىرىنى سۆيىمەسلىك ئىللىتىنىڭ مۇناسىۋىتى سەۋەپ- نەتىجە مۇناسىۋىتى بولۇپ، بىر- بىرىنى سۆيىمەسلىك، بىرىنى قوللىماسلىقتىن ئورتاق ئىشقا كۆيۈنمەسلىك، ئورتاق پائالىيەتلەرنى قوللىماسلىق كېلىپ چىققان. بۇ تەرەققى قىلىپ ئۆز ئارا دۈشمەنلىشىش دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن.

قۇمدەك چېچىلاڭغۇ جەمئىيەتتىن پەقەت قۇمدەك چېچىلاڭغۇ ئادەم يېتىشىپ چىقىدۇ. بۇنداق بولۇشنىڭ ئۆزىمۇ شۇ قوۋمغا قىلىنغان ساداقەتسىزلىكتۇر، خىيانەتتۇر.

خىيانەت بولسا قەۋمىگە قىلىنغان ئەڭ رەزىللىك بولۇپ، ئۇ نەپسانىيەتچىلىك، ساداقەتسىزلىك پارنىكىدا يېتىشىپ، ئۆسۈپ چىققان بولىدۇ.

ساتقىن قارا كۆڭۈللەر بارلىق مەنپەئەتتىن مەنلا بەھرىمەن بولسام ھەتتا بۇ ئالەمدىكى بارلىق ھارام نەرسىلەرمۇ ماڭا نېسىپ بولسا دەيدىغان نەپسانىيەتچى، ئۆزىنىڭ تويماس نەپسى ئۈچۈن ھەممىنى قىلىدىغان رەزىل كىشىلەردۇر.

بۇ ئالەم تارازىسىنىڭ بىر ئۇچىدا شۇ قوۋمنىڭ ئىستىقبالى ئۈچۈن ئۆزىنى پىدا قىلىدىغان ساداقەتمەنلەر بولسا، يەنە بىر ئۇچىدا شەخسىي مەنپەئەتنى ئۈچۈن رەزىللىك قىلىدىغان خىيانەتچىلەر بار.

ئەسكىلىكنىڭ يولى تۈز ھەم قىسقا بولىدۇ، ئەمما كۆڭلىگە ئۇلۇغۋار غايىلەرنى يۈككەن ياخشى ئىنسانلارنىڭ يولى ئەگىر- توقاي ھەم ئۇزۇن بولىدۇ. قىيىن يوللار ھامان ياخشى مەنزىرىلىك يەرلەرگە ئاپىرىدۇ.

ۋىجدانىمىز، ساداقىتىمىز بىلەن بۇ دۇنيادا شەرەپ بىلەن ياشىشىمىز لازىم. ساداقەت تەڭرىنىڭ نېھمىتى، ئىنساننىڭ غورۇرىدۇر.

2016-يىلى 12-ئۆكتەبىر، گېرمانىيە

قۇياشقا، كېچىلىرى جىن- شەياتۇنلارنىڭ تىمىسقىلاپ يۈرگەن زۇلمەت باسقان زېمىنغا يوپ- يورۇق يۈزى ئارقىلىق يورۇتىدىغان ئاشۇ تولۇن ئايغا ئوخشايدۇ. ساداقەتمەن كىشى پىداكار بولىدۇ. ئۆزىنىڭ قەۋمىگە، ئائىلىسىگە، دوستلىرىغا مۇھەببەت باغلىغان، تىرىشچان، مەرت ۋە پەزىلەتلىك بولىدۇ.

ئىلىم-پەننى ئۈگىنىش ئۈچۈنمۇ پىداكارلىق كېرەك. بولۇپمۇ ياش ئەۋلاتلار ئۈچۈن ئىلىم ئۈگىنىش ئۆز قەۋمىنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن بەكمۇ مۇھىم. ئىتىپاقلىق ئۈچۈنمۇ پىداكارلىق كېرەك. نادامەتكە تولغان تارىخلاردا مىڭلىغان ئون مىڭلىغان جەڭگىۋارلار، پىداكار قەھرىمان ئوغۇل- قىزلارنىڭ ئىسسىق قان بەدىلىگە كەلگەن غەلبىنى، ئىتىپاقسىزلىقىدىن قولدىن بىرىپ قويغان تېراگىدىيەلەر كۆرمىگەن.

بىز پىداكارلىقنى مۇئەييەن كولىكتىپنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن، ھەق يول ئۈچۈن، ئادالەت ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بارلىغىنى ئاتاش دەپ چۈشىنىمىز. ئەمدى مۇشۇ خىل بېغىشلاشنى ئەمەلىيەتكە، ئۆزىمىزنىڭ ھازىرقى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇشتا بىرىنجى بولۇپ دۇچ كىلىدىغان نەرسە شەخسىي مەنپەئەت، ئۆز نەپسى ۋە مەنمەنچىلىك، يەنى “مەن” نىڭ ئۆزىدۇر. پەقەت ئۆزىنى يېڭەلگەن، ئۆز نەپسىدىن كەچكەن، ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىنى ئۆز رازىمەنلىكى بىلەن ئومومىنىڭ مەنپەئەتى، ئومومىنىڭ ئىتىپاق- ئىناقلىقى ئۈچۈن قۇربان قىلغانلىق پىداكارلىق بولىدۇ.

شۇڭا پەيغەمبەرلەر، جاھان مۇتەپەككۈرلىرى، ئالىملار ئۆزىنى- ئۆزى يېڭىشى، ئۆز نەپسى ئۈستىدىن غەلبە قىلىشنىڭ زورۇرلىقى ۋە ئەھمىيىتى ھەققىدە ئاجايىپ ئۆتكۈر تەلىملەرنى قالدۇرغان. مەسىلەن: پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد (س.ئ.ۋ.) (ئۆزى ئىشتىراك قىلغان ۋە قوماندان بولغان ئۇھۇد جىڭىنىڭ غەلبىسىدىن كىيىن، ئۆز ساھابىلىرى ۋە پۈتكۈل مۇئمىنلەرگە تولمۇ چۇڭقۇر مەنلىك قىلىپ: “بىز ھازىر پەقەت كىچىك ئۇرۇشتىلا يەڭدۇق، چوڭ ئۇرۇش تېخى ئالدىمىزدا، ئۇ بولسىمۇ ئۆز نەپسىنى ئۆزى يېڭىشى كۈرىشى ” دېگەن.

پىداكارلىق بىلەن ئۆز نەپسىمىزنى يېڭىپ ئىتىپاقلىشالمىغان قەۋمنىڭ ئارمانلىرى ئارمانلىقتا، دەرتلىرى دەرمانلىقتا قالىدۇ. مانا مۇنداق ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەپ بولۇشنىڭ ئۆزى شۇ قەۋمىگە قىلىنغان ساداقەتسىزلىكتۇر. بىر- بىرىنى سۆيىمەسلىك، بىر- بىرىگە مۇھەببەت بىلەن باغلانماسلىق، بىر- بىرىنى كەچۈرمەسلىك پۈتۈن بىر قەۋمىگە قىلىنغان خىيانەتتۇر.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇتەپەككۈر ئالىمى ئەلىشىر ناۋائىي مۇنداق دېگەن: «مۇھەببەت جۇلالاپ تۇرغان بىر گۆھەركى، ئۇ ئىنسانلىق تاجىسىغا زىننەت ۋە

شېئىرلار

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت (شۋېتسىيە)

ئاخىرقى ئاۋاز

كۆك ئاسماننىڭ قۇمدەك سارغايغان ،
 قىلدەك ئىنچىكە ئاۋازى
 چىلىق-چىلىق ھۆل قىلدى مېنى ،
 بىراق مەن كۆيمەكتە ئىدىم سۇنىڭ ئىچىدە .
 مەن پېتىۋاتتىم قايتا كۆتۈرۈلمەيدىغان قۇياشتەك ،
 يېقىلماقتا ئىدىم قايتا كۆكلىمەيدىغان دەرەختەك ،
 ئاسمانغا دەسسەپ تۇراتتىم ، بېشىم زېمىنغا تاقاشقانىدى .
 بىر ئاۋاز شۇنچە يىراقتىن ئاڭلىناتتى ،
 ئەمەلىيەتتە زېمىن يىغلاۋاتاتتى
 ئۇ مەرھۇم ئانامنىڭ قولىدەك يۇمشاق ئىدى ،
 ئۇ ، مەن كىچىكىمدە ئويناپ چوڭ بولغان مەھەللىمىزدەك يېقىملىق ئىدى ،
 مەن مەھەللىمىزنى دەپنە قىلغان كۈنى دەل مۇشۇ ئاۋازدا يىغلىغانىدىم .
 بالىلار ئوينىغۇدەك مەھەللىلەر بولمىغاچقا
 ئۇلار يا ئۆيگە ياكى بارسا - كەلمەس يەرگە سوللىناتتى ،
 ئاتا-ئانىلار بالىلىرىنىڭ بارسا-كەلمەس يەرگە سوللىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈن
 بالىلارنى پەقەت ئۆيگە سولاپ باقاتتى .
 ئاۋاز تېخىمۇ يىراقلاپ باراتتى ،
 خۇددى كەچكى شەپەق نۇرىدەك قان تاماتتى .
 ئاخىرقى ئاۋازمۇ ئۈزۈلدى ،
 ھەممە يەر قاراڭغۇلۇققا چۆمدى .
 مەن پەقەت ئۈچۈپ قالاي دېگەن شامدەك پىلدىرلاپ تۇراتتىم .

2017-يىلى 8-ئاينىڭ 20-كۈنى ستوكھولم

ئانا تىلىم

تارىم ئەسلى
 ئانا ماكان ئىدى ئانا تىلىمدا ،
 ئەمدى تارىم دېسەم

باشقا نەرسە كېلەر كۆز ئالدىمغا
شۇندىن بېرى
ھېچ نەرسىنىڭ تەمى قالمىدى تىلىمدا،
خۇددى پىزا، كولدولما يىگەندەك
گۆشنان، قاتلىما ئورنىغا.
تىنەپ يۈردۈم كۆپتىن بېرى تار ۋاقتىنىڭ ئىچىدە،
ئۈچتىن يېرىمنى ئېلىپ ئىككى يېرىم قىلالماي
ياكى بىر يېرىمنى يېرىم ئىككى دىيەلمەي نوبىل يۇرتىدا
نوبىلنىڭ نامىغا ساھىپ بولغان
سېلىما لاگېرلۇفنىڭ ئەسەرلىرى،
توماس ترانسترومپىرنىڭ شېئىرلىرى،
ۋە ئاسترىد لىندگېرېننىڭ چۆچەكلىرىنىڭ تىلىدا سۆزلەپ يۈرۈپمۇ
بىر تامچە سۇ تاپالمىدىم چاڭقاق دىلىمغا.
ئاق ۋاراققا ئويۇلغان سۆزلەر
خۇددى تاشتىن تۈپلەنگەن كىتابتەك
قېتىپ كەتكەن ئىدى ئۆزىنىڭ ئىچىگە.
شۇنچە سوغۇق ئىدى ئۇ،
خۇددى ستوكھولم ئونۋېرسىتېتىنىڭ ئىچىگە تىكلەنگەن
كوڭزىنىڭ تاش ھەيكىلىدەك
سېلىما لاگېرلۇفنىڭ ماڭا يازغان سۆيگۈ خېتىنى،
توماس ترانسترومپىرنىڭ روھىيىتىمگە قويغان دىئاگنوزىنى،
ئاسترىد لىندگېرېننىڭ چۈشلىرىمنى تەسۋىرلىشىنى
ئوقۇۋاتىمەن قارا تەرگە چۆمۈلۈپ،
خۇددى قىرتاق قارا قەھۋەنى زورلاپ ئىچكەندەك
ئەگەر سىلەرنى ئوقۇسام كۇچادا ياكى قەشقەر، قۇمۇلدا،
ئۇيغۇر دەملىگەن چاي بىلەن ئۇيغۇرنىڭ زۇۋاندا،
ئايلىناتتى توماس تامىچى ئۇستامغا،
سېلىما، ئاسترىد گۈلچى قىزلارغا،
مەن مېنىڭ تىلىمغا، تارىمىدىكى ساددا ئۇيغۇرغا.
مېنىڭ تىلىم ئانامنىڭ تىلى،
مېنىڭ تىلىم بالامنىڭ تىلى،
مېنىڭ تىلىم نەۋرە، چەۋرە، ئەۋرەمنىڭ تىلى،
مېنىڭ تىلىم ئۇيغۇرنىڭ تىلى.

2017-يىلى 9-فېۋرال، ستوكھولم

ئاخسكا خەلق شېئىرلىرىدىن تاللانمىلار

ئويغان

دەرۋىش يۇنۇس

ئۆمۈر باغچىسىنىڭ گۈلى سولاشماستىن ،
ئويغان كەل كۆزلىرىم ، غەپلەتتىن ئويغان .
بىر كۈن ئەجەل بىزگە پۇرسەت بەرمەستىن ،
ئويغان كەل كۆزلىرىم ، غەپلەتتىن ئويغان .

يۇمشاق تۆشەكتە ياتما يۇمۇلاپ ،
ئەنسىرمەدىن ئۇخلىما قانغىچە .
ئاتارلار چوڭقۇر قاراڭغۇ يەرلەرگە ،
ئويغان كەل كۆزلىرىم ، غەپلەتتىن ئويغان .

يۇنۇس دەرۋىش دەيدۇكى ، سۆزى ئىشەنچسىز ،
سېنىڭ ئۇ كۈمۈشلىرىڭ بۇ يەردە سېتىلماس .
ئەلگە پايدىسى بولمىغاننىڭ ، ھەققە پايدىسى بولماس
ئويغان كەل كۆزلىرىم ، غەپلەتتىن ئويغان .

يارشامدۇ؟

يىتگۈن گومورئالى

ئەي تۈرك ئوغلى ، كۈچلۈك بول ،
ۋەتەننى ساتماقچىمۇسەن .
ئارقاڭغا قايت ، ئۆز تارىخىڭغا قارا ،
ساتقۇنلۇق بىزگە يارشامدۇ .

بولدى ھازىرغىچە ياشىغانلىرىم ،
غېرىب دەپ ئاتىلىپتىمەن
ئىسمىمنى يىتگۈن قويۇپتىمەن ،
يىتگۈن بىزگە يارشامدۇ .

ۋەتەنگە پىسەنت قىلماسلىق ،
بۈگۈن بىزگە يارشامدۇ .
بۇ ئىشتا ھارماق ، ۋازكە چمەك ،
ئېيتىڭلارچۇ ، بىزگە يارشامدۇ .

ئىنساپ قىلىڭ ، كېلىڭ يولغا ،
مەھكەم بەرگىن قولىنى قولغا .
ئۆز يۇرتۇمىز تۇرۇغلۇق ،
سۈرگۈن بىزگە يارشامدۇ ،

* «Ahiska Halk Şiirinden Seçmeler» ناملىق شېئىرلار توپلىمىدىن ئېلىندى

بىزگە بىر چارە

شىمشەك سۈرگۈن

بىزنىڭ بەختىمىزمۇ چىچەكلەرمۇ
يۇرتى بار يۇرتتىن يۇرتقا كۆچمەمدۇ
قانائەتسىز قۇشلار يات يۇرتلاردا ئۇچالامدۇ
ئامان ئاللاھ، ئامان، قالدۇق بىچارە
ياندۇق ئاللاھ ياندۇق بىزگە بىر چارە

چاقمايدۇ دەيدۇ نېمە بولار بىزنىڭ ئەھۋالىمىز
يەتمەيدۇ دوستلارغا بىزنىڭ قوللىمىز.
ھەر تەرەپتىن قورشالدى بىزنىڭ يوللىمىز،
ئامان ئاللاھ، ئامان، قالدۇق بىچارە،
ياندۇق ئاللاھ ياندۇق بىزگە بىر چارە.

ئاخسكا دىيارى ئېلىمىز بىزنىڭ،
يەنە پەرىشاندۇر ھالىمىز بىزنىڭ.
يۇرتتىن ئايرىلىش بولدى يوللىمىز،
ئامان ئاللاھ، ئامان، قالدۇق بىچارە،
ياندۇق ئاللاھ ياندۇق بىزگە بىر چارە.

پەرىشان قىلدى بىزنى گروزىيە،
ئايرىدى ۋەتەندىن، ئايرىدى دوستلاردىن.
تېخىچە بېشىمىز قوتۇلمىدى ھازىدىن،
ئامان ئاللاھ، ئامان، قالدۇق بىچارە،
ياندۇق ئاللاھ ياندۇق بىزگە بىر چارە.

ئاخسكا تۈركچىسىدىن مۇرات ئورخۇن ئۇيغۇرچىلار شتۇرغان

ئانا

شېئىر

سامەد ۋۈرگۈن (ئەزەربەيجان)

تېخى بوۋاق ئىكەن يەرگە كۆمدى سېنى،
ھاياتقا قانائەتسىز ئاتتى مېنى.
قارىغىنە قانداق ۋەيران بولدى ھاياتىم،
سەنسىز ھايات زىندان بولدى ئانا.

قەلبىڭدە باردۇر ياخشى تىلەكلەر،
لايىقتۇر سەجدىگە ساڭا پەرىلەر.
قەيەردىسەن، كۆزلىرىم ئىزلەر سېنى،
پەرزەنتىڭ سەنسىز ھازىردۇر ئانا.

سەن قۇياش كەبى چىقىنىڭ ۋە پاتنىڭ،
بىچارە بالاڭنى غەملەرگە ئاتنىڭ.
ئېيتقىنە ماڭا قايسى ئارمانغا يەتتىڭ،
شۇنچە زامان تۇپراقلاردا ئانا.

بىر ئاھ ئۇرسام سەنسىز، قوپساممۇ توپان،
ئۆمرۈمنى بېرىمەن يولۇڭدا قۇربان.
يۇمۇلغان كۆزلىرىڭنى ئاچقىنە بىر ئويغان،
ئەمدى ھايات باشقا ھاياتتۇر ئانا.

ھازىر ئەھۋالنىڭ قانداق بىلگىم كېلىدۇ،
دەردلىرىمنى ساڭا تۆككۈم كېلىدۇ.
سنى كۆرمەك ئۈچۈن ئۆلگۈم كېلىدۇ،
تەسەللىم ئاھ بىلەن ھازىدۇر ئانا.

تۈركىيە تۈركچىسىدىن مۇرات ئورخۇن ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان.

18 تۆگە ھىكايىسى

(مەسەل)

شۇڭا ئوتتۇرانچى ئوغۇلغا ئالتە تۆگە بېرىپتۇ. ئون سەككىزنىڭ توققۇزدەن بىرى ئىككى، شۇڭا كەنجى ئوغۇلغا ئىككى تۆگە بېرىپتۇ. مانا ئەمدى ھەممىسىنى قوشۇپ باقساق:

$$9+6+2=17$$

ئېشىپ قالغان بىر دانە تۆگىنى بۇ دانىشمەن ئادەم ئۆزى ئېلىپ كېتىپتۇ. بۇ ھىكايىنىڭ ھىكمىتى شۇ:

بۇ يەردە مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى مۇھىم نۇقتا 18-تۆگىنى يەنى ئورتاق بىر ئاساسنى تېپىش. گەرچە باشلىنىشتا تەس كۆرۈنسىمۇ، 18-تۆگىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن بۇ مەسىلە ھەل بولغان. دېمەك بىر مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ بىرىنچى باسقۇچى ئالدى بىلەن ئۇنى ھەل قىلغىلى بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىش، ئەگەر بۇ ئىشىنىش بىلەن يولغا چىقمايدىكەنمىز ھېچقانداق مەسىلە ھەل بولمايدۇ. يەنى ئىشىنىش، پىكىر يۈرگۈزۈش، ھەركەت قىلىش ۋە قىلغان ئىشتىن يەكۈن چىقىرىش بىر مەسىلىنى ھەل قىلىشتىكى مۇھىم باسقۇچلاردۇر.

ئېنگىلىزچىدىن دىلدۇز تېلمان ھەسەن تەرجىمىسى

بۇرۇن ئۆتكەن بىر دادا ئۈچ ئوغۇلغا ئون يەتتە تۆگىسىنى مېراس قىلىپ قويۇپتۇ. دادىسى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، بالىلىرى دادىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى ئېچىپ ئوقۇپتۇ.

ۋەسىيەتتە مۇنداق دېيىلگەن ئىكەن: تۇنجى ئوغۇل تۆگىلەرنىڭ ئىككىدەن بىرىنى، ئوتتۇرانچى ئوغۇل ئۈچتەن بىرىنى ۋە كەنجى ئوغۇل توققۇزدەن بىرىنى ئالسۇن. ئون يەتتىن ئىككى، ئۈچ ۋە توققۇزلارغا پۈتۈن بۆلگىلى بولمىغاچقا، بۇ ئۈچ ئوغۇل تاللىشىپ، جىدەللىشىشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئاخىرى بىر دانىشمەندىن ئەقىل سوراشنى توغرا تېپىپتۇ. بۇ دانىشمەن ۋەسىيەتنى ئەستايىدىل ئوقۇپ چىقىپ، ياخشى ئويلىغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بىر تۆگىسىنى ئېلىپ كېلىپ ئۇ ئون يەتتە تۆگىگە قوشۇپتۇ-دە، جەمئى تۆگە ئون سەككىز بولۇپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ۋاپات بولغان دادىنىڭ ۋەسىيىتىنى قايتا ئوقۇپتۇ. ئون سەككىزنىڭ ئىككىدەن بىرى توققۇز، شۇڭا ئۇ چوڭ ئوغۇلغا توققۇز تۆگە بېرىپتۇ. ئون سەككىزنىڭ ئۈچتەن بىرى ئالتە،

ئانار نۇسخىسىنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدىكى تارىخىي ۋە سىمۋوللۇق ئورنى ھەققىدە

زۇلھايات ئۆتكۈر(شۋېتسىيە)

توقلۇق، بەرىكەت ۋە ساغلاملىقنىڭ سىمۋولى بولۇپ كەلگەن.

بارلىق دىنلاردا ئاساسەن خاسىيەتلىك مەۋە دەپ قارالغان ئانار ئەڭ ئىپتىدائىي دىنلاردىن بىرى بولغان زەردۇشت دىنىدا(ئاتەشپەرەسلىك) ھەرخىل دىنىي مۇراسىم ۋە يوسۇنلاردا كەڭ قوللىنىلغان ۋە ئانارنىڭ خاسىيىتىگە ، قۇدرىتىگە تېۋىنغان. بۇ خىل ئىپادە ئانارنىڭ ئىران ۋە ئافغانىستاندىن كېلىپ چىققانلىقىنى كۆز قاراشنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئىران ئەپسانىلىرىدە ئىسغەندىيارنىڭ ئانارنى يېگەندىن كېيىن كۈچ-قۇدرەتكە تولۇپ، يېڭىلىمەس قەھرىمان بولغانلىقى بايان قىلىنسا ، زەردۇشت دىنىدا بولسا مەڭگۈ ئۆچمەس روھقا سىمۋول قىلىنىدۇ. بىر تال ئانارنىڭ ئىچىدىن مىڭ دانە ئۇرۇقنىڭ چىقىشى يۈكسىلىش ۋە بايلىققا سىمۋول قىلىنىدۇ. بالىلارنىڭ تۇغۇلۇش مۇراسىملىرىدا ئانار دانىسى ، قۇرۇق ئۈزۈم ۋە گۈرۈچنى ئارىلاشتۇرۇپ ئەتراپقا چېچىش ئادەتلىرى بولغان. قەدىمكى مىسىردا مېيىتلار ئانار بىلەن قوشۇپ دەپنە قىلىناتتى. يەھۇدىلاردا بولسا ئانار ئادىللىق، توغرىلىقنىڭ سىمۋولى بولۇپ، ئانارنىڭ ئىچىدە 613 دانە ئۇرۇقنىڭ بارلىقىغا ۋە ئۇ ئۇرۇقلارنىڭ قانۇنىنىڭ 613 ماددىسىغا ۋەكىللىك قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىدىغان ئىتىقادىمۇ بار. مېمارچىلىق ۋە بېزەكلەردە ئانار نۇسخىسى كەڭ قوللىنىلغان. خىرىستىيان دىنىدىمۇ ئانار مەڭگۈلۈك ھاياتقا سىمۋول قىلىنغان بولۇپ، چېركاۋ بېزەكلىرى ۋە تام رەسىملىرىدە ئانار نۇسخىسى ناھايىتى كۆپ قوللىنىلغان. 1

مەدەنىيەت مىراسلىرىدىكى تۈرلۈك نۇسخىلارغا دەۋر ئالاھىدىلىكى، دىنىي ئېتىقاد ۋە ئىستېتىكا قارىشى قاتارلىق ئامىللار يوشۇرۇنغان بولۇپ، يېزىققا قارىغاندا ئىسپاتلاش ۋە دەلىل خاراكتېرى تېخىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ. ئانار نۇسخىسى ھەققىدە ئىسلام دىنى، بۇددا دىنى ۋە خىرىستىيان دىنى قاتارلىق كۆپ خىل دىنلاردا ئوخشىمىغان ئەپسانىلەر مەۋجۇت بولۇپ، ھەرقايسى دەۋر ۋە ئېتىقاد سىستېمىسى ئاستىدا ئانارنىڭ سىمۋوللۇق خۇسۇسىيىتىمۇ پەرقلىق بولغان ۋە ئوخشىمىغان شەكىللەردە خاراكتېرلەنگەن. ماقالىدە ئانار نۇسخىسىنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى تۇتىم دەۋرىدىن باشلاپ ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىدا ئەكس

ئانار نۇسخا كىلىم

ئەتتۈرىلىشى ۋە بۇ مەدەنىيەت ئىزنالىرىنىڭ سىمۋوللۇق رولى چۈشەندۈرىلىدۇ. ئانار ئەڭ قەدىمكى يېتىشتۈرۈلگەن مېۋىلەردىن بىرى بولۇپ، ئانارنىڭ ئانا ۋەتىنى ئىراندۇر. فارسچىدىكى ئىسمى ئېنار بولۇپ، تۈركىيە تۈركچىسىدە نار ۋە بىر قىسىم تۈركىي تىللاردا ئانار دەپ ئاتىلىپ كەلمەكتە. ئانار ھىندىستان ۋە يىپەك يولى ئارقىلىق ئاسىيا دۆلەتلىرىگە ، ئىسپانىيەنىڭ مۇستەملىكە دۆلەتلىرى ئارقىلىق جەنۇبىي ئامېرىكىغا تارالغان.

ئوخشىمىغان مەدەنىيەتلەردە ئانارنىڭ سىمۋوللۇق رولى پەرقلىنىدىغان بولسىمۇ ، كۆپ ساندىكى مەدەنىيەتلەردە بىناكارلىق ، توقۇلما بۇيۇم ۋە قول ھۈنەرۋەنچىلىكتە ئانار نۇسخىسى قوللىنىلىپ كەلگەن بولۇپ ، ئەلمىساقىتىن بۇيان

كېلىدىغان بولۇپ، تارىخى ماتېرىياللارغا ئاساسەن ئانارنىڭ ئوتتۇرا تۈزلەڭلىككە مىلادىدىن بۇرۇن 126-يىللىرى تارقالغانلىقى مەلۇم، 2 لېكىن ئانار نۇسخىسىنىڭ قاچاندىن باشلاپ قوللىنىلغانلىقىغا ئائىت ئېنىق بىر تارىخ يوق بولۇپ، جەنۇبى ۋە شىمالى سۇلالىلەردەۋرىدىن كېيىن ئاندىن ئۆسۈملۈك، مېۋە نۇسخىلىرىنىڭ قوللىنىلغانلىقى خاتىرىلەنگەن. بۇ سەۋەبتىن ئانار نۇسخىسىنىڭ ئۇيغۇرلار ياشىغان زېمىندىن ئوتتۇرا تۈزلەڭلىككە تارقالغانلىقى ئېھتىمالغا ناھايىتى يېقىن.

ئانار نۇسخىلىق گىلەم قەدىمىي گىلەم نۇسخىلىرىدىن بولۇپ، چۆلۈك ئانار نۇسخا، شاخ ئانار نۇسخا دەپ ئىككى خىل نام بىلەن ئاتىلىدۇ. بۇ ئىككى نۇسخىنىڭ مەزمۇنى ئوخشاش بولۇپ، ئانار دەرىخىنى نامايان قىلىشىمۇ، لېكىن نەقىش قۇرۇلۇشىدا مەلۇم ئوخشىمايدىغان جايلىرى بولغاچقا ئىككى خىل نام بىلەن ئاتالغان. ئانار نۇسخىلىق گىلەم ئەجداتلىرىمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش مۇھىتىدىن بىۋاسىتە ئېلىنغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ قەدىمكى دەۋرلەردىلا ئانارنىڭ نۇرغۇن كېسەللەرگە شىپا بولىدىغان دورىلىق خۇسۇسىيىتىنى، غازاڭ ۋە شۆپۈكلەرنى بويلاق ماتېرىيالى قىلىشقا بولىدىغانلىقىنى بايقىغانلىقىنى، ئانارنى بىرقەدەر يۇقىرى ئىقتىسادىي ئۈنۈم بېرىدىغان، مېۋىسى شىپالىق بولغان خاسىيەتلىك دەرەخ دەپ قارىغانلىقىنى ۋە ئانار ئۆستۈرۈشكە ئەھمىيەت بەرگەنلىكىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ. نۇسخىلاردىكى لوڭقا شەكىللىرى ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمدىن تارتىپلا گۈل گىياھلارغا ھېرىسمەن ئىكەنلىكى ۋە لوڭقا، تەشتەكلەردە گۈل گىياھ ئۆستۈرۈش مەدەنىيىتىنىڭ بولغانلىقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

ئانار نۇسخىسى قانۇنىيەتلىك، رەتلىك، ئەركىن شەكىللىك نۇسخا بولۇپ، ئۇزۇنسىغا ۋە توغرىسىغا كېڭىيەلەيدۇ. شوخ كۆك ۋە كۆك رەڭلەر تەڭلىك رەڭ قىلىنىدۇ، كىشىگە جىمجىت، ئېغىر - بېسىقلىق ۋە قانائەت تۇيغۇسى بېرىدۇ. 3.

تۈتۈم ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ بۇرۇنقى سەنئەت ئېگىنىڭ ئىپادىلىنىشىدۇر. تۈتۈمنىڭ تۈرلىرى ئىچىدە ھايۋان ۋە ئۆسۈملۈككە تېۋىنىش ئىپادىلىرى بولۇپ، ئانارمۇ شۇ ۋاقىتتىكى تۈتۈملەردىن بىرى بولغانىدى. ئۇيغۇرلار تارىختا شامان ئېتىقادىدىن كېيىن بۇددا دىنى، مانى دىنى، زەردۇشت دىنى، خىرىستىيان دىنى ۋە ئىسلام دىنى قاتارلىق دىنلارغا ئېتىقاد قىلغان بولۇپ، قىزىل

ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدە ئانارنىڭ ئورنى ناھايىتى يۇقىرى بولۇپ، ئانارغا مۇناسىۋەتلىك بەزى ئەقىدىلەر ۋە قاراشلارمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ روھىي ۋە ئىجتىمائىي دۇنياسىغا سىڭىپ كەتكەن. ئانارغا ئائىت بىر قىسىم چۈش تەبىرىلىرى بار: ئەگەر كىسەلچان كىشى ئانارنىڭ پوستىنى يەپ چۈش كۆرسە كېسىلىدىن ساقىيىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئانار كۆرۈپ چۈش كۆرسە مەبلەخ ئۇنىڭدىن باشقا ئەندىشە ياكى بىر يەرگە سەپەرگە چىقىدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگەر ئانارنىڭ ئۇرۇقى ئاق كۆرۈپ چۈش كۆرسە ئاز پۇلنى بىلدۈرىدۇ.

ئەگەر ئانارنىڭ ئۇرۇقى قىزىل بولسا ئۇ ھالدا كۆپ پايدىنى بىلدۈرىدۇ.

كۆرىنىشى بەك پاكىزە ئانارنى كۆرۈپ چۈش كۆرسە ياش قىزنى بىلدۈرىدۇ.

ئوتتۇرىدىن ئاجىراپ كەتكەن ئانارنى كۆرۈپ چۈش كۆرسە نۇمۇسىنى يوقاتقان قىزنى، ئاجىراشقان ئايالنى ياكى بىر تۇل ئايالنى بىلدۈرىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىغىمۇ ئانار سىماسى سىڭىپ كەتكەن بولۇپ، ئانارگۈلبالا، ئانارنىڭ دانىسى قاتارلىق ئانار كۈيلەنگەن ناخشىلار باردۇر.

شامال چىقسا ئەگىدۇ

سەمەن يولىدا تېرەك.

ئانچە مۇنچە كەپ تۇرسىلا ئانارگۈل بالا

چىدىمايدىكەن يۈرەك.

ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئانار نۇسخىسىنىڭ قوللىنىلىشى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە بولۇپ، نەققاشچىلىق، بىناكارلىق، توقۇمىچىلىق، سەرگەزچىلىك، فار-فۇر بۇيۇم سەنئىتى قاتارلىق كۆپ خىل ساھەلەردە قوللىنىلىپ كەلگەن. تارىخىي ماتېرىياللاردا تۈركىي خەلقلەر ئىچىدە ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ دەسلەپ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى خوشنىلىرى بولغان سوغدىلارنىڭ تەسىرىدە ئانار بىلەن ئۇچراشقانلىقى ۋە ئانار نۇسخىسىنى قوللانغانلىقى بايان قىلىنىدۇ.

لوپنۇر كۆلى بويىدىكى كىروران خارابىلىقىدىن ۋە نىيە خارابىلىقىدىن تېپىلغان پالاز، گىلەم پارچىلىرى ۋە يۇڭ توقۇلمىلاردىن ئانار نۇسخىسىنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ. نىيە خارابىلىقىدىن تېپىلغان بۇ يادىكارلىقلارنىڭ تارىخىي دەۋرى ۋېي سۇلالىسى دەۋرىگە توغرا

ئۈچۈن ئانار يىگۈزىدىغان ئادەتلەر ساقلىنىپ قالغان.

ئانار نۇسخىلىق قەدىمكى ئۇيغۇر ھالقىسى

ئىسلام دىنىدا بولسا، قۇرئاندا تەسۋىرلەنگەن باغچىلاردا ئانار دەرەخلىرى بولۇپ، ھەدىس شېرىقتە ئېنىم سۈرىسى ۋە راخمان سۈرىسىدە بولۇپ ئۈچ يەردە ئانار سۆزى قوللىنىلغان. ئانار قۇرئاندا ئاللاھ تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەن گۈزەل نەرسىلەرگە ۋە مېۋىگە ۋەكىللىك قىلغان. ئانار نۇسخىسىنىڭ توقۇلما بۇيۇملىرى، ئۆي جاھازىلىرى ۋە بىناكارلىقتا بۇرچەك ۋە قىرلارغا سىمپىتىرىك ھالدا چۈشۈرۈلۈپ

چەرچەن ئادىمىنىڭ ئۈستىدىكى ئانار گۈللۈك تون

مىڭ ئۆي ۋە قاراغوجا، بېزەكلىكلەردىن تېپىلغان تام رەسىملىرى ۋە قول يازمىلار ئۇيغۇرلاردىكى ئانار نۇسخىسىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ئۆرنەكلىرىدۇر. بۇددا دىنىدىكى بىر رىۋايەتتە بايان قىلىنىشىچە خارتى دەپ ئاتالغان داۋاملىق بالىلارنى يەيدىغان بىر تەڭرىنىڭ كېيىن ئانارنى تېتىپ

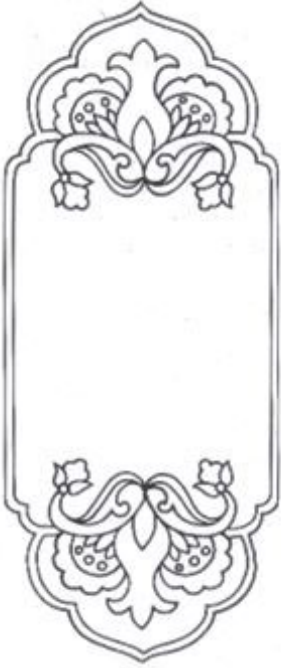

ئوكسفورتتىكى مۇزىيدا ساقلىنىۋاتقان 1801-1869-يىلىرى قەشقەردىن كەلتۈرۈلگەن ئانار نۇسخىلىق ئەرەنچە تون.

كۆرۈپ، شۇندىن كېيىن بالىلارنى يېمەيدىغان بولۇپ، ئورنىغا ئانار يەيدىغان بولغان. ئوتتۇرا ئاسىيادىكى بالاۋاستىدىن تېپىلغان تام رەسىملىرىدە ئۇيغۇرلارغا ئائىت بولغان قولدا ئانار تۇتقان بۇددا تەڭرىسىنىڭ رەسىمى مىلادى 700-800 يىللارغا تەۋە بولۇپ، شۇ دەۋردىكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشتىن بۇرۇن ئانار بەرىكەت ۋە سائادەتنىڭ سىمۋولى بولغان بولۇپ، تام رەسىملىرىدە بۇ خىل سىمۋوللۇق مەنا ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. كېيىن بۇ خىل نۇسخىلار خوراسان-ئىران يولى ئارقىلىق ئاناتولىيىگە تارقالغان ۋە كېڭەيگەن. غەربىي ئاسىيا ۋە ھىندىستان قاتارلىق جايلاردا ئانار كۆپ پەرزەنتلىك بولۇشنىڭ سىمۋولى بولۇپ كەلگەن بولۇپ، تۈرك كۈلتۈرىدە نەسلىنى كۆپەيتىش ئارقىلىق ئەۋلاتمۇ ئەۋلات ئۈزلۈكسىزلىكىنى داۋالاشتۇرۇش قاتارلىق مەنالارنىمۇ ئىپادىلەيدۇ. ئاناتولىيىدىكى بەزى رايونلاردا توپىلاردا ۋە ياكى مۇراسىملاردا ئانارنى يەرگە ئۇرۇپ چېقىش ئارقىلىق تەبرىكلەيدۇ. توپىدىن كېيىنمۇ بىرچۈپلەرنىڭ بالا-چاقىلىق بولۇپ كۆپىيىشى

سەرگەزچىلىكتە قوللىنىلغان ئانار نۇسخىسى

مەنبەلەر:

1. Yrd. Doç.Dr. Ebru şenocak, "Halk anlatı ve inanışlarında mitolojik bir meyve: nar", avrasya uluslararası araştırmalar dergisi cilt:4 ,sayı:8,ocak 2016

2. يىنا، «جۇڭگو ۋە ياۋروپا سەنئىتىدىكى ئانار نۇسخىسىنىڭ پەرقى ھەققىدە»، يىپەك ژۇرنىلى، 2015-يىلى 6-سان.

3. «دۇنيادا بىرلا خوتەن بار»، 268-بەت.

4. Yrd. Doç. Dr. Ersel çapğlitütüngil, türk süsleme sanatında nar: "form, köken ve ikonografik anlamı"

5. ئىمىن تۇرسۇن، «قەدىمكى ئۇيغۇر مەدەنىيىتى» 65-بەت.

قوللىنىلىشى ۋە قۇرئاندىكى مۆتىدىللىك ۋە باراۋەرلىك پىرىنسىپلىرىغا چۈشكەچكە ، ئۇيغۇرلار ئارىسىدىمۇ قاراخانىلار سۇلالىسى دەۋرىدە ئىسلامغا بەيئەت قىلغاندىن تارتىپ، ئانار نۇسخىسى ئۆزىنىڭ ئاددى لېكىن يارقىن، ماسلىشىشچانلىقى كۈچلۈك بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن، خەلى ئارىسىدا ئاممىباپ ۋە خەلق ياقتۇرىدىغان بىر نۇسخا بولۇپ كەلگەن. ئانار نۇسخىسى ئىسلام سەنئىتىدە كۆپ قوللىنىلىدىغان مېھراپ شەكلىگە ئالاھىدە ماس كەلگەچكە، ئانارنىڭ مېۋىسى، يوپۇرمىقى ۋە شاخلىرى ئۆزارا كىرىشتۈرۈلۈپ، تەپەككۈر ۋە ئارزۇلىرى بويىچە تېخىمۇ جانلىق بولغان ئانار ئوبرازى يارىتىلغان.

مىلادى 7-ئەسىردە ئىسلام دىنىنىڭ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا قوبۇل قىلىنىشىغا ئەگىشىپ ئۇيغۇرلارنىڭ دۇنيا قارىشى ۋە گۈزەللىك قارىشىدا كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىشلەر بولۇپ، ئىسلام دىنى ئامىللىرىنىڭ ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرىگە كۆرسەتكەن تەسىرى زور بولغان. ئەرەپ يېرىم ئارىلى ۋە پارس قولتۇقى دائىرىسىدە كەڭ قوللىنىلىدىغان ئانار نۇسخىسى، كۆپ ھاللاردا ئۇلارنىڭ قۇملۇق كىلىماتىدىن دېڭىزغا، بوستانلىققا تەلپۈنىش ئارزۇسى بويىچە كۆك ياكى يېشىل رەڭلەردە ئۇچرايدۇ. ئەمما ئۇيغۇرلار بىناكارلىقتا قوللانغان ئانار نۇسخىسى چوغدەك قىزىل رەڭ بىلەن يېشىل يوپۇرماق ئۆزارا كىرىشتۈرۈلۈپ نەقىش ۋە تەسۋىرىي رەسىملەر يارىتىلغان. بۇنىڭ شامان دىنى ئېتىقادى ۋە ئىپتىدائىي ئېتىقادلاردىكى قىزىل رەڭگە چوقۇنۇش، قىزىل رەڭنى ئۇلۇغلاش ئىدىيىسىنىڭ قالدۇق تەسىرىدىن بولغانلىقىنى قىياسلاشقا بولىدۇ. ئىمىن تۇرسۇننىڭ قارىشىچە قەدىمكى ئېتىقادلاردا قىزىل رەڭ ئىنسانلارنى يامان روھلاردىن قوغدىغۇچى ئاتەش تەڭرىسىنىڭ سىمۋولى بولۇپ ھاياتلىقنىڭ، مەڭگۈلىكىنىڭ بىر بىشارىتى بولۇپ كەلگەن. 5تارىختا ئۇيغۇرلار كۆپ خىل مەدەنىيەتلەر بىردەك مەۋجۇت بولغان مۇھىتتا، ئىسلام دىنى ئەھكاملىرىغا ئەمەل قىلىنغان ئەسلىدە بار بولغان ئانار نۇسخىسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ساقلاپ قالغان ئاساستا ئۇنى ئىسلاھ قىلىپ، سەنئەتتە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب يارىتىپ ۋە نەزەرىيىۋى ئاساسقا ئىگە قىلىپ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىدە تۇرمۇشىمىزنىڭ ھەرقايسى قىسىملىرىدا ئالاھىدە نۇر چىچىپ پارلاپ تۇرماقتا.

ۋەتىنىنى سۆيەر ھەر كىشى

شىئىر

ئابدۇقادىر ئاكاتىسىپە (شىئىرچىسىپە)

يۈرسەكمۇ ۋەتەندىن يىراقتا .
كەتمەس ھېدى دائىم دىماقتا .
بالىلىقىم قالدى كوچاڭدا .
ئەسلەپ تۇرمەن دەردۇ پراقتا .

شەرىپىڭگە يازاي مەن داستان .
تۇپرىقى مۇنبەت باغۇبوستان .
پاردۇر ھەركىمنىڭ ئۆز ۋەتىنى .
ئۆز ۋەتەن ئۆزىڭگە گۈلىستان .

تالاي شائىر ۋەتەن دەپ يازغان .
قەلەم بىلەن ھېكمەتلەر قازغان .
ياخشىلارغا تىزىپ گۈلدەستە .
نامەرتلەرگە قولدا بازغان .

ۋەتەن دېمەك ئانا دېمەكتۇر .
دۇئا قىلىش ئالىي ئىلمەكتۇر .
ۋەتىنىنى سۆيەر ھەر كىشى .
ۋەتەننى سۆيگەن ساپ يۈرەكتۇر .

2016-يىلى 21-سېنتەبىر
شۋېتسىيە

شېئىر ۋە كېچە

شېئىر

ئارسلان باير (تۈركىيە)

كېچە
 ئېغىر ۋە ئاستا ئىلگىرلەيدۇ
 قەغەز لەرنىڭ ئارسىدا
 تۇمانلىق بىر ھېس چۆكىدۇ
 شېئىرنىڭ ئىچىگە
 سەزگۈلەر يوشۇرۇندۇ
 يېزىش كېرەك قورقماستىن
 كېچىنىڭ تۇمانلىق ھاۋاسىدىن
 بىر قەھۋە ئىچىملىك كېرەك
 سەنمۇ پۈتۈن شېئىرلارغا ھامىلە
 مەن تەنھا
 پۈتۈن ئۆي شېئىر
 قەغەز دۆۋىلىرىدىن
 ئۈستۈمگە ئۈستۈمگە كېلىدۇ
 تىترەك ۋە ئۈركەك بىر شامالنىڭ ئاۋازى
 شىرىن تۇيغۇلاردا
 چۆرگىلەيدۇ چۆرگىلەيدۇ
 بېشىم چۆرگىلەيدۇ

* «Mavinın Çılgılığı» ناملىق شېئىرلار توپلىمىدىن ئېلىندى

كەچۈر ئانا، مەن قىلالىمىدىم

قۇدرەت ئەزىز

چۈنكى مەن ئۇيغۇرنىڭ ئوغلى دېگەننىم.
ئوغلۇڭ مەنمۇ ئەسلىيەلمىدىم.

كەچۈر ئانا مەن قىلالىمىدىم.
تۇزۇڭنى يەپ تۇزلۇقۇڭنى چاقتىم.
يورۇقلۇققا سەن ئۇلاشتۇرغاننىڭ.
كۆر ئوغلۇڭ «ئاقنانچى» چارەسىز،
بۈرەككە ئەركىنلىك ئوتىنى ياقتىم.

كەچۈر ئانا مەن قىلالىمىدىم.
«سۇغا كىرسەڭ بەلگىچە» ئەجدادلاردىن؛
جاۋابى : كىردىم گەلگىچە ! ئەۋلادلاردىن.
يەتتىدىن يەتمىشكىچە ھالى بەرباتلاردىن.
بۇرت-ئاۋام، خەلىق-ئەلگىچە، بارى سەكراتلاردىن !

كەچۈر ئانا مەن قىلالىمىدىم.
باغرىمغا چىڭ باسالدىم.
تەسى كۈنلەردە راھەتتە يۈردۈم.
ياشلىقىمدا سەن ياشانغاندا،
ھالىڭدىن خەۋەر ئالالدىم.

كەچۈر ئانا مەن قىلالىمىدىم.
كىچىكىمدە يېتىلگەننىڭ،
بۇزغانلىرىمنى تۈلگەننىڭ،
يېقىلغىنىمدا يۈلگەننىڭ،
چوڭ بولغاندا يۈلىيەلمىدىم.

كەچۈر ئانا مەن قىلالىمىدىم.
يامانغا ئارلاشما ئوغلۇم دېگەننىڭ.
قېتىلدىم سېپىگە ، ماڭدىم يولىدىن،

ئەي ۋەتەنم، يىراق سۈرگۈنگاھ!

ئەخمەتجان ئوسمان

1

مەن قانچە رەت پاناھلاندىم ئۆزۈمدە
بېشىمغا بۇ بالدۇر كەلگەن تەنھالىقتا..
ھەمدە كۆزۈم، بەزى چاغلاردا،
ھەسرەتلىرىم جىمىققان ھامان
يۇمۇلار تېزلا،
ھېچ قالدۇرماي ماڭا «مەن تەنھا»
دەيدىغان پۇرسەت

2

ئېسىمنىڭ زېمىنىدىكى
شۇ قەدىمىي ئۆينىڭ بۇلۇڭ - پۇشقىقىدا

ئۆچۈپ قالغان جىنچىراغ توغرىسىدا
 بىر دەملىك خىيالدىن كېيىن،
 ئويغاتماقتا مېنى يوپۇن بىر تۇيغۇ
 زاۋال تاپقان كىتابلارنىڭ قۇرلىرى ئارا
 سەرسانلىق پەرىشتىسى سېھرىدە
 .«ئەي، ۋەتەنم... يىراق سۈرگۈنگاھ!»
 دەپ!
 ئېغىز ئاچقان قۇشلارنى ئىزدەش
 پەيتى ئەمدى كەلدى، دېگەندەك.

3

ئىستەيمەن بۇدەم
 ئۇنۇتسام دەپ قۇشلار قىلغان سۆزلەرنى،
 تاپسام دەيمەن
 قەدەملىرىم قانغان شۇ تۈن زېمىنىنى
 قانداقسىگە ئويلىماي ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلىغانلار ھەققىدە؟!
 چۈنكى ئاۋاز بۇرار مەندە يۈنۈلۈشنى
 مەن كۆرۈندۈم شۇڭا ئۆزۈمگە:
 گوياكى مەن قۇشلار قىلغان ئاشۇ سۆزلەر.

4

بۇ يەردە،
 شۇڭغۇماقتا مۇجىمەل ئاي
 كۆزلىرىمنى باسقان كەچكى شەپقەتە،
 تەجەللىيەت بۇلىقىدا باغاشلىغاندەك
 سەرسان ئىدىيەمنى.
 «قەدەم تاشلا مەن تامان!...»
 خىتاب قىلار ماڭا جىنچىراغ،
 «زاۋال تاپقان زېمىنىمدىن چىق ئەمدى،
 شۇنچە يارقىن ئاۋاز بىلەن ئېغىز ئاچقىن
 ئەركىن ھالدا:
 ۋەتەنم! - دەپ»

5

سۆز ھالىتى ئىچرە مەن
 كەلتۈرمەكتە ئىدىم كونا قۇياشمىنى ئەسلىگە،
 بارئىدى ھەم بەلكى زامانىنىڭ
 كۈندۈزدىنمۇ باشقا نەقىل كەلتۈرىشى،
 ئاپان بولدى، شۇڭلاشقا،
 چۈشەنگىلى بولمايدىغان، سەۋەپسىز بىر بۆرىدەك،
 ھەمدە بىر خىل گۇڭگاللىق كەبى
 بىز بۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان.
 مەن سورايمەن ئۆزۈمدىن شۇ لەھزە ھەققىدە
 قانداق زېمىن بولۇشى مۇمكىن؟!
 قۇلاق سالمەن: ئۇندا ئازاپ چاقىرماقتا،
 شۇنچە يىراق بىر جايدا،

ئويغىتىدۇ مەندە ھەتتا مۇساپىنىڭ ئىشتىياقىنى،
قەبرىلەردە قاغىرىغان شاخلارغا قونغان
قاغا ئۇندەك...
ئويلاندۇرۇپ مېنى دېڭىز كەڭلىكىنى،
سۈرگۈنگاھنىڭ مابەينىدە.
ئۇندا يەنە ماڭا ھامى شۇ قۇشلار
كەلگۈسى ئاراللاردىن بېرەر بېشارەت.

6

بەلكى قېتىپ قېلىشى شاماللارنىڭ
ئەتراپىڭلاردا،
ئەي، ئۇزاقلاپ كەتكۈچىلەر،
تەقدىردۇر تېرەن ئۆلۈمنىڭ كارسىزلىقىغا -
ئائىت بولغان ئېتىقادنىڭ تۈپەيلىدىن،
ھەمدە مەن ئۆزگە شەيئى ئەمەس،
پەقەت
ئۆزۈملا بولۇپ كەلگەن سەۋەبىدىن
شۇنداقتىمۇ،
بۈيۈك قۇشلار پەرۋاز ئەيلىگەن
سامالاردىن قەتئىينەزەر،
مەن يەنە تونۇش كۈيىنىڭ قاناتلىرى ئاستىدا
ئويغانغان دەمدە،
تەلتۆكۈس سۈكۈتۈمدە مەن تۇرغان زېمىن
ئىزتىراپقا چۈشكەن دەمدە،
كۆرمەكتىمەن
پۈتكۈل شەيئىلەر
ئايلىنماقتا ئەتراپىمدا زۈلمەتتە...

7

ئىزلەيدۇ تەن، شۇنداقتا،
كۆك تۇماندا تېمىسقىلاپ يۈرۈپ ئەرۋاھتەك،
خۇلاسىلاش ئۈچۈن ئازاب شەكلىدىن
ئاشكارىلانغان شەيئىلەرنىڭ يۆنۈلۈشىنى،
ھەم قايتىدىن تۈزەپ چىقىش ئۈچۈن چۈشنى،
ئىستەپ ئۇندا ئولتۇراقلىشىپ قېلىشنى،
ئاڭا ئىسىم ئاتا قىلىشنى...

8

قۇشلار شۇنچە پاناھلاندى قەلبىمدە
ۋۇجۇدىنى سۈر باسقان يىراق زاۋالدا...
ھەم كۆزلىرى، بەزى چاغلاردا،
خىياللىرىم جىمىققان ھامان،
يۇمۇلار تېزلا -
ھېچ قالدۇرماي ئاڭا ئوي - خىياللىرىنى
دەيدىغان پۇرسەت:
«گۈزەل ئىدى كۈندۈز تولمۇ...
نېمىدېگەن قاباھەت - ھە، بۇ

چېقىلماقتا قەدەملىرىڭ كولدۇرمىلىرى
 پاسىللىرىدا يۇرتلارنىڭ،
 ھەمدە ئايال ئەمچەكلىرى شورلىشىۋاتقان
 رۇجەكتىكى قۇياشنىڭ ئەكس ساداسى
 ئەتراپىڭدا ئۈزلىكسىز ياڭرىماقتا:
 ئەي...
 ۋەتەننىم....
 يىراق سۈرگۈنگاھ...!

1996-يىلى

تەنلىرىم ياپراق

تۇرغۇن ئالماس

دۈشمەننى بىلمەي، دوستۇم دەپ يۈرۈپ،
 بىر نامەرد زالىم قانخور ئەزدى يۈرەكنى.

ئويغان ئەي يايىم، رەقىپلەر يامان،
 ئەگەر ئويغانمىساڭ، يىغلاتۇر زامان.
 مېنىڭ چىرايىم، سارغايىدى سامان،
 ئەمدى مەن كەتتىم، سەن قالغىن ئامان.

تەنلىرىم ياپراق، تىترەپ توختىدى،
 يۈرۈگۈم دەردلىك ئەركىن سوقمىدى.
 چۈنكى ئەي يايىم، سېنىڭ ھالىڭنى،
 كۆردۈم پىغاندا، غۇنچە چاغىڭنى.

ئاستىلاپ ئۆسۈپ، ئۈنبەشكە كەلدىم،
 تېخىمۇ دەھشەت باستى پەلەكنى.

ئەقىللىق دېھقان

چۆچەك

بېرىڭلار « دېگەن يارلىق ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن بەگ دېھقاننى باشلاپ ئېتىزلىققا بېرىپتۇ. دېھقان تاسمىنى چۇۋۇپ بىر ئايلاندۇرغانىكەن، ئون بەش تاناپ يەرگە يېتىپتۇ. دېھقان بەگنى يەنە ئۈستەڭ يېنىغا بېرىشقا تەكلىپ قىپتۇ. ئۇلار ئۈستەڭنىڭ يېنىغا بارغاندىن كېيىن، تۈۋى يوق چېلەكنى ئۈستەڭگە قويۇپ ئۈستەڭنىڭ سۈيىنى بۆككەننىكەن، ئېرىققا بىر تاشلىق سۇ چىقىپتۇ. بەگ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، پادىشاھنىڭ دېھقانغا ئالدىغانلىقىنى سېزىپتۇ. يەر بىلەن سۇنى بەرمەي دېسە، پادىشاھنىڭ يارلىقى بار، شۇنىڭ بىلەن ئىلاجسىز يەر بىلەن سۇنى دېھقانغا بۆلۈپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ بۇ دېھقان ئالۋان - سېلىقتىن خالىي بوپتۇ. تۈۋى يوق چېلەكتىن چىققان سۇ يىل بويى دېھقاننىڭ ئېتىزىغا ئېقىپ، بىر ئۆمۈر غەمسىز ياشاپتۇ.

بۇرۇنقى زاماندا بىر يۇرتتا ناھايىتى نامرات بىر دېھقان ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ يىل بويى كىشىلەر ئىشىكىدە يىللىقچى بولۇپ ئىشلەيدىكەن. ئاخىر ئۇ يوقسىزلىقنىڭ دەردىگە چىدىماي، داد ئېيتىپ پادىشاھ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۇنى قوبۇل قىلىپ: - نېمە ئادەمسەن؟ - دەپ سوراپتۇ. - مەن يەيدىغانغا نېنىم يوق، كىيىدىغانغا كىيىم يوق نامرات بىر بىچارمەن، - دەپتۇ دېھقان. پادىشاھ:

- بۇ يەرگە كېلىشتىكى مەقسىدىڭ نېمە؟ نېمە تەلپىڭ بار؟ - دەپتۇ. دېھقان: - مېنىڭ تەلپىم يۇقۇرى ئەمەس. قولۇمغا يارلىق يېزىپ بەرسىلە، يۇرتۇمدىكى بەگلىرىم ماڭا كالا تېرىسچىلىك بىر پارچە يەر، بىر چېلەك سۇ بەرسە، ئۇنىڭدىن باشقا سىلىگە دەيدىغان تەلپىم يوق، پادىشاھى ئالەم، - دەپتۇ.

پادىشاھ، مەندەك بىر پادىشاھ ئۈچۈن، كالا تېرىسچىلىك بىر پارچە يەر، بىر چېلەك سۇغا يارلىق چۈشۈرۈش قانچىلىك ئىشتى، دەپتۇ. دە، بىر پارچە يارلىق يېزىپ، مۆھۈرىنى بېسىپ دېھقاننىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ. دېھقان تەزىم ۋە بىرمۇنچە رەھمەت - ھەشقاللا بىلەن ئوردىدىن كەينىچە مېڭىپ چىقىپ كېتىپتۇ. دېھقان ئوردىدىن چىققاندىن كېيىن، ئاۋۋال بىر پارچە كالا تېرىسى ۋە بىر دانە چېلەك سېتىۋاپتۇ، ئاندىن كالا تېرىسىنى ناھايىتى ئىنچىكە تاسما قىلىپ تىلىپتۇ، چېلەكنىڭ تۈۋىنى ئېلىۋېتىپتۇ، شۇنداق قىلىپ، بەگنىڭ ئالدىغا پادىشاھنىڭ يارلىقىنى كۆتۈرۈپ بېرىپتۇ. بەگ يارلىقنى قولىغا ئېلىپ قاراپ باقسا: «تەۋەيىڭلاردىكى بۇ دېھقانغا كالا تېرىسى چوڭلۇقىدا يەر، بىر چېلەك سۇ

پارىژدا تۇيغۇرچە سۆزلەش

ئىككى شېئىر

مۇتەللىپ سەيدۇللا (نورۇڭگىيە)

بىز ھەسرەت تۇيغۇسىدىكى ئاچارچىلىقتا
 مەۋجۇدلىقىمىز يىراقتىكى مىسكىن ئاۋازدا
 تارىخنىڭ دەرسى كېسىپ ئۆتەر رەستىلەر ئارا
 قۇياش نۇرى ئانى تاپتى مېنىڭ جىسمىمنى
 سىنا دەرياسى يۇيۇپ چىقتى روھىمنى
 سەنئەتنىڭ بۈيۈكلۈك دەۋرى
 ھەققانىيەتنىڭ دار ئالدىدىكى چۈشى
 سىزىلغان يوللار

مومىيادا قاتۇرۇلغان بىنالار
 سەلتەنەتنىڭ تاش قوراللار دەۋرى
 كۈچىدىكى ئاشكارىلانغان مۇھەببەت
 گۈل رەڭگىدە سۆزلەيدىغان كۈچلەر
 قانلىق ھەم شانلىق تارىخقا شاھىد مۇزىيلار
 ئېگىزلىكىدىن شۆھرىتى بۈيۈك مۇنار تاش كېسەككە ئايلانغان زەپەر دەرۋازىسى
 خۇددى مېنىڭ ئۈچۈن چۈشتەكلا

ئاتونۇش تىل
 ئاتونۇش شەھەر
 ئاتونۇش ئاسمان
 ئاتونۇش بولۇت
 ئىشقىلىپ بارلىق ئاتونۇشلارنىڭ ھەسرەتى
 مېنى يىراق تەكلىماكانغا سۆرەپ ماڭماقتا
 دېڭىزغا ئايلانغان ئادەملەر
 ئادەمگە ئايلانغان دېڭىز
 تىللارنىڭ قورشىۋىدا قالغان بىز
 تەنھالىقنى پارچىلاپ تاشلىدىم بۇ شەھەردە
 قىتئەلەر

ئېرىقلار
 دىنلار گىرەلەشمە جەڭ بۇلۇپ ئاقماقتا
 كۈچىدىكى ھىجايلىق ئايال
 ئۇنىڭغا يانداش يالىڭاچ تەنلىك ئايال
 سوئال ۋە سوراق
 ھەسرەت ۋە ئازاپ

بەخت ھەم بەختسىزلىك بۇ شەھەردە جىپسىلاشماقتا
 بۇ شەھەرگە مەن مۇساپىر
 بۇ شەھەر ماڭا ئاتونۇش
 بۇ شەھەرگە مەن تىلغا ناقسى
 بۈگۈن بىز بۇ يەردە ياشاۋاتىمىز
 ھاياتنىڭ تەڭلىك تارازىسىدا
 پارىژ قەدىمىيلىكىنىڭ يېڭى تېڭى
 بۈگۈننىڭ قەدىمىي يولى

مەن پارىژدا مۇرەككەپ بىر ئازاپلىق تۇيغۇنىڭ قارشىسىدا
 روھىمنى ئىزدەپ كىتىپ قالدىم
 ساماۋى چۈشلەردىكى تەكلىماكانغا دۈملەنگە
 ئاقشەت...
 بارلىق قورشاولارنى بۆسۈپ چىقىپ
 ساناشنى باشلىۋەتتىم ئېغىل مۇنارنىڭ پەلەمپىيىنى
 مېنىڭ ئانا تىلىم...
 مېنىڭ جان تىلىم...
 مېنىڭ قان تىلىم ئۇيغۇر تىلىدا.

سۆيگۈ كېمىسى

ئۇ چوقۇم ئىككى ياكى ئۈچ مېتىر
 بەلكىم ئۇنىڭدىن بۈيۈك
 ياكى ئاياقلىرىم پاتقان يەرچىلىك...

تونۇش كېچىلەر مۇسەللەس ئىچەر
 مەستخۇش بولۇپ يىغلايدۇ دۇنيا
 بىرچۈپ يۈرەكنىڭ ئۆكسۈشلىرىدە...

بىز چىققان سال ئايلىنىدۇ بۈيۈك كېمىگە
 سەن گۈل رەڭگىدە پىچىرلىغاندا
 سۆيگۈدە دۇنيانىڭ چاچلىرىنى تاراپ تۇرۇپ...

تاشلاپ ماڭمىز سۆيگەن ھەم سۆيۈلدۈرگەننى خۇددى جان بولسا دېگەندەكلا
 ئۇخلىتىپ قۇيۇپ بار تەسەۋۋۇرىمىزنى ...

تۇغماس كېچىلەر پىچىرلاپ تۇرۇپ
 سۆزلىمەكتە ھەقىقەتلەرنى
 تەۋەككۈلدە ئېچىلمايدۇ «گۈل» دەپ ...

بىز ھەيدەپ كەلدۇق بۈيۈك كېمىنى
 قاچىلاپ دۇنيادىكى بارلىق سۆيگۈنى...

بۇ سۆيگۈ بۈيۈك بىر كېمە
 پانتقۇزىدۇ پۈتكۈل دۇنيانى
 ئىزدەپ تاپارسەن پاراللىل نۇر ئارىسىدا...

ئاي ۋە قۇياشقا ئايلىنىپ كەتتۇق
 بۈيۈكلەرنىڭ دۇئاسىدا...

سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى

ئابلەككىجان سابىت ئوغلان

جانىم ئاتا- جانىم ئانىجان ،
سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى .

سېغىنىمەن قېرىنداشلارنى ،
بىرگە ئۆسكەن دوست-ئاداشلارنى .
يىشىللىققا پۈركەنگەن شۇنچە ،
دەل-دەرەخ ۋە ئېتىزلىقلارنى .
ئاي ۋە تىنىم مۇقەددەس تۇپراق ،
ساڭا يەتمەك ئەمەستۇر يىراق .
جانىم ئاتا- جانىم ئانىجان ،
سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى .

ھەر دائىما دۇئا قىلىمەن ،
مەن ۋە تەننىگە چوقۇم يېتىمەن .
شۇ سېغىنغان ئاتا- ئانىمنىڭ ،
قوللىرىغا قانماي سۈيۈمەن .
ياشقا تولغان يۈز-كۆزلىرىمگە ،
قوللىرىنى تويماي سۈرتۈمەن .
جانىم ئاتا- جانىم ئانىجان ،
سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى .

نالە قىلار قايغۇ- پىغانلار .
سېغىنىشقا بىرەلمەس بەرداش ،
مېھرىڭىزدىن ئايرىلغان يۈرەك .
جانىم ئاتا- جانىم ئانىجان ،
سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى .

تەلمۈرىمەن مەشرىققە قاراپ ،
ئاي ۋە تەن دەپ ئۇنىسىز پىچىرلاپ .
ھەدە- سىڭلىم ، قېرىنداشلىرىم ،
دوستلىرىمنى غايىپ قۇچاقلاپ .
ئاكام بىلەن ئىنىم كۆرۈنمەس ،
ئاي يۈرەكىم بولدىغۇ زەرداپ .
جانىم ئاتا- جانىم ئانىجان ،
سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى .

سېغىنىمەن ئېقىن سۇلارنى ،
زەرەپشان ۋە تارىم دەريانى .
تەلمۈرۈمەن يىراق- يىراققا ،
كۆرمەك بولۇپ شۇ تەڭرىتاغنى .
تەكلىماكان قۇملىرى باسسۇن ،
سىرغىپ چۈشكەن كۆز ياشلىرىمنى .

توخنىماستىن خىيال سۈرۈمەن ،
تاپالمايمەن مۇڭداشلىرىمنى .
مۇساپىرلىق ئەزدى يۈرەكىنى ،
تاپالمايمەن قانداشلىرىمنى .
كۆزلىرىمدىن ئاقتى ياشلىرىم ،
سېغىنىشقا بىرەلمەي بەرداش .
جانىم ئاتا- جانىم ئانىجان ،
سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى .

ئازاپلاردا ئۆتمەكتە كۈنۈم ،
كۆز يۇمماستىن ئۆتمەكتە تۈنۈم .
سېغىنىمەن سىمايىڭلارنى ،
كۆز ئالدىمدا بالىلىق كۈنۈم .
تامچە مېھرىڭ ئۈچۈن تەشنا مەن ،
مەلھەم بولغاي ئاجىز يۈرەككە .
جانىم ئاتا- جانىم ئانىجان ،
سۈرتۈپ قويۇڭ كۆز ياشلىرىمنى .

كۈچلاردا تەنھا يۈرۈمەن ،
ھەمراھ ماڭا سانسىز خىياللار .
ۋەتەن ئىشقى چۈشكەن يۈرەكتە ،

ئىلى دەرياسى

ئەكرەم ھاشىموۋ (ئۆزبېكىستان)

داڭلىق شائىرىمىز خېلىل ھەمرايېۋنىڭ توغۇلغانلىقىنىڭ 90 يىللىقىغا بېغىشلايمەن

باغرىڭنى مىڭ پارە قىلىپ ياڭرىغاندا مۇڭلۇق «زۇنۇن» ،
سەن ئۈچۈن ياراتتى خەلقىڭ بۇيۇك مۇقام ساداسىنى .
ۋەتەن ئىشقىدا يانغان زۇرۇڭگۈڭ بولماس خار سېنىڭ ،
ھېچ بىر زۇرەك ساقلىيالماس سەنچىلىك ئۆز ۋاپاسىنى .

تۇر شائىر قوپ ياتىمىغىن ، دەرتەن ئۇيغۇر خەلقىڭغا باق ،
شۇم رەقىپلەر كۆكسىگە ئاتقىن غەزەپ ئوق- ياسىنى .
ۋەتەن ئازاتلىقىن كۆرەلمەي ئۆتۈپ كەتتىڭ سەن بۈگۈن ،
مەڭگۈلۈك سۆيگەن خەلقىڭ ئۈنۈتماس خېلىل ھەمراىمىنى .

شائىر سەن سۆيۈپ ئۆتتۈڭ شانلىق ئىلى دەرياسىنى ،
غەزەل بوستانىدا ياشانتىڭ ، گۈزەل ئۆسەك ۋادىسىنى .
تارىخىڭنى ۋاراقلاپ چەككەندە مىڭ زار- پەرىيات ،
شېئىرىڭ بىلەن ياراتتىڭ يېزىپ خەلقىڭ نىداسىنى .

دۈشمىنىڭدىن ئۆچ ئاللاماي زۇرگۈنىڭدا سەن شۇ كۈن ،
نې باتۇر پەرزەنتلىرىڭ بەردى ئۇنىڭ ژازاسىنى .
مۇھەببەت بېغىدا سەندەك داستان ياراتقان كىم بار ،
ھەمرايۇ- زۇھرا بولۇپ قىلدىڭ ژان پىداسىنى .

ھېسام چاقچاقلىرى

ئۇقماپتىمەن

ھېسامدىن ۋەلسېپت منىپ ئالدىراش كېتىۋاتاتتى. تار يولدا ئېشەك مىنگەن بىرسى يولنى بوشاتماي مېڭىۋەردى. ھېسامدىن زەردە بىلەن قوڭغۇراق چىرىڭلىتىۋەرگەن ئىدى، ھېلىقى كىشى ئاخىرى كەينىگە بۇرۇلدى- دە:

— بەللى بۇرادەر، ئېشەككىمۇ قوڭغۇراق چىرىڭلىتامدىكەن — دەپ كۈلدى.

— كەچۈرسىز — دېدى

ھېسامدىن يانداپ ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكىمۇ ئېشەك ئىكەنلىكىنى ئۇقماپتىمەن.

مەلۇمات

بىر مەشرەپتە ھېسامدىننىڭ چاقچاقلىرىغا قايىل بولغان بىراۋ ئۇنىڭ مەلۇماتىنى سورايتۇ:

— بۇرادەر، ئوقۇغانمۇسىز؟
— ئوقۇغان، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھېسامدىن خاتىرجەم ھالدا.
— نەچچە يىل ئوقۇغان؟
— بىرىنچى سىنىپتا يەتتە يىل ئوقۇغان.

ھېسامدىننىڭ گېپىگە ھەيران بولغان ھېلىقى كىشى يەنە سورايتۇ:
— قايسى دەرسنى ياخشى كۆرەتتىڭىز؟

— تەنەپپۇسنى، — دەپ يەنىلا خاتىرجەم ھالدا جاۋاب بېرىپتۇ ھېسام.

ئېشەك ۋە تەخەي

باشقىلارنى كەمىستىشىپلا ياخشى كۆرىدىغان بىر مەنەنچى كىشى

ھېسامدىن بىلەن كوچىدا كېتىۋېتىپ ئۇنى زاڭلىق قىلماقچى بولۇپتۇ:
— ھېسامدىن، تەخەيدەك ماڭماي تۈز ماڭساڭلار بولمامدۇ؟
ھېسامدىن دەررۇ جاۋاب بېرىپتۇ:
— سىزگە ئەگىشىپ ماڭغاندىن كېيىن تەخەيدەك ماڭماي نېمە ئىلاجىم بار؟

ئوبدان مەسلىھەت

ھېسامدىننىڭ خوتۇنى جىلىخور ئايال بولۇپ ھەدىسىلار سوقۇشۇپ، ياقىسىغا ئېسىلىدىكەن.
بىر كۈنى ئايالى ھېسامدىنغا كۆينەك تىكىپ بەرمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ بويى، يېڭىنى ئۆلچەشكە باشلاپتۇ. ئۆلچەش بويىغا كەلگەندە، ھېسامدىن دەررۇ ئۆزىنى قاچۇرۇپتۇ.
— بولدى خوتۇن، ياقىنى ئۆلچەپ ئاۋرە بولما.

— ھوي نىمىشقا؟ — ھەيران بولۇپتۇ خوتۇنى.

— ياقىسىنى خالىغانچە كىچىك تىكسۈەر، — دەپتۇ ھېسامدىن پەرۋاسىزلا، — ئىككىلا قېتىم سوقۇشساڭ سوزۇپ جايىغا كەلتۈرۈپ قويىسەن.

قوڭغۇراق چىرىڭلىمىغان بىلەن

ھېسامدىن بازادا ئايلىنىپ يۈرۈپ بىر ۋەلسېپت سودىسىغا دۇچ كېلىپ قاپتۇ. دەللال جىقراق چاي پۇلى ئېلىش نىيىتىدە كونسىراپ كەتكەن ۋەلسېپىنى يالغاندىن ماختاشقا باشلاپتۇ. ئالغۇچى ۋەلسېپىنىڭ قوڭغۇرىقىنى ئۇرۇپ كۆرۈپ:
— قوڭغۇراق چىرىڭلىمايدىكەنغۇ؟ — دەپ سورايتۇ.

شالاخشىپ كەتكەن ۋەلسېپىنى قىممەت باھادا ساتماقچى بولغان دەللالغا غەزەپلىنىپ تۇرغان ھېسامدىن گەپكە ئارلىشىپ:
— ئوبدانراق قاراڭ ئاكا، — دەپتۇ ئالغۇچىغا، — قوڭغۇرىقى چىرىڭلىمىغان بىلەن باشقا يېرى چىرىڭلاپ تۇرمامدۇ.

ئەپچىللىك

ھېسامدىن سەنئەتچى ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ سەھنىدە بوۋاي رولىنى ئوينىۋاتقاندا تۇيۇقسىزلا ياسىما ساقىلى ئۇزۇلۇپ قولىغا چىقىپتۇ. شۇ خەتەرلىك پەيتتە ھېسامدىن دەرھال ئىشىنى گەپ بىلەن ئوڭشاپ:
— توۋا، خالايتتى كۆرىڭلارمۇ، قېرىغاندا ساقالغىمۇ كۈيە چۈشىدىكەن. — ھە؟! — دەپتۇ- دە، ساقالنى يانچۇقىغا سېلىپ رولىنى داۋام ئەتكۈزۈۋېرىپتۇ.

تويدا يەيمىز دېگەنغۇ

ھېسامدىن كىچىك ۋاقتىدا ئانىسى ئۇنى توپغا بىللە ئېلىپ بېرىپتۇ. ھېسامدىن ھەدىسىلا داستىخاندىكى مەزەلەرنى كۆرسىتىپ:
— ئاپا، ئاۋۇنىڭدىن، ئاپا، ماۋۇنىڭدىن، — دەپ قەغىش قىلىۋېرىپتۇ.
خەقنىڭ ئالدىدا نومۇس قىلغان ئانىسى چاندۇرماي يېنىدىكى ئايالغا دەپتۇ:
— بالا دېگەن قىزىقتە، ئۆيدىغۇ كەمپىت بەرسىمۇ يېمەيدىغان....
ھېسامدىن دەررۇ ئانىسىنىڭ گېپىنى بۆلۈپتۇ:
— نەدە، ئۆزەڭ توپغا بارغاندا يەيمىز دېگەنتىڭىز!

دىدار غەنىمەت

م. توختاخۇنوۋ، د. روزىبېۋا (قازاقىستان)

دوستلار بىلەن بىللە بولغاندا،
دەم غېنىمەت - دىدار غېنىمەت.
ئەقىل، بىلىم دايم مەدەتكار،
شۇڭا ھەممە ئاڭا ئىنتىزار.
مەخسەتلەرگە يېتىش يولىدا،
ئامەت، ئۇتۇق بىزگە بولسۇن يار.

چىن دوستلۇقتىن تىزىپ گۈلدەستە،
قول تۇتۇشۇپ ئىناق ياشايمى.
سەمىمىيەت بىلەن بەس - بەستە
كېلەچەككە قەدەم تاشلايمى.
قەلبىمىزدە يانسۇن تا ئەبەد،
سېغىنىش ھەم مېھىر - مۇھەببەت.

شېئىرلار

فەرىدە ئەفرۇز (ئۆزبېكىستان)

قۇشلار ئۈچۈن مەڭگۈلۈك ئۇۋا،
ھوقۇشلارغا شاد - خۇرام ماكان،
ئىككىمىزنى داندەك يەنچىگەن،
ئۇنتۇلغان تۈگمەن.

سەن ئەۋەتكەن بۇلۇتلار

سەن ئەۋەتكەن بۇلۇتلار
ئاپاق ۋە يۇمشاق،
كاشكى، قارا بولسا.

سەن ئەۋەتكەن بۇلۇتلار
پۈرىكىمگە كىرمەكتە ئۈزۈپ،
كاشكى، ئۆتۈپ كەتسە.

سەن ئەۋەتكەن بۇلۇتلار
يامغۇرسىز، قۇرغاق...
كاشكى، ياش تۈكسەم.

مەن ئۆزى كىمەن

مەن ئۆزى كىمەن،
تاشلاندىق قۇدۇق،
يامغۇرلارنىڭ ئېسىدىن چىققان،
بېلىقلىرى ئۇسساپ جان بەرگەن،
قۇمۇشلىرى ئويۇپ نەيلەنگەن،
تاشلاندىق قۇدۇق.

سەن ئۆزى كىمەن،
سۇغا چۆككەن تاش،
قىيالارنىڭ يادى ئۆچۈرگەن،
تەۋرەشلەردە توپ - توپ تۆكۈلگەن،
چوققىلاردىن مەڭگۈ ھەيدەلگەن،
سۇغا چۆككەن تاش.

ئىشىق - ئۇ نېمە؟
ئۇنتۇلغان تۈگمەن.
دۇنيالارنىڭ ئەسلىرىدە يوق،

«100 مەشھۇر ئۇيغۇر» ناملىق كىتاب نەشر قىلىندى

2017-يىلى 10-ئايدا «100 مەشھۇر ئۇيغۇر» ناملىق كىتاب ئىستانبۇلدىكى «سۇتۇق بۇغراخان» نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. جەمئىي 2 تومدىن تەركىب تاپقان كەڭ ھەجىملىك بۇ تارىخى ئەھمىيەتكە ئېگە قىممەتلىك ئەسەر، مۇستەقىل تەتقىقاتچى مۇھەممەتتۇرسۇن ئەمەت ئۇيغۇر ئەپەندىنىڭ توققۇز يىللىق جاپالىق ئىشلىشى ۋە ئەستايىدىللىق تەتقىق قىلىشى ئارقىلىق ۋۇجۇتقا كەلدى. ئاپتور بۇ قىممەتلىك تارىخى ئەھمىيەتكە ئېگە ئەسىرىنى يېزىش جەريانىدا ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە ئەستايىدىللىق ۋە سەۋرچانلىق بىلەن ئىزدەنگەن بولۇپ، ئۇيغۇرچە يېزىلغان مەنبەلەر بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، يەنە يىراق شەرق، ئوتتۇرا ئاسىيا، ئامېرىكا ۋە ياۋروپا قاتارلىق رايونلاردىكى ئېلان قىلىنغان مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلەردىنمۇ پايدىلانغان. بۇ جەرياندا نۇرغۇنلىغان ۋەتەن ۋە مىللەتپەرۋەر ئۇيغۇر زىيالىيلىرىنىڭ ئەسەر توپلاش ۋە تەرجىمە قىلىشى قاتارلىق مۇھىم خىزمەتلەردە قوللاپ قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشكەن.

گەرچە نەچچە مىڭ يىللىق تارىخىمىزدا مىڭلاپ داڭلىق شەخسلەر ياشاپ ئۆتكەن بولسىمۇ، ئاپتور قولغا كەلتۈرگەن ئەسەرلەرگە ئاساسەن ئالدى بىلەن بۇ 100 مەشھۇر شەخسنى تونۇشتۇرغان. ئاپتورنىڭ بۇ كىتابنى يېزىشتىكى ئاساسى مەقسىتى، مىللىتىزگە ۋە كەلگۈسى ئەۋلادلارغا تارىخىمىزدا ياشاپ ئۆتكەن مۇھىم كىشىلەرنى تونۇشتۇرۇش، شۇنداقلا بۇنىڭدىن كېيىنكى تەتقىقاتچىلارغا ئۇيغۇر تارىخىدا ياشاپ ئۆتكەن شەخسلەرىمىز ھەققىدە ئىزدىنىش ۋە تەتقىقات قىلىش ئۈچۈن ئاساس يارىتىپ بېرىش. بۇ سەۋەبتىن بۇنىڭدىن كېيىن بۇ خىلدىكى تەتقىقاتلارنىڭ ئېلان قىلىنىشى ۋە نۇرغۇنلىغان شەخسلەرنىڭ تونۇشتۇرۇلىشى مۇقەررەر.

توپلامغا كىرگۈزۈلگەن شەخسلەر تۆت پىرىنسىپقا ئاساسەن كىرگۈزۈلگەن بولۇپ بۇلار: 1. ئۇيغۇر بولۇشى؛ 2. تارىختا ئۆتكەن رىئال شەخس بولۇشى؛ 3. ئىجابىي شەخس بولۇشى؛ 4. تۇغۇلغان يىلى رەت تەرتىپى بويىچە رەتكە تىزىش بۇ كىتابنى يېزىش جەريانىدا خەلق ئەدەبىياتىمىز ناھايىتى مۇھىم ئەھمىيەت بېرىلگەن. چۈنكى خەلق ئەدەبىياتى بىر مىللەتنىڭ ئەدەبىياتىدا باشلامچى زانىر بولۇپ، ئۆز تارىخى بىلەن چەمبەرچەس باغلانغان. قىرغىز خەلقىنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچىسى چىڭگىز ئايماتوۋ خەلق ئەدەبىياتىنىڭ ئەپسانە تۈرى ئۈچۈن «ئەپسانە خەلقىنىڭ قەلبىدە خاتىرە بولۇپ، ئاجايىپ گۈزەل شەكىللەر ئارقىلىق ئۇلارنىڭ تۇرمۇش تەجىربىلىرىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ پەلسىپىسى ۋە تارىخىنى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ كېيىنكىلەرگە قالدۇرغان ۋەسىيىتىنى ئىپادىلەيدۇ» دەپ چۈشەندۈرگەن.

بىرىنچى تومغا كىرگۈزۈلگەن شەخسلەر ئالدى بىلەن مىلادىدىن بۇرۇنقى 7-ئەسىردە ياشىغان ئۇيغۇرلارنىڭ ئەپسانىۋى خاقانى، تۈرك دۇنياسىنىڭ ئەپسانىۋى ھۆكۈمدارى ئالىپ ئەرتۇڭادىن باشلاپ تاشخۇنۇمغىچە، ئىككىنچى تومغا ئابدۇقادىر داموللامدىن باشلاپ زەيدىن يۈسۈپكىچە ۋە بۇ 100 شەخسكە قوشۇمچە قىلىپ غازى باي، مۇھەممەد بىننى ئابدۇللا خاراباتى، ئەھمەد شاھ قارقاش، سەلەي چاققان، توختى جانباز، ئىمىر ھۈسەيىن قازى ھاجىم، يۈسۈپبەگ مۇخلىس، خېۋىر تۆمۈر، ئابدۇرېھىم ئەھمىدى ۋە كۈرەش كۈسەن، ... قاتارلىق شەخسلەر كىرگۈزۈلگەن.

ئالمۇتادا «تەكلىماكان» ژۇرنىلىنى تونۇشتۇرۇش پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى

«تەكلىماكان» ژۇرنىلىنىڭ دۇنياغا كېلىش تارىخى ھەم ئۇنى نەشر قىلىشنىڭ ئاساسىي مەقسەتلىرى ئۈستىدە توختالدى.

مۇراسىمدا سۆزگە چىققان پېشقەدەم ژۇرنالىست ئابدۇكېرىم تۇردىياروف ھەرقانداق بىر گېزىت ياكى ژۇرنالنىڭ خەلقنىڭ تارىخىنى، مەدەنىيىتىنى، تىلىنى، ئۆرپ-ئادەتلىرىنى، ئەدەبىياتىنى تەرغىب قىلىشتا مۇھىم رول ئوينايدىغانلىقىنى، كېلەچەكنىڭ ياشلار قولىدا بولسىمۇ، ئەمما ھازىر ياشلاردا مىللىيلىكنىڭ سۇسلىشىپ كېتىپ بارغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن ياشلارنى تەربىيەلەش مەسلىسىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈش لازىملىقىنى بىلدۈردى.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى ئېرشات ئەسمەتوف ھازىرقى زاماندا بىرەر گېزىت، ژۇرنال ياكى كىتاب نەشر قىلىشنىڭ قىيىنلىشىپ كەتكەنلىكىنى، ئۇيغۇر مىللىي مەتبۇئاتىنى قوللايدىغانلارنىڭ ئازلاپ كېتىۋاتقانلىقىدىن

بۇ يىل 26-ماي كۈنى ئالمۇتادىكى خەلقئارا يېڭى تېخنولوگىيە ئۈنۈپىرىستېتىنىڭ مەجلىسى زالىدا ئۆزبېكىستان پايتەختى تاشكەنتتە بارلىققا كەلگەن «تەكلىماكان» ژۇرنىلىنى تونۇشتۇرۇش مۇراسىمى بولۇپ ئۆتتى. مۇراسىمنى «تىنچلىق دۇنياسى» خەلقئارالىق قازاق ئىجادىي بىرلەشمىسى ئۇيۇشتۇردى. ئۇنىڭغا ئۇيغۇر زىيالىيلىرى، ھەرقايسى ئاممىۋى جەمئىيەتلەر ۋەكىللىرى، شەھەر-يېزىلاردىكى يۇرت-جامائەت ئاكتىپلىرى قاتناشتى.

«تەكلىماكان» ژۇرنىلىنى تونۇشتۇرۇش مۇراسىمىغا رىياسەتچىلىك قىلغان مىللەتلەر دوستلۇقى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى ئارتېپكىن ئىبراھىموف كېيىنكى چارەك ئەسىر مابەينىدە ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇيغۇرلىرى ئارىسىدىكى مەدەنىي ئالاقىلەرنىڭ ئۈزۈلۈپ قالغانلىقىنى، تاشكەنتتە «تەكلىماكان» ژۇرنىلىنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى بىلەن ئەنە شۇ ئالاقىلەرنى تىكلەش مەقسىتىدە ئۇنىڭ باش مۇھەررىرى ئابدۇلجان بەرايېفنىڭ قازاقىستانغا قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىنى بىلدۈردى.

دەسلەپ سۆزگە چىققان ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى يېنىدىكى كېڭىشىنىڭ رەئىسى، تېخنىكا پەنلىرىنىڭ دوكتورى ئابدۇلجان بەرايېف سوۋېت دەۋرىدە ۋە مۇستەقىللىقتىن كېيىنكى يىللاردا ئۆزبېكىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ۋەقەلەر،

قاتتىق تەشۋىشلىنىدىغانلىقىنى ئىلگىرى سۈردى. ئۇ يەنە قىرغىزىستاندا، ئۆزبېكىستاندا مىللىي مەكتەپلەر، مەتبۇئات، تياتىر، ئوقۇش ئورۇنلىرى ۋە باشقىلار يوق بولغانلىقتىن، ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي كىملىكىنى ساقلاپ قېلىش مەسىلىسىنىڭمۇ جىددىي ئەھۋالدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئىلگىرى سۈردى.

يازغۇچى ئىلاخۇن جەلىلوف ئەدەبىياتسىز مەدەنىيەتنىڭ بولمايدىغانلىقىنى، مەدەنىيەتنىڭ ھەر قانداق بىر مىللەتنىڭ ئاساسىي بەلگىسى ئىكەنلىكىنى، ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر يۈسۈپ خاس ھاجىينىڭ «كىم نۇرغۇن بېرىلسە كۈلكە-چاقچاققا، شۇ خەلق ئايلىنار نادان، ئاخماققا» دېگەن سۆزلىرىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، خەلقنىڭ دىققىتىنى كۆپرەك ئويۇن-تاماشاغا ئەمەس، بەلكى مىللىي مائارىپى، ئەدەبىياتى، سەنئەتى ھەم مەنىۋى، ھەم ماددىي قوللاشقا ئاغدۇرۇشنىڭ مۇھىملىقىنى كۆرسەتتى.

«تۇران دۇنياسى» جەمئىيەتلىك فوندىنىڭ رەئىسى كارلىن مەخپىروف بولسا، مەزكۇر ژۇرنالنى جۇمھۇرىيەتلەر ئارا، يەنى قازاقىستان، ئۆزبېكىستان ۋە قىرغىزىستان ئارا ئورتاق نەشر-ئەپكارغا ئايلاندۇرۇش تەشەببۇسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەزكۇر يىغىندا سۆزگە چىققان باشقا زىيالىيلارمۇ بىرلەشمە ۋەكىللىرى، يۇرت-جامائەتچىلىك ئاكتىپلىرى ئۇيغۇرلارنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى ھەققىدە ئۆز قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھەممىسى «تەكلىماكان» ژۇرنىلىنى ھەر جەھەتتىن قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

يىغىندا يەنە داڭلىق ژۇرنالىست ئابدۇكېرىم تۇردىياروف ۋە «تەكلىماكان» ژۇرنىلىنىڭ باش مۇھەررىرى ئابدۇلجان بەرايىف بۇرۇن نەشر قىلىنغان ژۇرناللارنىڭ ئاقىبەتلىرى ۋە بۇ يىڭى ژۇرنالنىڭ ئىستىبالى ھەققىدە مۇھىم سۆزلەرنى سۆزلەپ ئۆتتى.

ئۆزبېكىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى ئەلشىر ناۋائى بىلەن زەھۇرۇددىن مۇھەممەد بابۇرنى خاتىرىلىدى

مەكتەپلەردە دەرس قىلىپ ئوقۇتۇلغانلىقىنى، ھەممە ئۆيدە دېگۈدەك ناۋائى ۋە بابۇرنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ بارلىقىنى تەكىتلەپ ئۆتتى. يىغىندا بۇ ئىككى ھەققىدىكى قىسقا فىلىملەردىن ئارىيەلەر قويۇلدى ۋە ناۋائىنىڭ غەزەللىرى بىلەن ئېيتىلغان ناخشىلار ياڭرىتىلدى. باش ئەلچىدىن كېيىن ئىستانبۇل ۋالىسى گۈنگۈر ئازىم تۇنا ئەپەندىم ۋە بەزى ئاممىۋى تەشكىلات رەھبەرلىرى سۆز قىلغاندىن كېيىن ئاكادېمىيەن ۋە تەتقىقاتچىلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئىككى ئالىم ھەققىدىكى ئىلمىي تەتقىقاتلىرىنى سۆزلەپ ئۆتۈشتى. تۈركىيىدە ماگىستىرلىق ۋە دوكتورلۇق كەسپى بويىچە ئوقۇۋاتقان نۇرغۇنلىغان ئۆزبېكىستانلىق، ھىندىستانلىق ۋە چەتئەللىك بەزى ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۆز تەتقىقاتلىرىنى تەقدىم قىلدى. يىغىندا بۇ ئىككى ئالىمنىڭ شېئىرلىرى دىكىلىماتسىيە قىلدى ۋە غەزەللىرىگە ئاساسەن ئورۇنلانغان ناخشىلار ئۆزبەك ئوقۇغۇچىلار تەرىپىدىن ئورۇنلاندى. شۇنداقلا ئالىملار ھەققىدىكى ھۆججەتلىك فىلىملەر قويۇلدى. يىغىندا ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان تۈركىيىدە تۈرك دۇنياسى ناخشىسىنى ئوقۇش بىلەن تونۇلغان داڭلىق خەلق ناخشىچىسى بۇنيامىن ئاقسۇڭگۈر ئەپەندىم ئۆزبېكچە ناخشا ئورۇنلاپ بەردى. يىغىندا يەنە ئۆزبېكىستان كۈلتۇرى ۋە تارىخى ناملىق رەسىم كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزۈلدى ۋە قاتناشقۇچىلارغا پولى ئىكرام قىلىندى.

ئۆزبېكىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى ئەلشىر ناۋائى بىلەن زاخارۇددىن مۇھەممەد بابۇرنى خاتىرىلىدى. ئۆزبېكىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن، تۈركىيىدە ئوقۇۋاتقان ئۆزبېكىستانلىق ئوقۇغۇچىلار ئىستانبۇل، كونىيا، سامسۇن، ئەرزۇرۇم، ساكاريا ۋە كوچالى قاتالىق شەھەرلىرىدە جەم بولۇپ چاغاتاي ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ مۇھىم پېشىۋالىرىدىن نىزامىددىن ئەلشىر ناۋائى بىلەن زاھىرۇددىن مۇھەممەد بابۇرنى خاتىرىلەش ئۈچۈن، «ئەجداتلىرىمىزنىڭ ئىزدىن: ناۋائى ۋە بابۇر» تېمىلىق خاتىرىلەش پائالىيىتى ئېلىپ باردى. ئۆزبېكىستان ئوقۇغۇچىلار بىرلەشمىسى ۋە خەلىقئارا ئوقۇغۇچى فوندى بىرلەشمىسىنىڭ بىرلىكتە ئىستانبۇلدا تەشكىللىگەن خاتىرىلەش پائالىيىتى ئىستانبۇل ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ يىغىن زالىدا ئۆتكۈزۈلدى. يىغىندا ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئىستانبۇل باش ئەلچىسى، ئىستانبۇل ۋالىسى، ئىستانبۇل ۋە ئىستانبۇل سىرتىدىن نۇرغۇنلىغان تۈركىيەلىك ۋە چەتئەللىك ئاكادېمىيەلەر، تەتقىقاتچىلار، ئاممىۋى تەشكىلات باشلىقلىرى ۋە نۇرغۇنلىغان ئۆزبېك، تۈرك ۋە چەتئەللىك ئوقۇغۇچىلار قاتناشتى. يىغىن ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى ئىستانبۇل باش ئەلچىسى شۆھرەت ئامىنوۋ ئەپەندىنىڭ ئېچىلىش نۇتۇقى بىلەن باشلاندى. باش ئەلچى نۇتۇقىدا بۇ ئىككى ئۇلۇغ ئالىمنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ئۆزبېكىستاندا ھەممە

يىغىندىن كۆرۈنۈشلەر

«ئۇيغۇر زىيالىيلرىنىڭ ئۇچرىشى ۋە ئۇيغۇر مۇتەپەككۇرلارنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» ئۆتكۈزۈلدى

بۇ ئۇچرىشىشتا تۈركىيىدىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار دۇچ كېلىۋاتقان ئوقۇش، تۇرمۇش ۋە خىزمەت تېپىش قاتارلىق جەھەتلەردىكى بىر قاتار مەسىلىلەر مۇزاكىرە قىلىندى. بۇ مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش يوللىرى توغرىسىدا تەكلىپ-پىكىرلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى. يىغىندا يەنە ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىشلىرىغا يېقىندىن كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان ئاممىۋى جەمئىيەتلەرنىڭ ھەمكارلىشىشىنى قولغا كەلتۈرۈش تەكىتلەندى. يىغىننىڭ چۈشتىن كېيىنكى بۆلۈمىدە «3-نۆۋەتلىك ئۇيغۇر مۇتەپەككۇرلارنى خاتىرىلەش مۇھاكىمە يىغىنى» ئۆتكۈزۈلدى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئانا تىل، مىللىي كىملىك، تەپەككۇر ۋە مەدەنىيەت جەھەتتە نۆۋەتتە تارىختىكى ئەڭ جىددىي بىر خىرىسقا دۇچ كېلىۋاتقانلىقى، يېقىنقى

ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرى، يازغۇچىلار، تەتقىقاتچىلار، زىيالىيلار، دوختۇرلار ۋە سودا-سانائەتچىلەر بولۇپ كۆپ ساندا كىشى قاتناشتى. بۇ يىغىن ئىككى بۆلۈمگە ئايرىلغان بولۇپ، چۈشتىن بۇرۇنقى بۆلۈمىدە ئۇيغۇر زىيالىيلار بىلەن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇچرىشىشى بولۇپ ئۆتتى.

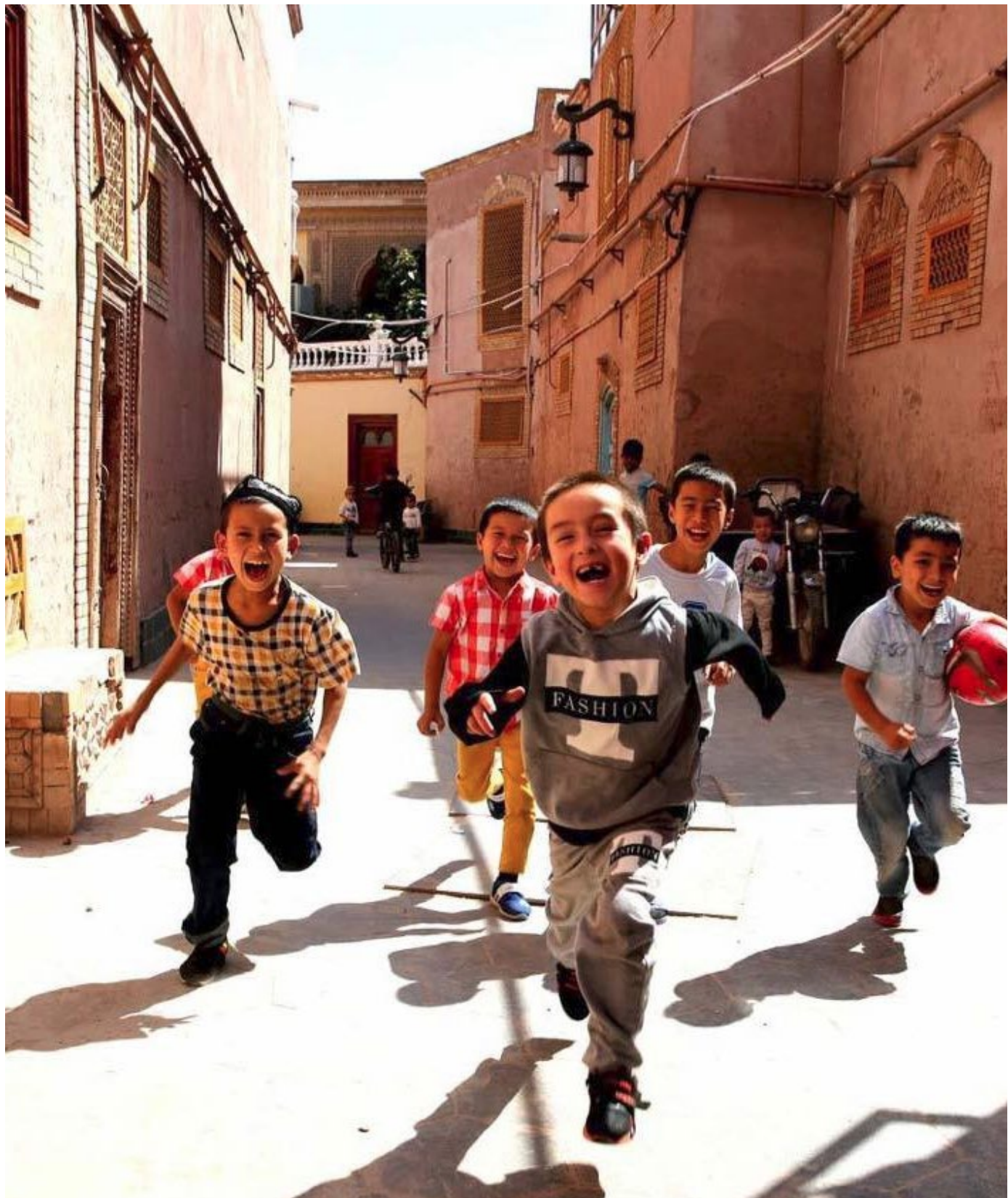
5-ماي كۈنى ئىستانبۇلدا «ئۇيغۇر زىيالىيلرىنىڭ ئۇچرىشىشى ۋە ئۇيغۇر مۇتەپەككۇرلارنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» ئۆتكۈزۈلدى. بۇ يىغىنغا تۈركىيىدە ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان ۋە ئوقۇشقا كېرىشكە تەييارلىق قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار بىلەن تۈركىيىدە خىزمەت قىلىۋاتقان

تۇغلۇق تۆمۈرخاننىڭ ھاياتى ۋە ئىش ئىزلىرى ، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ ئىجادىيىتى تونۇشتۇرۇلدى ۋە دوكلات بېرىلدى .
 يىغىن ئاخىرىدا دوكلات بەرگۈچىلەرنى تەبرىكلەپ تەقدىرنامە تارقىتىپ بېرىلدى ۋە يىغىن قاتناشچىلىرى بىرلىكتە خاتىرە رەسىمگە چۈشتى .

زامان ئۇيغۇر تارىخىدىن بۇيان كۆپلىگەن ئوت يۈرەك سەرخىللار ۋە مۇتەپەككۇرلارنىڭ بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ ، مىللەتنىڭ كەلگۈسى ئۈچۈن ئىزدىنىش ئېلىپ بارغانلىقىنى ، بۈگۈنكى كۈندە ئۇلارنى خاتىرىلەشنىڭ زور ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ ئۆتۈلدى .
 يىغىندا ئەھمەد يۈكەنكى ، سابىت داموللام ،

ئۇيغۇر بالىلار

ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ مەنزىرىلىرى: بوغدا كۆلى (يۇقىرىقى رەسىم)، تاشقورغان (ئاستىدىكى رەسىم)

ISSN: 2602-389X

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا بېغىشلانغان ئۈنۈپرسال ئەدەبىي ژۇرنال